

ПРИВАТНА УСТАНОВА
«НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА»

ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ
МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

КУЗИК В'ЯЧЕСЛАВ ВАСИЛЬОВИЧ

УДК 343.347

**КРИМІНОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ ПРОТИДІЇ
НАРКОЗЛОЧИННОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ**

Спеціальність 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія;
кримінально-виконавче право
(081 – «Право»)

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук
(доктора філософії)

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ В.В. Кузик

Науковий керівник –
Кириченко Олег Вікторович,
доктор юридичних наук, доцент

Київ – 2021

АНОТАЦІЯ

Кузик В. В. Кримінологічні засади діяльності підрозділів протидії наркозлочинності Національної поліції України. – *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук (доктора філософії) за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право (081 – Право). – Науково-дослідний інститут публічного права, Київ. – Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Дніпро, 2021.

У дисертації на монографічному рівні досліджено кримінологічні засади діяльності підрозділів протидії наркозлочинності Національної поліції України.

За результатами аналізу кримінологічних досліджень щодо протидії наркозлочинності стверджується, що на сьогодні в Україні відсутні комплексні монографічні дослідження кримінологічних засад діяльності підрозділів протидії наркозлочинності Національної поліції України, але разом з тим існують наукові та інші праці, в яких освітлювалися окремі аспекти діяльності цих підрозділів у комплексі проблем протидії кримінологічними засобами незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів.

Визначено сучасні проблеми кримінологічної діяльності підрозділів протидії наркозлочинності Національної поліції, зокрема: відсутність сучасних комплексних досліджень з вивчення кримінологічних засад діяльності зазначених підрозділів; недосконалість правового регулювання діяльності підрозділів по боротьбі з наркозлочинністю в частині запобігання наркозлочинності; неефективна організація діяльності підрозділів по боротьбі з наркозлочинністю щодо запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів; недостатній рівень протидії підрозділами по боротьбі з наркозлочинністю кримінальним правопорушенням, пов'язаних з незаконним

обігом наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів, низький рівень їх виявлення, що, у свою чергу, сприяє повторенню вчинення з боку наркоділків нових кримінально протиправних діянь

Акцентовано, що для достовірності, об'єктивності, репрезентативності та повноти дослідження кримінологічних засад діяльності підрозділів протидії наркозлочинності Національної поліції необхідно використати такі методи, як діалектичний, формально-логічний, системно-структурний, логіко-семантичний, історичний, порівняльно-правовий (компаративістський), соціологічний, статистичний та метод контент-аналізу. Аргументовано, що зазначені методи не вичерпують усього методологічного різноманіття підходів до пізнання кримінологічних засад діяльності підрозділів протидії наркозлочинності, проте в руслі цього дослідження вони є найоптимальнішими.

Зазначено, що визначальним під час дослідження кримінологічних засад діяльності підрозділів протидії наркозлочинності Національної поліції є з'ясування суті таких категорій, як «наркозлочинність», «наркобізнес», «наркоманія», «антинаркотична безпека».

На підставі аналізу цих категорій доведено, що наркозлочинність охоплює сукупність кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів. Організована злочинна діяльність, яка здійснюється постійно або систематично та пов'язана з поширенням цих заборонених предметів із здобуттям матеріальної вигоди, визначається як наркобізнес.

Констатовано, що наркозлочинність є підґрунтям для існування наркоманії, суспільна небезпечність якої полягає з одного боку у заподіянні шкоди здоров'ю особи, яка вживає ці заборонені предмети, з іншого – призводить до погіршення здоров'я нації та підвищення рівня захворюваності населення на особливо небезпечні хвороби, а також сприяє вчиненню кримінально протиправних діянь, що посягають на життя та здоров'я особи, статеву недоторканість, власність тощо.

Обґрунтовано, що антинаркотичну безпеку слід розглядати як окрему

кримінологічну категорію. Доведено, що антинаркотична безпека – це стан захищеності особи, суспільства та держави від кримінально протиправних посягань та інших кримінологічних загроз, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, а також наслідків, пов'язаних з цими загрозами.

З'ясовано, що одним із напрямів забезпечення антинаркотичної безпеки є протидія наркозлочинності, і в першу чергу шляхом запобігання цьому суспільно небезпечному явищу. Визначено, що запобіжна діяльність підрозділів протидії наркозлочинності Національної поліції – це діяльність підрозділів по боротьбі з наркозлочинністю та інших підрозділів кримінальної поліції (карного розшуку, стратегічних розслідувань), які систематично, комплексно проводять пошукові, оперативно-розшукові, адміністративні, кримінально-процесуальні та інші заходи (дії) превентивного призначення, спрямовані на окремі групи та конкретних осіб, які схильні до вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, та/або мають кримінально протиправні наміри щодо їх вчинення, або розпочали кримінально протиправну діяльність з метою мінімізації криміногенних чинників та корекції поведінки осіб, схильних до вчинення цих правопорушень, недопущення вчинення кримінальних правопорушень на різних стадіях кримінально протиправної діяльності, а також мінімізації наркоманії в країні.

Стверджується, що ефективність запобігання наркозлочинності залежить від дії умов такої ефективності, яка виявляється в тому, що вони використовуються під час запобіжної діяльності правоохоронних органів та впливають на її результати.

Запропоновано класифікувати умови ефективності запобігання наркозлочинності на: об'єктивні та суб'єктивні, загальні та приватні. Визначено, що об'єктивні умови ефективності запобігання наркозлочинності утворюють соціально-економічні, політичні, морально-виховні чинники, що характеризують ставлення держави та суспільства з одного боку до проблем

наркозлочинності, а з іншого – до проблем наркоманії. Суб'єктивні умови створюються у зв'язку із розвитком та вдосконаленням запобіжної діяльності з протидії наркозлочинності, у тому числі й з урахуванням позитивного досвіду діяльності правоохоронних органів за цим напрямом.

Доведено, що до загальних умов ефективності запобігання наркозлочинності відносяться: забезпечення протидії злочинності в державі взагалі та запобігання злочинності зокрема (правові); постановка завдань та визначення пріоритетних напрямів запобігання злочинності, прогнозування та планування заходів запобігання злочинності, контроль за здійсненням запобіжної діяльності (організаційно-управлінські); фінансування програм щодо запобігання злочинності в країні та в окремих регіонах, матеріально-технічне забезпечення суб'єктів запобігання злочинності (матеріальне забезпечення). А приватними умовами визначено: протидію наркозлочинності та наркоманії в країні, а також діяльність суб'єктів запобігання наркозлочинності (правові); наявність підготовлених кадрів, що можуть вирішувати завдання щодо запобігання наркозлочинності (кадрові); наявність інформації про криміногенні фактори та осіб, які схильні до вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів (інформаційні); наявність фінансових, технічних, транспортних та інших засобів (ресурсні).

Наголошено, що приватні умови призначені як для забезпечення ефективності запобігання наркозлочинності в цілому, так й для одного або декількох елементів системи запобігання наркозлочинності (профілактики, попередження та припинення кримінально протиправних дій). Якщо розглядати умови забезпечення ефективності декількох елементів системи запобігання наркозлочинності, то, як правило, це характерно на стадіях попередження та припинення кримінальних протиправних дій.

За результатами аналізу тенденцій розповсюдження кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, з'ясовано, що сучасний стан

існування наркозлочинності в країні характеризується негативними тенденціями щодо поширення цього суспільно небезпечного явища. Кількісні показники не відображають реального стану розповсюдження зазначеного явища, оскільки кримінальні правопорушення, пов'язані з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, характеризуються високою латентністю, якій притаманно природна латентність.

З'ясовано, що причини та умови кримінально протиправної діяльності, пов'язаної з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, слід розглядати у двох аспектах: причини та умови наркозлочинності та конкретного кримінального правопорушення.

Констатовано, що однією із умов покращення наркоситуації в країні є запобіжний вплив на причини й умови, що сприяють незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, у тому числі з урахуванням регіональних особливостей наркозлочинності.

На підставі аналізу чинних законодавчих та підзаконних актів України, в яких закріплено антинаркотична політика держави та загальні засади діяльності підрозділів протидії наркозлочинності Національної поліції визначено основні напрями удосконалення правового регулювання запобіжної діяльності цих підрозділів: 1) розробка та прийняття нормативно-правового акту, який би регламентував загальні засади протидії злочинності, який безпосередньо повинен мати превентивне значення, а також Закону України «Про профілактику алкоголізму, наркоманії та токсикоманії»; 2) на регіональному рівні прийняття комплексних програм профілактики незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів. Програми повинні бути спрямовані у першу чергу на профілактику незаконного збуту цих засобів та речовин з урахуванням соціально-демографічного та економічного розвитку регіону; 3) розробка та прийняття нормативно-правового акту МВС України, який би регламентував діяльність кримінальної поліції в цілому та окремих його оперативних підрозділів щодо запобігання

кримінальним правопорушенням; 4) розробка та прийняття нормативно-правового акту Національної поліції, який би регламентував структурно-функціональну побудову підрозділу боротьби з наркозлочинністю, його основні завдання та функції, загальні засади діяльності цього підрозділу щодо протидії наркозлочинності, у тому числі й щодо запобігання їй; 5) передбачення в Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні питання щодо взаємодії органів досудового слідства та оперативних підрозділів під час запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів.

Обгрунтовано, що до основних напрямів підвищення ефективності організації запобіжної діяльності підрозділів протидії наркозлочинності НПУ слід віднести: систематичне здійснення аналізу результатів роботи підрозділів протидії наркозлочинності НПУ щодо виявлення й запобігання кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів; посилення управлінського впливу на планування заходів щодо запобігання цим кримінальним правопорушенням; створення системи критеріїв оцінки запобіжної діяльності підрозділів протидії наркозлочинності НПУ; створення Єдиної інформаційної системи правоохоронних органів, яка б включала в себе не лише статистичні дані щодо злочинності або окремих її видів, а й дані щодо кримінологічних чинників злочинності та її окремих видів.

Окреслено критерії оцінки запобіжної діяльності підрозділів протидії наркозлочинності: 1) думка громадськості щодо роботи зазначених підрозділів і стан наркозлочинності та наркоманії на території оперативного обслуговування (на підставі аналізу матеріалів соціологічного опитування, засобів масової інформації, правозахисних організацій та інших недержавних установ тощо); 2) кількість виявлених підрозділами протидії наркозлочинності осіб, від яких у зв'язку з їх кримінально протиправною діяльністю в минулому,

антигромадським способом життя або поведінкою можна очікувати вчинення наркозлочинів та стан профілактичної роботи з ними; 3) кількість фактів попередження підрозділами протидії наркозлочинності кримінальних правопорушень щодо осіб, які мали намір вчинити збут наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів; 4) кількість виявлених зазначених кримінальних правопорушень, які були припинені працівниками оперативних підрозділів на стадії готування чи замаху; 5) кількість виявлених та притягнутих до кримінальної відповідальності осіб, які входили до складу організованих груп та злочинних організацій, та займалися наркобізнесом; б) кількість виявлених нарколабораторій на території оперативного обслуговування; 7) кількість виявлених каналів розповсюдження наркотиків, у тому числі з використанням мережі Інтернет, зі встановленням легалізації (відмивання) коштів, здобутих від незаконного обігу наркотиків.

Доведено, що найбільш дієвими заходами профілактики, попередження та припинення кримінально протиправних посягань підрозділами протидії наркозлочинності НПУ є:

– заходи профілактики (на загальному рівні): систематичний контроль за поведінкою громадян, схильних до вчинення зазначеної кримінально протиправної діяльності, та осіб, які раніше були засуджені за вчинення наркозлочинів; здійснення дієвого контролю за поведінкою громадян, які так або інакше опинилися в групі підвищеного кримінального ризику, зокрема особи, які тривалий час не мають постійного джерела прибутків, безробітні, ті, хто веде аморальний протиправний спосіб життя, наркомани тощо; скорочення незаконного попиту на наркотики шляхом проведення заходів профілактики наркоманії;

– заходи профілактики (на індивідуальному рівні): переконання (процес логічного обґрунтування особі думки про відмову від участі одноосібно або у складі групи займатися зазначеною кримінально протиправною діяльністю); заходи обмеження (профілактичний контроль з боку працівників підрозділів протидії наркозлочинності НПУ із залученням громадськості за особами, які в

силу своїх антигромадських поглядів можуть брати участь у наркобізнесі); примусу (притягнення особи, щодо якої здійснюється система заходів профілактики, до адміністративної відповідальності або до кримінальної відповідальності за вчинення кримінальних правопорушень, не пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів);

– заходи попередження: заходи переконання, що засновані на інформації щодо осіб, у яких виникли кримінально протиправні наміри щодо здійснення незаконного збуту наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів; заходи обмеження дій цих осіб з метою недопущення початку їх кримінально протиправної діяльності;

– заходи припинення кримінально протиправних дій, які спрямовані на недопущення завершення розпочатого кримінального правопорушення: заходи, що створюють умови для добровільної відмови особи від продовження кримінально протиправної діяльності; заходи, що створюють умови, які виключають можливість чи перешкоджають продовженню розпочатої кримінально протиправної діяльності; негайна реакція підрозділів протидії наркозлочинності НПУ у випадках, коли зволікання потягне за собою безпосереднє посягання.

Ключові слова: наркозлочинність, протидія, запобігання, кримінологічні засади, Національна поліція, підрозділи протидії наркозлочинності, незаконний обіг, наркотичні засоби, психотропні речовини, аналоги, прекурсори.

SUMMARY

Kuzyk V. V. Criminological foundations of the activities of the units for combating drug crime of the National Police of Ukraine. – *Qualified scientific work on the rights of the manuscript.*

Dissertation for the degree of candidate of legal sciences (doctor of philosophy) in specialty 12.00.08 – criminal law and criminology; criminal executive

law (081 – Law). – Research Institute of Public Law, Kyiv. – Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs, Dnipro, 2021.

In the dissertation, at the monographic level, the criminological foundations of the activities of the units for combating drug crime of the National Police of Ukraine are investigated.

Based on the results of the analysis of criminological studies on combating drug crime, it is argued that today in Ukraine there are no comprehensive monographic studies of the criminological foundations of the activities of the units of countering drug crime of the National Police of Ukraine, but at the same time there are scientific and other works that highlight certain aspects of the activities of these units in a complex problems of countering criminological means of illegal circulation of narcotic drugs, psychotropic substances, their analogues and precursors.

The current problems of criminological activity of the units of counteracting drug-related crimes of the National Police, in particular: lack of modern comprehensive research on the study of the criminological foundations of the activities of mentioned units; imperfection of legal regulation of the activities of units for combating drug crime in terms of preventing drug crime; ineffective organization of the activities of units for combating drug-related crime to prevent criminal offenses related to the illegal circulation of narcotic drugs, psychotropic substances and their analogues; insufficient level of counteraction by units for combating drug-related crime against criminal offenses related to illegal circulation of narcotic drugs, psychotropic substances and their analogues, low level of their detection, which, in turn, contributes to the repetition of new criminal acts by drug dealers.

It is emphasized that for the reliability, objectivity, representativeness and completeness of the study of the criminological principles of the activities of the anti-drug crime units of the National Police, it is necessary to use such methods as dialectical, formal-logical, system-structural, logical-semantic, historical, comparative-legal (comparative), sociological, statistical and method of content analysis. It is argued that these methods do not exhaust the entire methodological diversity of approaches to understanding the criminological principles of the

activities of drug crime counteraction units, however, in the mainstream of this study, they are the most optimal.

It is noted that determining the essence of such categories as “drug crime”, “drug business”, “drug addiction”, “anti-drug security” is decisive in the study of the criminological principles of the activities of the units for countering drug crime of the National Police.

Based on the analysis of these categories, it has been proved that drug-related crime covers the totality of criminal offenses related to the illegal circulation of narcotic drugs, psychotropic substances, their analogues and precursors. Organized criminal activity, carried out constantly or systematically and associated with the distribution of these prohibited items with obtaining material benefits, is defined as drug trafficking.

It was stated that drug-related crime is the basis for the existence of drug addiction, the social danger of which is, on the one hand, in causing harm to the health of the person who uses these prohibited items, on the other, it leads to a deterioration in the health of the nation and an increase in the incidence of especially dangerous diseases. , and also contributes to the commission of criminally unlawful acts that infringe on the life and health of an individual, sexual inviolability, property, etc.

It has been substantiated that anti-drug safety should be considered as a separate criminological category. It has been proved that anti-drug security is a state of protection of an individual, society and the state from criminal unlawful encroachments and other criminological threats associated with the illegal circulation of narcotic drugs, psychotropic substances, their analogues and precursors, as well as the consequences associated with these threats.

It has been found that one of the directions of ensuring anti-drug security is combating drug crime, and primarily by preventing this socially dangerous phenomenon. The preventive activity of the units for combating drug crime of the National Police is the activity of units for combating drug crime and other units of the criminal police (criminal investigation department, strategic investigations), which

systematically, comprehensively conduct search, operational-search, administrative, criminal procedure and other measures (actions) preventive purposes, aimed at certain groups and specific persons who are prone to committing criminal offenses related to the illegal circulation of narcotic drugs, psychotropic substances, their analogues and precursors, and/or have criminally unlawful intentions to commit them, or have started criminally illegal activities with the purpose of minimizing criminogenic factors and correcting the behavior of persons prone to committing these offenses, preventing the commission of criminal offenses at different stages of criminal activity, as well as minimizing the People's Commissar research institutes in the country.

It is argued that the effectiveness of drug crime prevention depends on the action of conditions of such effectiveness, which is manifested in the fact that they are used during preventive activities and affect its results.

It is proposed to classify the conditions for the effectiveness of drug crime prevention into objective and subjective, general and specific. It has been determined that the objective conditions for the effectiveness of drug crime prevention are formed by socio-economic, political, moral and educational factors that characterize the attitude of the state and society, on the one hand, to the problems of drug crime, and on the other, to the problems of drug addiction. Subjective conditions are created in connection with the development and improvement of the prevention of drug-related crime, including taking into account the positive experience of law enforcement agencies in this area.

It has been proven that the general conditions for the effectiveness of drug crime prevention include: ensuring the prevention of crime in the state in general and the prevention of crime (legal); setting goals and determining priority areas for crime prevention, forecasting and planning measures to prevent crime, monitoring the implementation of preventive measures (organizational and managerial); financing of crime prevention programs in the country and in certain regions, material and technical support for crime prevention subjects (material support). And the private conditions are determined: counteraction to drug crime and drug addiction in the

country, as well as the activities of subjects of prevention of drug crime (legal); availability of trained personnel who can solve problems of drug crime prevention (personnel); availability of information on criminogenic factors and persons prone to committing criminal offenses related to the illegal circulation of narcotic drugs, psychotropic substances, their analogues and precursors (informational); availability of monetary, technical, transport and other means (resource).

It is noted that private conditions are intended both to ensure the effectiveness of drug crime prevention in general, and for one or several elements of the drug crime prevention system (prevention, prevention and suppression of criminal offenses). If we consider the conditions for ensuring the effectiveness of several elements of the drug crime prevention system, then, as a rule, this is typical at the stages of prevention and termination of criminal illegal actions.

Based on the analysis of the trends in the spread of criminal offenses related to the illegal circulation of narcotic drugs, psychotropic substances, their analogues and precursors, it was established that the current state of drug crime in the country is characterized by negative trends in the spread of this socially dangerous phenomenon. Quantitative indicators do not reflect the real state of the spread of this phenomenon, since criminal offenses associated with the illegal circulation of narcotic drugs, psychotropic substances, their analogues and precursors are characterized by high latency, which is characterized by natural latency.

It was found that the causes and conditions of criminal law activities related to the illegal circulation of narcotic drugs, psychotropic substances, their analogues and precursors should be considered in two aspects: the causes and conditions of drug crime and a specific criminal offense.

It was stated that one of the conditions for improving the drug situation in the country is a preventive effect on the causes and conditions that contribute to the illegal circulation of narcotic drugs, psychotropic substances, their analogues and precursors, including taking into account the regional characteristics of drug crime.

Based on the analysis of the current legislative and by-laws of Ukraine, which enshrine the anti-drug policy of the state and the general foundations of the activities

of the units for countering drug crime of the National Police, the main directions of improving the legal regulation of the measures of suppression of these units are determined: 1) development and adoption of a normative legal act regulating the general principles of combating crime, should directly have a preventive value, as well as the Law of Ukraine «On the prevention of alcoholism, drug addiction and substance abuse»; 2) at the regional level, the adoption of comprehensive programs for the prevention of illicit circulation of narcotic drugs, psychotropic substances, their analogues and precursors. Programs should be aimed primarily at preventing the illegal sale of these funds and substances, taking into account the socio-demographic and economic development of the region. 3) development and adoption of a normative legal act of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine regulating the activities of the criminal police in general and its individual operational units for the prevention of criminal offenses; 4) development and adoption of a normative legal act of the National Police regulating the structural and functional structure of the unit for combating drug crime, its main tasks and functions, the general framework for the activities of this unit to counter drug crime, including preventing it; 5) provisions in the Instruction on the organization of interaction of pre-trial investigation bodies with other bodies and units of the National Police of Ukraine in the prevention of criminal offenses, their detection and investigation of the issue of interaction of pre-trial investigation bodies and operational units in the prevention of criminal offenses related to the illegal circulation of narcotic drugs, psychotropic substances, their analogues or precursors.

It has been substantiated that the main directions of increasing the effectiveness of the organization of the preventive activities of the units for combating drug-related crime in the National police of Ukraine should include: systematic implementation of the analysis of the results of the work of the units of counteraction to drug crime of the National police of Ukraine on the identification and prevention of criminal offenses related to the illegal circulation of narcotic drugs, psychotropic substances, their analogues and precursors; strengthening of managerial influence on the planning of measures to prevent these criminal offenses; creation of a system of criteria for

assessing the precautionary measures of drug-fighting units of the National police of Ukraine; creation of a Unified Information System for Law Enforcement Agencies, which included not only statistical data on crime or its individual types, but also data on criminological factors of crime and its individual types.

Criteria for assessing the preventive activities of drug crime counteraction units are designated: 1) public opinion on the work of these units and the state of drug crime and drug addiction in the area of operational service (based on the analysis of materials from a sociological survey, the media, human rights organizations and other non-governmental institutions, etc.); 2) the number of persons identified by drug crime counteraction units, from whom, in connection with their criminal illegal activities in the past, antisocial lifestyle or behavior, the commission of drug crimes and the state of preventive work with them can be expected; 3) the number of facts of the prevention of criminal offenses by the units for combating drug crime against persons intending to sell narcotic drugs, psychotropic substances, their analogues or precursors; 4) the number of identified specified criminal offenses terminated by employees of operational units at the stage of cooking or attempted murder; 5) the number of identified and prosecuted persons who were members of organized groups and criminal organizations and engaged in drug trafficking; 6) number of detected drug laboratories in the operational service area; 7) the number of drug distribution channels identified, including using the Internet, with the establishment of legalization (laundering) of funds obtained from illegal drug circulation.

It has been proven that the most effective measures of prevention, prevention and termination of criminal offenses by the units of counteracting drug-related crimes of the National police of Ukraine are:

– preventive measures (at the general level): systematic control over the behavior of citizens prone to committing the specified criminal illegal activity, and persons previously convicted of drug-related crimes; exercising effective control over the behavior of citizens who, in one way or another, find themselves in a group of increased criminal risk, in particular, persons who have not had a permanent source of income for a long time, unemployed, leading an immoral illegal lifestyle, drug

addicts, etc.; reducing illicit drug demand through drug prevention activities;

– preventive measures (at the individual level): persuasion (the process of logical justification of a person's opinion about refusing to participate alone or as part of a group to engage in the specified criminal illegal activity); restrictive measures (preventive control by employees of the anti-drug crime units of the National police of Ukraine with the involvement of the public for persons who, due to their antisocial views, may participate in the drug business); coercion (bringing the person in respect of whom the system of preventive measures is carried out to administrative responsibility or to criminal liability for committing criminal offenses not related to the illegal circulation of narcotic drugs, psychotropic substances, their analogues and precursors);

– preventive measures: measures of persuasion based on information about persons who have criminally unlawful intentions to carry out the illegal sale of narcotic drugs, psychotropic substances, their analogues and precursors; measures to restrict the actions of these persons in order to prevent the start of their criminal activities;

– measures of suppression of criminally unlawful actions aimed at preventing the completion of an initiated criminal offense: measures that create conditions for a person's voluntary refusal to continue criminally unlawful activities; measures that create conditions that exclude the possibility or impede the continuation of the initiated criminal legal activity; the immediate response of the NHRI's drug crime countermeasures in cases where delay would lead to direct encroachment.

Key words: *drug crime, counteraction, prevention, criminological foundations, National police, units of countering drug crime, illegal handling, narcotic drugs, psychotropic substances, analogs, precursors.*

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Кузик В. В. Організація запобіжної діяльності підрозділів протидії наркозлочинності Національної поліції України. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. Вип. 1. Том 2. С. 133–137.
2. Кузик В. В. Стан наукової розробленості кримінологічних засад діяльності підрозділів протидії наркозлочинності Національної поліції України. *Юридична наука*. 2019. № 12. Том 2. С. 145–149.
3. Кузик В. В. Підрозділи протидії наркозлочинності Національної поліції України як суб'єкти запобігання злочинності. *Юридична наука*. 2020. № 5. С. 202–206.
4. Кузик В. В. Стан протидії наркозлочинності підрозділами протидії наркозлочинності Національної поліції України. *Юридична наука*. 2020. № 6. С. 188–191.
5. Кузик В. В. Правове регулювання запобіжної діяльності підрозділів протидії наркозлочинності Національної поліції України. *KELM*. 2020. № 3-3. С. 172–176 (Республіка Польща).

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Кузик В. В. Класифікація наркозлочинів. *Актуальні питання оперативно-розшукової протидії злочинам* : матер. наук.-практ. семінару (Дніпро, 25 трав. 2016 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. С. 22–26.
7. Кузик В. В. Антинаркотична безпека як кримінологічна категорія. *Актуальні питання оперативно-розшукової протидії злочинам* : матер. наук.-практ. семінару (Дніпро, 19 трав. 2018 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2018. С. 165–168.

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ЄС	–	Європейський Союз
ЄРДР	–	Єдиний реєстр досудових розслідувань
КК	–	Кримінальний кодекс
КПК	–	Кримінальний процесуальний кодекс
МВС	–	Міністерство внутрішніх справ
НПУ	–	Національна поліція України
ОВС	–	органи внутрішніх справ
ООН	–	Організація Об'єднаних Націй
ст.	–	стаття
НСРД	–	негласні слідчі (розшукові) дії
ч.	–	частина

ЗМІСТ

ВСТУП	21
Розділ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЗАПОБІЖНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ ПРОТИДІЇ НАРКОЗЛОЧИННОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ	
УКРАЇНИ	29
1.1. Стан наукової розробленості та методологія наукового дослідження кримінологічних засад діяльності підрозділів протидії наркозлочинності Національної поліції України	29
1.2. Понятійно-категоріальний апарат у сфері кримінологічної діяльності підрозділів протидії наркозлочинності Національної поліції України	43
1.3. Підрозділи протидії наркозлочинності Національної поліції України як суб'єкти запобігання злочинності	72
Висновки до розділу 1	100
Розділ 2. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ЗАПОБІЖНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ ПРОТИДІЇ НАРКОЗЛОЧИННОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ	
НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ	108
2.1. Правове регулювання запобіжної діяльності підрозділів протидії наркозлочинності Національної поліції України	108
2.2. Організація запобіжної діяльності підрозділів протидії наркозлочинності Національної поліції України	128
Висновки до розділу 2	143
Розділ 3. ФОРМИ ЗАПОБІЖНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ ПРОТИДІЇ НАРКОЗЛОЧИННОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ	
НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ	148
3.1. Профілактика кримінальних правопорушень підрозділами протидії наркозлочинності Національної поліції України	148

3.2. Попередження та припинення кримінально протиправних посягань підрозділами протидії наркозлочинності Національної поліції України	163
Висновки до розділу 3	174
ВИСНОВКИ	177
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	184
ДОДАТКИ	206

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Проблема поширення наркоманії та наркозлочинності є однією з найбільш важливих і складних проблем України. Наркотизація поширилася на всі регіони та верстви населення країни, що заподіює шкоду здоров'ю громадян, ставить під загрозу безпеку нації, а також сприяє вчиненню різних кримінальних правопорушень: вбивств, тілесних ушкоджень, крадіжок, грабежів, розбоїв, зґвалтувань тощо.

Аналіз сучасного стану злочинності в Україні й узагальнення статистичних даних свідчить про зростання кількості кримінальних правопорушень у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів із урахуванням їх латентності. Тому стратегічним напрямом протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів є запобігання цим кримінально протиправним проявам підрозділами боротьби з наркозлочинністю (до 2020 р. – підрозділи протидії наркозлочинності), а також іншими підрозділами кримінальної поліції (карного розшуку, стратегічних розслідувань).

Разом із тим, на сьогодні існує проблема щодо недосконалості нормативно-правового регулювання запобігання кримінальним правопорушенням підрозділами боротьби з наркозлочинністю, а також відсутність спеціального відомчого нормативного акта, який регулює запобігання кримінальним правопорушенням оперативними підрозділами Національної поліції України (далі – НПУ), що, у свою чергу, створює штучні перешкоди при здійсненні цього виду діяльності. Винятково важливого значення набуває й удосконалення організаційних напрямів запобіжної діяльності підрозділів боротьби з наркозлочинністю, від яких залежить ефективність комплексного застосування можливостей цих підрозділів під час запобігання наркозлочинності.

Проблеми протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів досліджували такі вітчизняні

науковці, як: М. М. Андрєєв, А. М. Бабенко, І. В. Баклан, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. В. Василевич, М. Г. Вербенський, Є. О. Гладкова, О. П. Горох, І. М. Даньшин, О. М. Джужа, І. О. Доброрез, Л. В. Дорош, В. П. Ємельянов, А. П. Закалюк, Є. М. Карпенко, О. В. Кириченко, О. М. Литвинов, О. М. Міщанинець, С. А. Мозоль, А. А. Музика, О. В. Наден, Р. М. Павленко, Ю. Г. Пономаренко, М. Л. Прохорова, В. Г. Пшеничний, Е. В. Расюк, Л. В. Раєцька, А. В. Савченко, О. М. Стрільців, В. А. Тимошенко, Є. В. Фесенко, М. І. Хавронюк, М. С. Хруппа, В. В. Черней, В. В. Шаблистий та ін. Зазначені дослідження проводилися до реформування підрозділів боротьби з наркозлочинністю НПУ. Крім цього, авторами лише фрагментарно розглядалися кримінологічні засади діяльності підрозділів протидії наркозлочинності НПУ.

У зв'язку з реформуванням підрозділів протидії наркозлочинності, зміни парадигми протидії злочинності, ускладненням криміногенної обстановки в частині незаконного розповсюдження наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, удосконалення форм та методів кримінально протиправної діяльності наркозбутників, виникла нагальна потреба у дослідженні кримінологічних засад діяльності підрозділів протидії наркозлочинності НПУ.

Недосконалість нормативно-правового регулювання запобіжної діяльності підрозділів боротьби з наркозлочинністю, відсутність теоретичної розробленості проблеми запобігання кримінальним правопорушенням підрозділами боротьби з наркозлочинністю, а також неефективна організація запобіжної діяльності цих підрозділів зумовили обрання теми дисертаційного дослідження, яка є актуальною та має наукове-практичне значення.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Тема дисертаційного дослідження узгоджується з положеннями Стратегії державної політики щодо наркотиків на період до 2020 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 28.08.2013 № 735-р; Концепції розвитку сектору безпеки і оборони України, затвердженої Указом

Президента України від 14.03.2016 № 92/2016 (розділ 3); Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України від 25.08.2015 року № 501/2015 (розділ 4); Координаційного плану наукових досліджень з проблем кримінології на 2017 р., затвердженого на засіданні Координаційного бюро з проблем кримінології НАПрН України у 24.03.2017 р. (розділ 7); Пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015-2019 років, затверджених наказом МВС України від 16.03.2015 № 275 (пункт 5.15), та Тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020-2024 роки, затвердженої наказом МВС України від 11.06.2020 № 454.

Мета і завдання дослідження. *Мета* дисертаційного дослідження полягає у комплексній розробці кримінологічних засад діяльності підрозділів протидії наркозлочинності НПУ, а також у формуванні на цій основі науково обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення правового регулювання запобіжної діяльності підрозділів боротьби з наркозлочинністю та організації їх роботи.

Досягнення поставленої мети зумовило вирішення таких дослідницьких завдань:

- з'ясувати стан наукової розробленості питань запобіжної діяльності підрозділів протидії наркозлочинності НПУ;
- проаналізувати понятійно-категоріальний апарат у сфері діяльності підрозділів протидії наркозлочинності НПУ щодо запобігання кримінальним правопорушенням;
- надати характеристику підрозділів протидії наркозлочинності Національної поліції України як суб'єктів запобігання злочинності та визначити критерії ефективності їх запобіжної діяльності;
- з'ясувати тенденції розповсюдження кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, в країні та визначити стан протидії наркозлочинності підрозділами протидії наркозлочинності НПУ;

- запропонувати напрями удосконалення механізму правового регулювання запобіжної діяльності підрозділів протидії наркозлочинності НПУ;

- визначити шляхи підвищення ефективності організації запобіжної діяльності підрозділів протидії наркозлочинності НПУ;

- окреслити систему заходів профілактики, попередження та припинення кримінально протиправних посягань підрозділами протидії наркозлочинності НПУ.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають під час діяльності підрозділів протидії наркозлочинності НПУ.

Предметом дослідження є кримінологічні засади діяльності підрозділів протидії наркозлочинності НПУ.

Методи дослідження були обрані з урахуванням поставленої мети, завдань, змісту його об'єкта та предмета. Методологічну основу дослідження склали сукупність загальнонаукових, спеціально-наукових і власне юридичних методів, застосування яких дозволило забезпечити об'єктивний аналіз предмета дослідження. Для досягнення поставленої мети та розв'язання поставлених завдань були використані такі методи: *діалектичний* – для розкриття сутності запобіжної діяльності підрозділів протидії наркозлочинності НПУ, а також для встановлення ролі цих підрозділів при реалізації завдань запобігання злочинності (підрозділи 1.2, 1.3, 2.2, 3.1, 3.2); *формально-логічний* – для систематизації наукових поглядів на досліджувану проблематику, розкриття змісту понять та категорій, обґрунтування запропонованих дефініцій (підрозділи 1.1-1.3, 3.1-3.2); *системно-структурний* – для визначення місця запобіжної діяльності підрозділів протидії наркозлочинності НПУ в системі протидії наркозлочинності, а також для аналізу системи заходів профілактики, попередження та припинення кримінально протиправних посягань підрозділами протидії наркозлочинності НПУ (підрозділи 1.2, 3.1, 3.2); *логіко-семантичний* – для розроблення понятійного апарату діяльності підрозділів протидії наркозлочинності НПУ щодо запобігання кримінальним

правопорушенням (підрозділ 1.2); *історичний* – для дослідження історичних передумов створення та діяльності підрозділів протидії наркозлочинності НПУ (підрозділ 1.3); *порівняльно-правовий (компаративістський)* – для аналізу нормативно-правових актів України, які є правовою основою діяльності підрозділів протидії наркозлочинності НПУ (підрозділ 2.1); *соціологічний* – при анкетуванні працівників підрозділів протидії наркозлочинності НПУ (розділи 1–3); *статистичний* – при узагальненні показників діяльності підрозділів протидії наркозлочинності НПУ (підрозділи 2.2, 3.1, 3.2); *моделювання* – для визначення перспективних напрямів удосконалення й оптимізації організації діяльності підрозділів протидії наркозлочинності НПУ (підрозділ 2.2); *метод контент-аналізу* – для вивчення та аналізу аналітичних матеріалів оперативно-службової діяльності підрозділів протидії наркозлочинності НПУ (підрозділи 1.3, 2.2., 3.1, 3.2).

Основні теоретичні висновки і положення дисертаційного дослідження ґрунтуються на результатах аналізу кримінального, кримінально-процесуального, адміністративного, оперативно-розшукового законодавства та інших нормативно-правових актів України, а також наукових робіт вітчизняних та зарубіжних авторів.

Емпіричну основу дослідження становлять: статистичні дані Офісу Генерального прокурора за період з 2013 по 2020 рр.; аналітичні матеріали Департаменту боротьби з наркозлочинністю НПУ; результати вивчення 138 матеріалів кримінальних проваджень; результати опитування 279 працівників Департаменту боротьби з наркозлочинністю, підрозділів по боротьбі з наркозлочинністю та інших підрозділів кримінальної поліції ГУНП в Дніпропетровській, Донецькій, Закарпатській, Запорізькій, Івано-Франківській, Київській, Кіровоградській, Луганській, Львівській, Миколаївській, Одеській, Рівненській, Харківській, Херсонській області та м. Київ, а також 15-річний особистий практичний досвід роботи автора в підрозділах протидії наркозлочинності органів внутрішніх справ і НПУ.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є одним із перших комплексних монографічних досліджень кримінологічних засад діяльності підрозділів протидії наркозлочинності НПУ, у якій сформульовано низку нових теоретико-прикладних положень і висновків, які відповідають змістовним ознакам наукової новизни роботи, а саме:

уперше:

– запропоновано визначення поняття «антинаркотична безпека», під якою слід розуміти стан захищеності особи, суспільства та держави від кримінально протиправних посягань та інших кримінологічних загроз, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, а також наслідків, пов'язаних із цими загрозами;

– визначено запобіжна діяльність підрозділів протидії наркозлочинності НПУ як діяльність підрозділів по боротьбі з наркозлочинністю НПУ та інших підрозділів кримінальної поліції (карного розшуку, стратегічних розслідувань), які систематично, комплексно проводять пошукові, оперативно-розшукові, адміністративні, кримінально-процесуальні та інші заходи (дії) превентивного призначення, спрямовані на окремі групи та конкретних осіб, які схильні до вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, та/або мають кримінально протиправні наміри щодо їх вчинення, або розпочали кримінально протиправну діяльність із метою мінімізації криміногенних чинників та корекції поведінки осіб, схильних до вчинення цих правопорушень, недопущення вчинення кримінальних правопорушень на різних стадіях кримінально протиправної діяльності, а також мінімізації наркоманії в країні;

– визначено умови ефективності запобігання наркозлочинності: об'єктивні та суб'єктивні, загальні та приватні;

удосконалено:

– напрями оптимізації правового регулювання запобіжної діяльності підрозділів протидії наркозлочинності НПУ;

– організацію запобіжної діяльності підрозділів протидії наркозлочинності НПУ;

– доктринальний підхід до розуміння критеріїв оцінки ефективності запобіжної діяльності підрозділів протидії наркозлочинності НПУ;

– характеристику заходів запобігання підрозділами протидії наркозлочинності НПУ кримінальним правопорушенням, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів;

дістали подальший розвиток:

– з'ясування стану наукової розробленості та методологія наукового дослідження кримінологічних засад діяльності підрозділів протидії наркозлочинності НПУ;

– характеристика підрозділів протидії наркозлочинності НПУ як суб'єктів запобігання злочинності;

– аналіз окремих структурних елементів кримінологічної характеристики кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, та причинно-умовного комплексу їх детермінації;

– наукові погляди на форми запобіжної діяльності підрозділів протидії наркозлочинності НПУ.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що сформульовані у роботі теоретичні положення, висновки та пропозиції можуть бути використані у:

– науковій діяльності – як методологічне та теоретичне підґрунтя для подальшого поглиблення кримінологічних знань щодо запобіжної діяльності підрозділів протидії наркозлочинності НПУ;

– правотворчій діяльності – для вдосконалення чинного законодавства та підзаконних актів України, які регламентують діяльність підрозділів протидії наркозлочинності НПУ в частині запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин,

їх аналогів та прекурсорів;

– освітньому процесі – при викладанні навчальних дисциплін «Кримінологія», «Міжнародні стандарти в галузі кримінального судочинства та запобігання злочинності», а також при підготовці підручників, навчальних посібників, курсів лекцій та інших навчально-методичних матеріалів (акт впровадження ВНПЗ «Дніпровський гуманітарний університет» від 28.01.2021 б/н);

– практичній діяльності – для покращання діяльності підрозділів боротьби з наркозлочинністю НПУ та інших підрозділів кримінальної поліції (акт впровадження Управління боротьби з наркозлочинністю Головного управління Національної поліції в Рівненській області від 20.01.2021 б/н).

Апробація результатів дослідження. Основні положення й висновки дисертації були оприлюднені дисертантом на всеукраїнських науково-практичних семінарах, зокрема: «Актуальні питання оперативно-розшукової протидії злочинам» (м. Дніпро, 25 травня 2016 р.); «Актуальні питання оперативно-розшукової протидії злочинам» (м. Дніпро, 19 травня 2018 р.).

Публікації. Основні положення дисертації викладено в семи наукових публікаціях за темою дисертації, з яких чотири статті – у наукових журналах і збірниках наукових праць, визначених МОН України як фахові видання з юридичних наук, одна стаття – у періодичному виданні іншої держави, двох тезах доповідей на науково-практичних семінарах.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, що включають сім підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 216 сторінок, з яких: основний текст – 163 сторінки, список використаних джерел (190 найменувань) – 22 сторінки, додатки – 11 сторінок.

Розділ 1
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЗАПОБІЖНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
ПІДРОЗДІЛІВ ПРОТИДІЇ НАРКОЗЛОЧИННОСТІ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

1.1. Стан наукової розробленості та методологія наукового дослідження кримінологічних засад діяльності підрозділів протидії наркозлочинності Національної поліції України

Забезпечення охорони прав і свобод людини та громадянина, національної безпеки, власності, довкілля, громадського порядку та громадської безпеки в Україні залежить від ефективності діяльності правоохоронних органів, у тому числі шляхом протидії кримінально протиправним посяганням.

Враховуючи те, що стан правопорушень, у тому числі й злочинності, у державі є одним із вагомих чинників соціально-економічної ситуації, що склалася в різних сферах суспільного життя, на сьогодні потрібно докладати багато зусиль, спрямованих на протидію цим негативним явищам [1, с. 22].

Державна політика щодо протидії злочинності повинна будуватися таким чином, щоб звести до мінімуму кримінально протиправну діяльність та підвищити рівень ефективності правоохоронної діяльності взагалі та протидії злочинності зокрема. Як зазначив С. П. Рашевський, кримінологічна політика в цілому спрямована на запобігання злочинності, одна з її складових – антинаркотична політика повинна переслідувати мету запобігання наркозлочинності та зниження рівня наркотизації населення [2, с. 30].

Разом із тим на сьогодні в Україні існує ряд проблем щодо протидії злочинності, у тому числі й наркозлочинності, рівень якого ще не є задовільним. На сьогодні особливої уваги заслуговує якісно новий підхід до діяльності правоохоронних органів, і, в першу чергу, оперативних підрозділів.

У зв'язку із прийняттям у 2012 році нового КПК України [3], на оперативні підрозділи правоохоронних органів покладено основне завдання – запобігання кримінальним правопорушенням.

Основним суб'єктом протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів є підрозділи по боротьбі з наркозлочинністю НПУ. Але, як свідчать результати опитування працівників кримінальної поліції, на сьогодні недостатньо ефективною є організація запобіжної діяльності з боку підрозділів по боротьбі з наркозлочинністю та інших підрозділів кримінальної поліції щодо протидії наркозлочинності [Додаток В], у зв'язку з чим виникає необхідність щодо наукових досліджень із цієї проблематики. Крім цього, проблеми запобігання наркозлочинності підрозділами по боротьбі з наркозлочинністю НПУ та іншими підрозділами кримінальної поліції потребують постійної уваги з боку фахівців в галузі кримінології, а також вимагає від працівників цих підрозділів пошуку нових шляхів щодо профілактики кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів, а також недопущення їх вчинення на різних стадіях кримінально протиправної поведінки.

Проблеми протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів досліджувалися в Україні фахівцями в галузі кримінального та адміністративного права, кримінології, криміналістики, оперативно-розшукової діяльності, а також інших не юридичних наук. З урахуванням специфіки предмета дослідження кожної із зазначених наук вчені пропонують різноманітні заходи протидії цим кримінально протиправним діянням та напрями удосконалення суб'єктів протидії наркозлочинності. Враховуючи обмежений обсяг нашого дисертаційного дослідження, стисло розглянемо основні наукові здобутки за цими напрямами.

На сьогодні існує ряд дисертаційних досліджень та інших робіт, присвячених кримінологічним проблемам протидії незаконному обігу

наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів в Україні. Так, В. А. Тимошенком у дисертації «Формування системи національної та міжнародної протидії сучасному наркобізнесу» здійснено комплексний концептуально-теоретичний аналіз сучасного наркобізнесу, розроблено та запропоновано теоретичну модель цілісної системи національної та міжнародної протидії наркозлочинності. Слід зазначити, що дослідження вперше здійснено на основі нової розробленої автором власної методологічної парадигми: єдності системно-структурного та змістовно-діалектичного підходів до розуміння сучасності явищ та протидії злочинності. Кримінологічна характеристика наркобізнесу надала автору змогу здійснити аналіз глобалізації та соціальної мімікрії як тенденції в динаміці сучасного наркобізнесу, виявити систему складових наркобізнесу та функцій, які ці складові виконують, зокрема у сфері організованої злочинної діяльності. Автором запропоновано новий підхід до розкриття сутності, змісту, форм і методів сучасного наркобізнесу як антисоціального феномена й запропоновано комплекс заходів із його викорінення [4].

Теоретичним і практичним проблемам організації стратегії та здійснення тактики протидії наркозлочинності в Україні присвячено дисертація Є. О. Гладкової «Кримінологічні засади стратегії й тактики протидії наркозлочинності в Україні», в якій визначено соціальний, правовий і функціональний зміст кримінологічних засад стратегії і тактики, їх місце в системі кримінологічних категорій і понять, співвідношення із механізмом і протидією наркозлочинності в цілому. Крім цього, розглянуто проблемні питання щодо забезпечення кримінологічної безпеки країни різними організаційно-управлінськими засобами, а також питання організації та здійснення кримінологічного впливу на наркозлочинність з боку владних органів та громадських інституцій [5].

Окремі аспекти транснаціонального наркобізнесу досліджував М. Г. Вербенський у дисертаційному дослідженні «Транснаціональна злочинність: кримінологічна характеристика та шляхи запобігання», в якій були

розглянуті питання щодо кримінологічної характеристики транснаціональної злочинності у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, зокрема розкрито загальні кримінологічні показники транснаціональних злочинів у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, визначено детермінанти цих злочинів, надано кримінологічну характеристику осіб, які вчиняють транснаціональні злочини у сфері незаконного обігу наркотичних засобів [6, с. 222-259]. Як зазначив дослідник, транснаціональний наркобізнес є джерелом надприбутків для більшості злочинних організацій, індустрією з виробництва й реалізації наркотиків. Спостерігається тенденція поширення вирощування рослин, що містять наркотичні речовини, у країнах та регіонах, де вони виробляються традиційно. Відчувши посилення боротьби правоохоронних органів із контрабандою наркотиків, вони вживають заходів щодо проникнення на перспективний європейський наркоринок [6, с. 256].

Загальним кримінологічним засадам протидії наркозлочинності в Україні присвячено дисертація Ю. Г. Пономаренко, яка надала кримінологічну та кримінально-правову характеристику злочинів у сфері незаконного наркообігу, дослідила причини й умови вчинення цих злочинів, особистість злочинця у цій сфері, запропонувала типологію злочинців у сфері незаконного наркообігу, що базується на комплексному критерії й має вихід на практичне застосування в діяльності правоохоронних органів, розробила систему заходів для підвищення ефективності профілактики, запобігання та припинення злочинів у сфері незаконного наркообігу [7].

Проблемам протидії злочинам, пов'язаним із незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів присвячено роботи А. П. Закалюка [8; 9, с. 346-349, 424-466]. Він зазначав, що, незважаючи на відносно чітке виокремлення у законодавстві та на практиці його застосування наркозлочинів, що вчиняються організованими групами, в літературі допускається віднесення до кримінологічної характеристики останніх ознак і показників злочинів у сфері наркообігу загалом. Тим самим специфічна характеристика саме організованої злочинної діяльності у сфері

наркообігу нівелюється, підмінюється положеннями, що стосуються усієї організованої злочинності або наркозлочинів загалом. Також автор акцентував увагу на тому, що системна кримінологічна характеристика організованої злочинної діяльності у сфері наркообігу в Україні поки що відсутня [9, с. 347-348].

На сьогодні в Україні існує й ряд дисертаційних досліджень, присвячених кримінологічним аспектам протидії окремим видам незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів. Зокрема, дисертаційне дослідження Р.М. Павленка присвячено проблемам попередження незаконного виробництва наркотичних засобів та психотропних речовин. У дисертації подано кримінологічну та кримінально-правову характеристики незаконного нарковиробництва, висвітлено питання тактики його попередження, розроблено конкретні пропозиції з удосконалення кримінального та адміністративного законодавства [10].

А.М. Бабенко комплексно дослідив кримінально-правові та кримінологічні аспекти запобігання незаконному культивуванню наркотиковмісних рослин. Автором досліджено закономірності існування незаконного культивування наркотиковмісних рослин як асоціального явища, наведено кримінологічну характеристику цього виду наркозлочинності, розглянуто взаємозв'язок цього явища з наркотизацією суспільства і впливу на стан правопорядку. На підставі аналізу матеріалів кримінальних справ дослідником створено типовий портрет особи, що вчиняє незаконний посів та вирощування наркотиковмісних рослин, виявлено комплекс причин та умов існування даного виду наркозлочинності, а також запропоновано шляхи запобігання незаконному культивуванню наркотиковмісних рослин, внесено конкретні пропозиції щодо підвищення ефективності запобіжної діяльності, розроблено рекомендації з удосконалення законодавства [11].

Досліджуючи об'єктивні, суб'єктивні та кваліфікуючі ознаки незаконного виробництва, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання з метою збуту, а також незаконного збуту наркотичних засобів, психотропних

речовин або їх аналогів, В. А. Бублейником було надано кримінологічну характеристику злочинів, пов'язаних із незаконним збутом наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, та осіб, що їх учинили, охарактеризував причини й умови, що сприяють цим злочинам, та визначив заходи щодо запобігання їм [12].

У зв'язку з розповсюдженням вчинення цих кримінальних правопорушень неповнолітніми, актуальною є дисертація І. В. Баклан, яка дослідила кримінологічні аспекти протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, що вчинюються неповнолітніми. Зокрема, в роботі здійснено аналіз кількісних та якісних показників наркозлочинності неповнолітніх; визначено специфіку детермінант, що сприяють поширенню злочинів у сфері наркообігу, вчинюваних неповнолітніми; досліджено соціально-демографічні характеристики неповнолітнього, який вчинює злочини у цій сфері; визначено механізм і мотивацію, морально-психологічні особливості формування індивідуальної злочинної поведінки особи неповнолітнього; окреслено напрями вдосконалення системи кримінально-правових норм, які передбачають відповідальність неповнолітніх за вчинення злочинів у сфері обігу наркотичних засобів [13].

Організаційно-правовим засадам протидії незаконному обігу наркотичних засобів та психотропних речовин серед молоді присвячено дисертаційне дослідження Д. О. Штанька, який дослідив концептуальні підходи до організаційно-правових засад та адміністративно-правового регулювання заходів протидії незаконному обігу наркотичних засобів і психотропних речовин, окреслив загальні та індивідуальні організаційно-правові заходи попередження наркоманії серед молоді [14].

Існують дисертаційні дослідження, присвячені проблемам протидії наркозлочинності з урахуванням економічних, соціальних, культурних особливостей певних адміністративно-територіальних одиниць країни. Так, І. О. Доброрез розглянув проблеми незаконного виробництва, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання наркотичних засобів,

психотропних речовин або їх аналогів без мети збуту в Автономній Республіці Крим, зокрема досліджено історично-соціальні та правові передумови криміналізації незаконного обігу цих речовин без мети збуту. У роботі надано ґрунтовну кримінально-правову та кримінологічну характеристику злочинів, передбачених ст. 309 КК України; встановлено зв'язок особливостей їх учинення зі специфікою автономії; проаналізовано міжнародний досвід боротьби з наркоманією, у тому числі легалізацію деякими країнами легких наркотиків; вивчено особу злочинця, розроблено типологію таких осіб; з'ясовано причини та умов учинення злочинів, передбачених ст. 309 КК України; запропоновано низку заходів щодо підвищення ефективності попередження цього виду злочинів на загальносоціальному, спеціально-кримінологічному та індивідуальному рівнях [15].

У дисертації «Регіональна модель запобігання наркозлочинності (за матеріалами Дніпропетровської області)» С. П. Рашевським було здійснено комплексний кримінологічний аналіз наркозлочинності у контексті регіональних особливостей (на прикладі Дніпропетровської області) як системного явища, оцінка сучасного стану заходів запобігання цьому виду злочинності та надані пропозиції щодо їх удосконалення на регіональному рівні [2].

Враховуючи те, що негативні тенденції розповсюдження наркозлочинності впливають на стан наркоманії в країні, кримінологами приділялася увага кримінологічним аспектам протидії наркоманії в Україні. Зокрема, у дисертації В. Г. Пшеничного «Запобігання поширенню наркотизму в Україні (кримінологічна та кримінально-правова характеристика)» сформульовано авторські поняття наркотизму, наркотичної злочинності з визначенням їх основних ознак; розкрито роль міжнародних організацій та органів у протидії незаконному обігу наркотиків. На підставі дослідження причин та умов поширення наркоманії і наркотизму в Україні, з яких виділено основні й безпосередні детермінанти основних сфер, які понад усе уражаються внаслідок наркоманії, автором запропоновано заходи загальної та спеціально-

кримінологічної профілактики зазначених явищ [16].

Л. В. Раєцька присвятила своє дослідження загальним і спеціальним теоретичним та практичним питанням кримінологічних засад протидії наркоманії в Україні. Авторкою надано соціально-правову характеристику феномена наркоманії як негативного соціального явища, здійснено системний аналіз становлення й розвитку системи протидії наркоманії. На підставі цього нею було досліджено міжнародну систему контролю за обігом наркотиків й боротьбі з наркоманією й визначено місце України в ній, висвітлено проблеми імплементації норм міжнародного права у чинне національне законодавство, визначено політико-правові основи становлення системи протидії наркоманії в Україні. Як підсумок, за результатами дослідження надано пропозиції щодо вдосконалення кримінологічних засад протидії наркоманії в Україні як складової національної системи боротьби з організованою злочинністю у сфері незаконного обігу наркотиків [17].

Удосконаленню механізму реалізації державної політики із протидії та запобігання наркоманії в умовах реформування системи державного управління України присвячено дисертація Н. А. Лужецької, яка зазначила, що застосування комплексного підходу до вдосконалення механізмів реалізації державної політики протидії та запобігання наркоманії в умовах реформування системи державного управління України надасть змогу забезпечити оздоровлення загальноекономічної і духовно-етичної атмосфери в державі. Ефективність державної політики протидії та запобігання наркоманії перебуває в прямій залежності від скоординованості дій суб'єктів її виконання: реалізації концептуальних документів, якими забезпечується стратегія та програми; здійснення конкретної діяльності щодо запланованих заходів органами публічної влади; застосування новітніх технологій протидії наркобізнесу; інформаційного та просвітньо-роз'яснювального забезпечення; сприяння модернізації матеріально-технічної бази профілактично-лікувальних закладів; фінансування; створення системи підготовки та підбору спеціалістів, які володіли б належним кваліфікаційним рівнем; забезпечення соціального

контролю за поширенням наркоманії [18, с. 22].

У вищезазначених монографічних працях авторами порушувалося питання щодо правового регулювання протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів. У зв'язку з цим викликає інтерес дисертаційне дослідження М. М. Коцура, який дослідив історію розвитку боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів на українських землях у період з XI ст. до початку XXI ст. Крім цього, проведено періодизацію розвитку антинаркотичного законодавства в незалежній Україні та виділено три етапи: становлення (1991-1999 рр.), формування (2000-2006 рр.) та стабілізація (2007 р. – по теперішній час), які різняться підходами та напрямками правового регулювання [19, с. 11].

Не менш актуальним є проблеми запобігання схилянню до вживання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів в Україні. Зазначеній проблематиці присвячена дисертація М. М. Давидової, яка дослідила комплекс теоретичних та практичних проблем кримінологічної характеристики та запобігання схилянню до вживання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів. Дослідниця узагальнила досвід зарубіжних країн щодо запобігання схилянню до вживання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів та можливості використання його в Україні; з'ясувала тенденції основних кількісно-якісних показників злочинного схилянню до вживання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів; розкрила кримінологічну характеристику осіб, які схиляють до вживання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів; виявила чинники, що детермінують вчинення цих кримінальних правопорушень, та запропонувала шляхи удосконалення загальносоціальних засад державної політики у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів; визначила напрями підвищення ефективності заходів спеціально-кримінологічного та індивідуального запобігання, а також окреслила шляхи вдосконалення взаємодії підрозділів НПУ з іншими

суб'єктами запобігання схильню до вживання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів [20].

Гуманізації державної політики щодо людей, які вживають наркотики, присвячена монографія В. А. Тимошенка, В. А. Яценка, С. В. Дрьомова та В. Ф. Буяльського. Авторами зазначено, що протягом останнього часу змінювалася тактика нелегального розповсюдження наркотиків, налагоджувалися нові шляхи їх незаконних поставок в Україну, посилювалося законспірованість операцій щодо збуту, здійснилися практичний перехід на безконтактні стосунки між наркоділерами і наркоспоживачами та активне використання злочинцями з цією метою мережі Інтернет. Правоохоронні органи виявилися неготовими до адекватної відповіді на ці зміни і не виробили необхідних заходів протидії. небезпека тут може бути і в тому, що вони, задля забезпечення уявлення про позитивні результати своєї роботи, сконцентрують свої зусилля на кримінальному переслідуванні хворих на наркоманію, залишившись у старому тактичному полі [21, с. 54].

Слід зазначити, що вітчизняний та зарубіжний досвід протидії наркозлочинності свідчить про те, що найбільш ефективним шляхом протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів, з одного боку, є гуманізація щодо споживачів наркотиків, тобто надання переваг заходам медично-профілактичного характеру, зменшення шкоди від немедичного вживання наркотиків, повернення хворих на наркоманію в соціум, а з іншого – сконцентрування уваги правоохоронних органів на наркобізнес.

Особливої уваги заслуговує наукове дослідження Є. М. Карпенка щодо запобігання незаконному обігу наркотичних засобів міжнародними правоохоронними організаціями. Вченим досліджено окремі засади правового регулювання та організаційних засад діяльності Інтерполу та Європолу; надано кримінально-правову та кримінологічну характеристику наркотизму; охарактеризовано тенденції правового забезпечення запобігання міжнародному незаконному обігу наркотиків; визначено причини й умови, що сприяють

розвитку міжнародного наркобізнесу, та основні напрями запобіжної діяльності Інтерполу та Європолу [22].

Безпосередньо організаційно-правовим проблемам діяльності оперативних підрозділів правоохоронних органів України у протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів присвячено дисертація Р. Р. Греня, який визначив особливості сучасного стану і чинники, що впливають на організацію оперативно-розшукової діяльності оперативних підрозділів правоохоронних органів України у протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів; охарактеризував організацію оперативно-розшукової діяльності оперативних підрозділів правоохоронних органів України у протидії цим злочинам; дослідив правову основу та проаналізував взаємодію оперативних підрозділів правоохоронних органів України у протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів; окреслив заходи оперативних підрозділів правоохоронних органів України щодо виявлення та запобігання злочинам у сфері обігу наркотичних засобів тощо. Науковцем визначено форми удосконалення запобіжної діяльності оперативними підрозділами правоохоронних органів, а саме: комплексні оперативно-розшукові заходи, спрямовані на усунення конкретних умов й обставин, що сприяють вчиненню наркозлочинів; організація і безпосереднє здійснення індивідуальних оперативно-розшукових заходів стосовно осіб, які стоять на обліку або від яких через їх антигромадську поведінку можна очікувати скоєння наркозлочинів; організація і безпосереднє здійснення заходів, що забезпечують виявлення і припинення наркозлочинів, які готуються; участь оперативних підрозділів у загальнопрофілактичних операціях «Мак», «Канал» тощо [23].

Аналізуючи праці дослідників із проблем протидії кримінологічними засобами незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів слід констатувати, що на сьогодні не знайшли належного теоретичного висвітлення питання кримінологічної діяльності підрозділів протидії наркозлочинності НПУ, а також відсутні комплексні монографічні сучасні дослідження із зазначеної проблематики.

Таким чином, на наш погляд, сучасними проблемами кримінологічної діяльності підрозділів протидії наркозлочинності НПУ є:

1) відсутність сучасних комплексних досліджень із вивчення кримінологічних засад діяльності підрозділів протидії наркозлочинності НПУ. У зв'язку з цим, на наш погляд, залишається актуальним дослідження таких питань: підрозділи протидії наркозлочинності НПУ як суб'єкти запобігання злочинності; правове регулювання та організація запобіжної діяльності підрозділів протидії наркозлочинності НПУ; форми запобіжної діяльності підрозділів протидії наркозлочинності НПУ, зокрема профілактика, попередження та припинення кримінально протиправних посягань;

2) недосконалість правового регулювання діяльності підрозділів по боротьбі з наркозлочинністю НПУ в частині запобігання наркозлочинності;

3) неефективна організація діяльності підрозділів по боротьбі з наркозлочинністю НПУ щодо запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів;

4) недостатній рівень протидії підрозділами по боротьбі з наркозлочинністю НПУ кримінальним правопорушенням, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів, низький рівень їх виявлення, що, у свою чергу, сприяє повторенню вчинення з боку наркоділків нових кримінально протиправних діянь [24, с. 148].

Результативність наукового дослідження значною мірою залежить від вдало обраної методології. Не є винятком і дослідження кримінологічних засад діяльності підрозділів протидії наркозлочинності НПУ.

З огляду на предмет нашого дослідження, заслуговує на увагу своєрідний підхід, запропонований Д. А. Керімовим, який інтерпретує це поняття як загальнонауковий феномен, як інтегральне явище, що поєднує теоретико-світоглядні концепції, принципи, засоби та методи пізнання (світогляд, філософські методи пізнання і вчення про них, загальні та конкретні наукові методи), які вироблені усіма суспільними науками, у тому числі й комплексом

юридичних наук, та застосовуються у процесі пізнання специфіки правової дійсності, її практичного перетворення [25, с. 46-47].

Вибір методів зумовлений метою та завданнями дослідження, а також наявним науково-теоретичним та емпіричним матеріалом. Застосування правильно вибраної методології сприятиме внутрішній єдності, достовірності, об'єктивності, репрезентативності та повноті дослідження. Як зазначили С. Е. Важинський та Т. І. Щербак, завдання наукового дослідження, як правило, полягають у: вирішенні теоретичних питань, які пов'язані з проблемою дослідження (введення до наукового обігу нових понять, розкриття їх сутності і змісту; розроблення нових критеріїв і показників; розроблення принципів, умов і факторів застосування окремих методик і методів); виявленні, уточненні, поглибленні, методологічному обґрунтуванні суттєвості, природи, структури об'єкта, що вивчається; виявленні тенденцій і закономірностей процесів; аналізі реального стану предмета дослідження, динаміки, внутрішніх протиріч розвитку; виявленні шляхів та засобів удосконалення явища, процесу, що досліджується (практичні аспекти роботи); обґрунтуванні системи заходів, необхідних для вирішення прикладних завдань; експериментальній перевірці розроблених пропозицій щодо розв'язання проблеми, підготовці методичних рекомендацій для їх використання на практиці [26, с. 16].

Під час наукових досліджень використовуються різні методи, тобто способи досягнення мети, певним чином упорядкована наукова діяльність або сукупність принципів, правил, прийомів, способів і засобів наукових досліджень.

Загальним методом пізнавальної діяльності є діалектика. Діалектичний метод – це пізнавальний метод, під час якого дотримується принцип протиріччя [27, с. 258-259]. Такий метод дозволяє з'ясувати сутність запобіжної діяльності підрозділів протидії наркозлочинності НПУ, а також для встановлення ролі цих підрозділів при реалізації завдань запобігання злочинності.

Для достовірності, об'єктивності, репрезентативності та повноти дослідження, на наш погляд, необхідно використати такі методи, як формально-логічний, системно-структурний, логіко-семантичний, історичний, порівняльно-правовий (компаративістський), соціологічний, статистичний та метод контент-аналізу. Так, формально-логічний метод надасть можливість здійснити систематизацію наукових поглядів на досліджувану проблематику, розкрити зміст понять та категорій, обґрунтувати запропоновані дефініції, сформулювати проміжні та загальні висновки. У свою чергу, для розроблення понятійного апарату діяльності підрозділів протидії наркозлочинності НПУ щодо запобігання кримінальним правопорушенням слід використовувати логіко-семантичний метод.

За допомогою історичного методу будуть з'ясовані історичні передумови створення та діяльності підрозділів протидії наркозлочинності НПУ.

Для аналізу нормативно-правових актів України, які є правовою основою діяльності підрозділів протидії наркозлочинності НПУ, буде використано порівняльно-правовий (компаративістський) метод. У першу чергу, аналізу повинні бути піддані, з одного боку, нормативно-правові акти, які регламентують діяльність підрозділів протидії наркозлочинності НПУ, а з іншого – нормативно-правові акти, які спрямовані на протидію кримінальним правопорушенням, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів.

Системно-структурний метод дозволяє визначити місце запобіжної діяльності підрозділів протидії наркозлочинності НПУ в системі протидії наркозлочинності, проаналізувати систему заходів профілактики, попередження та припинення кримінально протиправних посягань, що здійснюються цими підрозділами; а метод моделювання – для визначення перспективних напрямів удосконалення й оптимізації організації діяльності підрозділів протидії наркозлочинності НПУ.

Статистичний та соціологічний методи слід використовувати при вивченні практики діяльності підрозділів протидії наркозлочинності НПУ,

зокрема соціологічний – при анкетуванні працівників підрозділів протидії наркозлочинності НПУ, а статистичний – при узагальненні показників діяльності цих підрозділів.

Зважаючи на прикладний характер досліджуваної проблематики, необхідним є використання методу контент-аналіз, що надасть можливість для вивчення та аналізу аналітичних матеріалів підрозділів протидії наркозлочинності НПУ.

Зазначені методи не вичерпують усього методологічного різноманіття підходів до пізнання кримінологічних засад діяльності підрозділів протидії наркозлочинності НПУ, проте в руслі нашого дослідження вони є оптимальними.

1.2. Понятійно-категоріальний апарат у сфері кримінологічної діяльності підрозділів протидії наркозлочинності Національної поліції України

Важливе місце в структурі методології юридичної науки займає категоріально-понятійний апарат. Успішний розгляд усього комплексу методологічних проблем, маючих значення як для теорії, так і для практики боротьби зі злочинністю, багато в чому залежить від правильного визначення вихідних теоретичних положень [28, с. 170]. Поняття та категорії юриспруденції, що зафіксовані у відповідних термінах і визначеннях, є одним із головних «інструментів» наукового правового дослідження, оскільки представляють собою узагальнені результати пізнання суттєвих властивостей, зв'язків та відносин державно-правових явищ [29, с. 316]. Визначальним під час нашого дослідження є з'ясування суті таких категорій, як: «наркозлочинність», «наркобізнес», «наркоманія», «антинаркотична безпека».

Злочинність у різних її проявах є одним із негативних соціальних явищ будь-якого суспільства, яку визначають кримінологи як відносно масове явище,

що складається із сукупності передбачених кримінальними законами вчинків, вчинених на тій чи іншій території протягом певного часу [30, с. 8]. Це явище наділяють якостями самодетермінації, схильністю цілеспрямовано посилювати негативні моменти в суспільстві, у зв'язку з чим вона може спричинити не менше шкоди, ніж зовнішня загроза національній безпеці [31, с. 6].

Одним із різновидів злочинності є наркозлочинність. Сучасна наркозлочинність постійно видозмінюється, використовує сучасні технічні засоби маскування та протидії правоохоронним органам [32].

Враховуючи те, що злочинність складається із сукупності передбачених кримінальним законом кримінальних правопорушень, а наркозлочинність є різновидом злочинності, то можемо припустити, що наркозлочинність охоплює сукупність кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними», незаконний обіг наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів – це діяння з: культивування рослин, включених до Переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, розроблення, виробництва, виготовлення, зберігання, перевезення, пересилання, придбання, збуту, ввезення на територію України, вивезення з території України, транзиту через територію України, використання, знищення наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, що здійснюються з порушенням законодавства про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори [33].

Кримінальна відповідальність за незаконний обіг наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів передбачено розділом XIII КК України «Кримінальні правопорушення у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші кримінальні правопорушення проти здоров'я населення» [34].

Слід зазначити, що в юридичній літературі пропонується різна

класифікація наркозлочинів. Зокрема, Ю. В. Баулін виділяє такі групи злочинів, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів:

- 1) злочини, пов'язані з незаконним обігом наркотичних засобів;
- 2) злочини, пов'язані з незаконним заволодінням наркотичними засобами;
- 3) злочини, пов'язані з незаконним вживанням наркотичних засобів [35, с. 315-322].

С. О. Книженко та Т. В. Деменко виділяють чотири групи цих злочинів:

- 1) злочини, пов'язані з незаконним вживанням наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (ст.ст. 314-317 КК України);
- 2) злочини, пов'язані з розкраданням наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів та прекурсорів, обладнання, призначеного для їх виготовлення (ст.ст. 308, 312, 313 КК України);
- 3) злочини, пов'язані з незаконним виробництвом, виготовленням, придбанням, зберіганням, пересиланням, контрабандою, збутом наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів та прекурсорів (ст.ст. 305, 307, 309–311, 320 КК України);
- 4) злочини, пов'язані із забезпеченням незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів (ст.ст. 306, 318, 319 КК України) [36, с. 473].

Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, Л. В. Дорош та інші співавтори монографії «Організований наркобізнес» запропонували більш детальну класифікацію наркозлочинів:

- 1) наркозлочини, пов'язані з підготовкою до виготовлення (виробництва) наркотичних засобів, психотропних речовин (незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання прекурсорів; викрадення, привласнення, вимагання прекурсорів або заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем; незаконне виготовлення, підроблення, використання чи збут підроблених документів на отримання прекурсорів, призначених для вироблення або виготовлення

наркотичних засобів чи психотропних речовин; контрабанда прекурсорів; викрадення, привласнення, вимагання обладнання, призначеного для виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, чи заволодіння ним шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем та інші незаконні дії з таким обладнанням);

2) наркозлочини, пов'язані з посівом (вирощуванням) та виготовленням (виробництвом) наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (посів або вирощування снотворного маку чи конопель; незаконне виробництво, виготовлення та зберігання з метою збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів; організація або утримання місць для незаконного виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів);

3) наркозлочини, пов'язані з незаконним придбанням наркотичних засобів або їх заволодінням (незаконне придбання з метою збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів; незаконне виготовлення, підроблення, використання чи збут підроблених документів на отримання наркотичних засобів чи психотропних речовин; викрадення, привласнення, вимагання наркотичних, психотропних речовин або їх аналогів чи заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем);

4) наркозлочини, пов'язані з переміщенням наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів (контрабанда наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів; незаконне перевезення або пересилання з метою збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів);

5) незаконний збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів;

б) використання коштів, здобутих від незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів [37, с. 3-4].

Власну класифікацію цих злочинів пропонує також М. Л. Прохорова:

1) посягання, спрямовані на організацію та здійснення незаконного обігу наркотичних засобів чи психотропних речовин;

2) злочинні посягання, спрямовані на формування та розширення девіантного середовища наркоманів;

3) посягання, що виражаються в порушенні встановлених правил організації та здійснення обігу наркотичних засобів чи психотропних речовин [38, с. 8].

Слід зазначити, що мотивами вчинення наркозлочинів залежно від їх видів є:

– мотив задоволення специфічної фізіологічної потреби, яка виникає внаслідок вживання наркотиків;

– мотив зняття фрустрації, породженої життєвими труднощами, психологічними проблемами. Зазначені мотиви злочинної наркоповедінки властиві здебільшого особам молодого віку й обумовлені особливостями їхнього психологічного стану та недостатністю життєвого досвіду;

– мотив пізнання чогось нового та наслідування близького оточення;

– корисливі мотиви, які характерні для вчинення злочинів, пов'язаних із незаконним збутом наркотичних засобів.

Характерними способами придбання наркотичних засобів споживачами є: скуповування наркотичних засобів у збувальника, у тому числі й у медичних установах; збирання як дикорослих, так і незаконно посіяних у приватних володіннях на городах рослин маку та коноплі. В Україні щорічно виявляється близько 2,4 га таких посівів; одержання наркотичних засобів у подарунок, як правило, на перших дозах, щоб «посадити на голку»; обмін, наприклад, на коштовні речі; розкрадання на переробних підприємствах, у медичних установах, шляхом привласнення, розтрати або зловживання службовим становищем [39, с. 82].

Як зазначив Є. М. Карпенко, у структурі злочинності, пов'язаної з незаконним обігом наркотиків, переважають такі злочини, як: незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без мети збуту (ст. 309 КК України) – 55,3 %; незаконне виробництво,

виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (ст. 307 КК України) – 28,9 % (з них збут – більше 95,8 %); організація або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (ст. 317 КК України) – близько 3,6% (з них виробництво та виготовлення – понад 27,6 %); використання коштів, здобутих від незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів (ст. 306 КК України) – близько 2,0 %; схилення до вживання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (ст. 315 КК України) – 1,2 % (з них неповнолітніх – 24,5 %); викрадення, привласнення, вимагання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів чи заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем (ст. 308 КК України) – 0,4 %; викрадення, привласнення, вимагання обладнання, призначеного для виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, чи заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем та інші незаконні дії з таким обладнанням (ст. 313 КК України) – менше 0,4 %; інші злочини – 10,0 % [22, с. 18].

Таким чином, на сьогодні серед кримінологів не існує єдиного погляду щодо класифікації наркозлочинів. На наш погляд, наркозлочини слід класифікувати за трьома критеріями:

1) за предметом наркозлочинів (наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги, прекурсори);

2) за суб'єктом їх вчинення (певна особа, за попередньою змовою групою осіб, організованою групою, злочинною організацією, злочинною спільнотою);

3) за змістом кримінально протиправних дій:

– кримінально протиправні посягання, пов'язані з незаконним обігом цих заборонених предметів;

– кримінально протиправні посягання, пов'язані з незаконним заволодінням цими забороненими предметами;

– кримінально протиправні посягання, пов'язані з підготовкою до

виготовлення (виробництва) цих заборонених предметів;

– кримінально протиправні посягання, що виражаються в порушенні встановлених правил організації та здійснення обігу цих предметів;

– кримінально протиправні посягання, пов'язані з незаконним вживанням цими забороненими предметами [40, с. 25].

Відповідно до Закону України «Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори» наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги та прекурсори визначено таким чином:

1) наркотичні засоби – речовини природні чи синтетичні, препарати, рослини, включені до Переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів;

2) психотропні речовини – речовини природні чи синтетичні, препарати, природні матеріали, включені до Переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів;

3) препарат – суміш речовин у будь-якому фізичному стані, що містить один чи декілька наркотичних засобів та (або) одну чи декілька психотропних речовин, включених до таблиць II і III Переліку, або суміш речовин у будь-якому фізичному стані, що містить один чи декілька наркотичних засобів, психотропних речовин, включених до таблиць II і III, і прекурсорів наркотичних засобів і психотропних речовин, включених до таблиці IV Переліку;

4) аналоги наркотичних засобів і психотропних речовин – заборонені до обігу на території України речовини синтетичні чи природні, не включені до Переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, хімічна структура та властивості яких подібні до хімічної структури та властивостей наркотичних засобів і психотропних речовин, психоактивну дію яких вони відтворюють;

5) прекурсори наркотичних засобів і психотропних речовин – речовини, які використовуються для виробництва, виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин, включені до Переліку наркотичних засобів,

психотропних речовин і прекурсорів [41].

Крім цього, поняття наркотичних засобів та психотропних речовин міститься у міжнародно-правових актах, які ратифікувала Україна, наприклад, у Єдиній Конвенції про наркотичні засоби [42], Конвенції про психотропні речовини [43], Конвенції ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин [44].

Перелік наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів згруповані у списки наркотичні засоби, психотропні речовини та прекурсори наркотичних засобів і психотропних речовин, включені до таблиць I-IV згідно із законодавством України та міжнародними договорами України [45]. Перелік та зміни до нього затверджуються Кабінетом Міністрів України за поданням центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, протидії їх незаконному обігу [45].

Так, відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 06.05.2000 р. № 770 «Про затвердження переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів» затверджено виключний перелік засобів і речовин, обіг яких в Україні заборонено взагалі або щодо обігу яких встановлено спеціальні обмеження. Цей Перелік містить чотири таблиці (I, II, III та IV). В Таблиці I розташовано три списки: Список I, Список II, Список III, а всі інші таблиці містять по два списки. У списках визначено вичерпний перелік наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, обіг яких в Україні або заборонено взагалі, або обмежено, але щодо якого встановлюються заходи контролю різної суворості. Так, у Списках № 1 і 2 Таблиці I визначено перелік зазначених речовин, які заборонені до легального обігу в Україні у зв'язку з їх підвищеною суспільною небезпечністю й непридатністю для використання в наукових і медичних цілях.

Наркотичні засоби, психотропні речовини й прекурсори з урахуванням доцільності їх використання у медичній практиці та залежно від ступеня їх небезпечності для здоров'я людини і застосовуваних заходів контролю за їх

обігом включаються до відповідно пронумерованих списків таблиць Переліку:

– Таблиця I містить наркотичні засоби, у тому числі рослини, і психотропні речовини, включені до списків № 1, № 2 та № 3, обіг яких на території України заборонено;

– Таблиця II містить наркотичні засоби і психотропні речовини, включені до списків № 1 і № 2, обіг яких на території України обмежено та стосовно яких встановлюються заходи контролю;

– Таблиця III містить наркотичні засоби і психотропні речовини, включені до списків № 1 і № 2, обіг яких в Україні обмежено та стосовно яких допускаються виключення деяких заходів контролю;

– Таблиця IV містить прекурсори наркотичних засобів і психотропних речовин, включені до списків № 1 і № 2, обіг яких на території України обмежено та стосовно яких встановлюються заходи контролю [45].

Слід зазначити, що найбільшу частину нелегального ринку наркотиків в Україні традиційно складають наркотичні засоби рослинного походження. Третє місце за популярністю після канабісу та макової соломи займає героїн, наступні метадон, амфетамін та кокаїн.

Діяльність, яка пов'язана з поширенням зазначених заборонених предметів зі здобуттям матеріальної вигоди від цього та здійснюється постійно або систематично, називається кримінологами наркобізнесом [9, с. 427].

Наркобізнес є різновидом організованої злочинної діяльності. Організована злочинна діяльність у сфері незаконного обігу наркотиків є системою протиправних умисних дій, котрі пов'язані з обігом наркотиків та характеризується: корисливим мотивом, ознаками масштабності, високим рівнем організації кримінальних формувань, глибокою законспірованістю їх організаторів (керівників), надвисокими прибутками [46, с. 107]. Для правоохоронних органів актуальним є протидія цьому виду злочинної діяльності, яка складає основу наркозлочинності.

У Міжнародній поліцейській енциклопедії протидію наркобізнесу визначено як послідовну діяльність держави в напрямі недопущення

подальшого поширення наркобізнесу та мінімізації його наслідків; систему заходів правоохоронних та інших органів державної влади й управління, спрямованих на виявлення, припинення злочинів у сфері наркобізнесу, відвернення настання злочинного результату, а також запобігання рецидиву злочинів у майбутньому, справедливе призначення кримінального покарання злочинцям, які скоїли злочин у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів [47, с. 805].

Слід зазначити, що на законодавчому рівні термінологічно наркобізнес не визначено, що визиває полеміку серед науковців щодо змісту та ознак цього суспільно негативного явища. Так, В. А. Тимошенко визначає наркобізнес як суспільно небезпечну злочинну діяльність, яка передбачає участь суб'єктів організованих злочинних угруповань у незаконних операціях із наркотиками з метою наживи. При цьому слід враховувати, по-перше, наркобізнес охоплює діяльність не лише з наркотичними засобами, а й з іншими забороненими предметами, визначеними у Переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів; по-друге, злочинна сутність не обмежується лише виробництвом та збутом наркотиків; по-третє, наркобізнес породжує систему наркозалежності, сприяє її розгортанню; по-четверте, наркобізнес зрощується, споріднюється з іншими злочинами і є фактично «комплексним» злочинним діянням, яке містить у собі ознаки кількох злочинів [48, с. 23-24].

А. П. Закалюк зазначив, що наркобізнес – це протиправна організована підприємницька діяльність, спрямована на отримання сталого прибутку з метою його використання в злочинних цілях. У разі набуття наркобізнесом ознак організованої злочинної діяльності він стає різновидом організованої злочинності [9, с. 431-432].

М. О. Сергатий визначає наркобізнес як особливий вид різноманітної, широко розгалуженої, професійної злочинної діяльності високоорганізованих і добре законспірованих наркоугруповань, котрі мають міжнародні контакти, широкі корумповані зв'язки, і які займаються у вигляді промислу незаконним обігом наркотиків з метою систематичного отримання максимальних

прибутків, а також впливу на політичне та громадське життя держави [49, с. 6].

Складовими частинами наркобізнесу, про які можна говорити і як про етапи протиправної діяльності, є: 1) фінансова підтримка процесу незаконного обігу наркотиків; 2) забезпечення сировиною для виготовлення наркотиків (незаконне вирощування та культивування наркорослин, або незаконне виготовлення та виробництво засобів, що використовуються для перероблення природної наркотиковмісної сировини, або які є хімічною основою для подальшого безпосереднього виробництва (виготовлення) наркотиків – прекурсори); 3) виробництво (виготовлення) наркотичних засобів та транспортування в інші регіони, країни з метою збуту; 4) транспортування (використання транспортних засобів, залізниці, літаків, поштових перевезень, наркокур'єрів) наркотиковмісної сировини та прекурсорів до місць виробництва (виготовлення) наркотиків; 5) реалізація оптових партій наркотичних засобів та розповсюдження наркотиків у роздрібній мережі; б) маркетинг ринку збуту та реклама незаконно виготовлених наркотиків, тобто дії, спрямовані на прогнозування витрат та одержання прибутків від нелегальної діяльності і т. ін.; б) «відмивання» прибутків, отриманих від незаконного обігу наркотиків, тобто дії, спрямовані на легалізацію отриманих коштів із метою продовження незаконного обігу наркотичних засобів [50, с. 63].

Наркобізнес все більше бере під контроль ринки споживачів наркотиків вітчизняного виробництва (переважно ацетилованого та екстрагованого опію, гашишу, марихуани), формує ринки збуту наркотиків, що надходять із-за кордону (героїн, кокаїн, ефедрин, первітин, «екстазі» тощо).

М. Г. Вербенський та Е. В. Расюк виділяють такий різновид наркобізнесу, як транснаціональний наркобізнес. Вони зазначили, що транснаціональний наркобізнес характеризується такими ознаками: 1) наявністю транснаціональних організованих злочинних угруповань, сформованих за національними, родинними, професійними та іншими ознаками; 2) наявністю в організованих злочинних угрупованнях єдиної мети і програми дій;

3) стійкістю, постійністю, плановістю, керованістю характером злочинної діяльності як основним джерелом засобів для існування; 4) корисливо-насильницькою спрямованістю злочинної діяльності та її зв'язком із тіньовою економікою; 5) захопленням і закріпленістю для своєї діяльності регіональних просторів на території національних держав; 6) здійсненням контролю на певній території за окремим видом злочинної діяльності – наркобізнесом. Додатковими видами такої діяльності можуть бути й інші (торгівля зброєю, переправлення через кордони незаконних мігрантів тощо); 7) відносно високим рівнем організації та конспірації злочинної діяльності, у зв'язку з чим вона здійснюється членами високоорганізованих злочинних угруповань з ієрархічною будовою, чітким розподілом ролей між співучасниками, причому функції виконавські й загальноорганізаційні не співпадають; 8) наявністю системи нейтралізації усіх форм соціального контролю за рахунок створення структур, які забезпечують зовнішню та внутрішню безпеку злочинного угруповання (групи розвідки, контррозвідки, використання корумпованих зв'язків із чиновниками держапарату й правоохоронних органів); 9) наявністю значних сум грошових коштів і цінностей для власного відтворення й матеріальної підтримки членів злочинних угруповань та організацій; 10) організацією діяльності комерційних структур щодо легалізації злочинних доходів; 11) «відмиванням» злочинного капіталу через легальні форми комерційної та банківсько-кредитної діяльності для подальшого його використання з різною метою; 12) політизацією злочинної діяльності; 13) виходом за межі національних кордонів та набуттям масштабного, міжрегіонального чи міжнародного (транснаціонального) характеру організованої злочинної діяльності за рахунок кооперації організованих злочинних груп [51, с. 21-22].

Таким чином, наркобізнес є однією зі складових організованої злочинності, її проявом, а отже, наділений усіма рисами, характерними для організованої злочинності в цілому. Організований наркобізнес постійно вдосконалює свою діяльність, розширює сфери свого впливу. Враховуючи

високу латентність наркобізнесу, слід зазначити, що кількість учинених організованими групами, злочинними організаціями та злочинними спільнотами кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним збутом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, постійно зростає.

Відповідно до ч. 3 ст. 28 КК України, кримінальне правопорушення визнається вчиненим організованою групою, якщо в його готуванні або вчиненні брали участь декілька осіб (три і більше), які попередньо зорганізувалися у стійке об'єднання для вчинення цього та іншого (інших) кримінальних правопорушень, об'єднаних єдиним планом із розподілом функцій учасників групи, спрямованих на досягнення цього плану, відомого всім учасникам групи [34].

Тлумачення категорії «організована група» надано у постанові Пленуму Верховного Суду України від 23.12.2005 р. № 13 «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями». Зокрема, під організованою групою належить розуміти внутрішньо стійке об'єднання трьох і більше осіб, яке було попередньо утворене з метою вчинення ряду кримінальних правопорушень або тільки одного, який потребує ретельної довготривалої підготовки. Таку групу слід вважати утвореною з моменту досягнення її учасниками домовленості про вчинення першого кримінального правопорушення за наявності планів щодо подальшої спільної кримінально протиправної діяльності [52].

Виходячи зі змісту поняття організованої групи, можна виділити такі її ознаки: а) кількість учасників такої групи (три і більше осіб); б) стійкість кримінально протиправної групи; в) мета створення організованої групи (вчинення кількох кримінальних правопорушень або тільки одного, який потребує ретельної довготривалої підготовки).

У свою чергу, відповідно до ч. 4 ст. 28 КК України кримінальне правопорушення визнається вчиненим злочинною організацією, якщо він вчинений стійким ієрархічним об'єднанням декількох осіб (п'ять і більше),

члени якого або структурні частини якого за попередньою змовою зорганізувалися для спільної діяльності з метою безпосереднього вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів учасниками цієї організації, або керівництва чи координації кримінально протиправної діяльності інших осіб, або забезпечення функціонування як самої злочинної організації, так і інших кримінально протиправних груп [34].

Таким чином, злочинна організація характеризується такими ознаками: 1) кількісний склад (п'ять і більше осіб); 2) тривалість і стійкість кримінально протиправного зв'язку між учасниками, що досягається під час неодноразового вчинення кримінальних правопорушень [53, с. 21]; 3) ієрархічність, яка полягає у підпорядкованості учасників злочинної організації організатору і забезпечує певний порядок керування таким об'єднанням, а також сприяє збереженню функціональних зв'язків і принципів взаємозалежності його учасників або структурних частин при здійсненні спільної кримінально протиправної діяльності [52]; 4) зорганізованість, тобто чіткий розподіл функцій між співучасниками, ретельне планування кримінально протиправної діяльності, наявність внутрішньої жорсткої дисципліни та ін.; 5) попередня змова, тобто змова щодо участі в діяльності кримінально протиправної спільноти повинна відбутися до моменту її утворення; 6) мета спільної діяльності щодо вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів; 7) керівництво чи координація кримінально протиправної діяльності інших осіб, яке полягає у вчиненні сукупних дій, спрямованих на управління їх функціонуванням як стійких об'єднань осіб та здійсненням ними кримінально протиправної діяльності; 8) забезпечення функціонування як самої злочинної організації, так і інших кримінально протиправних груп, яке полягає в підтриманні матеріально-фінансової частини діяльності організації та її структурних підрозділів шляхом надання приміщень, сховищ, транспортних засобів, інформації, документів, технічних пристроїв, коштів, цінних паперів, приховування доходів, здобутих злочинним шляхом, а також здійснення інших дій зі створення умов, що

сприяють здійсненню діяльності такої організації та її структурних підрозділів [54, с. 511].

Недостатність превентивної діяльності серед населення, особливо молодіжної його частини, призвело до значного поширення зловживання наркотичними засобами. Цей фактор, а також привабливість високої прибутковості від заняття наркобізнесом, у свою чергу, призводить до зростання кримінально протиправних пропозицій наркотичних засобів на внутрішньому ринку та створює безпосередню загрозу національній безпеці держави [55, с. 52]. Як зазначили В.Г. Севрук та С.О. Павленко, незаконний обіг наркотичних засобів (наркобізнес), що має тенденцію до зростання й загрожує національній безпеці не лише України, а й планетарній загалом, оскільки йому притаманні транснаціональний характер, професіоналізм, висока технічна оснащеність злочинних угруповань, наявність власної розвідки та контррозвідки, оволодіння новітніми формами й методами протидії правоохоронним і судовим органам [56, с. 194].

Як вже ми зазначали, однією із загроз здоров'ю населення є наркоманія та злочинність, пов'язана з нею.

Відповідно до Закону України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними» наркоманія – це психічний розлад, зумовлений залежністю від наркотичного засобу або психотропної речовини внаслідок зловживання цим засобом або цією речовиною [33].

Слід зазначити, що з початку 90-х років число наркозалежних в Україні щорічно збільшується на 10-12 %. Середньостатистично дорослих наркозалежних осіб складає 27 %, підлітків – 60 %, дітей у віці від 11 до 14 років – 13 % [57]. На першу половину 2016 року в Україні налічувалося близько 332,5 тис. осіб, що вживають наркотики ін'єкційно [58].

Фахівцями Всесвітньої організації охорони здоров'я ООН зроблено висновок: якщо частка наркоманів у структурі населення держави складає 7 % і більше, – це свідчить про розвиток у суспільстві незворотних процесів

дегенерації населення. За даними вчених Україна фактично «переступила» кризову межу. Наведене свідчить, що генетична безпека народу і загалом – майбутнє нашої держави перебуває на стадії самознищення [59, с. 15].

Суспільна небезпечність наркоманії не обмежується тією шкодою, якою наркомани спричиняють здоров'ю. Вживання наркотичних засобів та психотропних речовин призводить до погіршення здоров'я нації та підвищення рівня захворюваності населення на особливо небезпечні хвороби, зокрема ВІЛ-інфекцію/СНІД, туберкульоз, а також до загострення соціальних проблем (жорстоке та недбале ставлення до дітей, збільшення кількості дорожньо-транспортних пригод, нещасних випадків на виробництві, зниження продуктивності праці).

Так, за даними Європейського центру моніторингу наркотиків та наркозалежності станом на 1 січня 2020 р. в Україні зафіксовано 16257 нових ВІЛ-інфікованих осіб, інфікованих гепатитом В – 2871 осіб, інфікованих гепатитом С – 6379 особи та інфікованих туберкульозом – 20643 особи. Щодо осіб, які вживають наркотики, розглядаючи в динаміці за 2013–2017 рр., спостерігається наступна тенденція: кількість ВІЛ-інфікованих, хворих на туберкульоз та гепатит В – знижувалася, кількість хворих на гепатит С – залишалася практично сталою, тоді як кількість хворих на СНІД зросла майже вдвічі [60].

У правовому аспекті А. А. Мірошніченко та А. А. Музика визначають наркоманію як суспільно небезпечне явище, що є не тільки захворюванням, яке виникає в результаті одурманення та отруєння організму людини наркотиками, але й таке, що характеризується протиправними діями особи, пов'язаними з наркотичними засобами, обіг яких контролюється спеціальним міжнародно-правовим та внутрішньодержавним режимом, спрямованим на захист народного здоров'я та правопорядку. Визначення наркоманії у правовому аспекті не може бути обмежено тільки такою ознакою, як захворювання людини. Разом із цим елементом (або незалежно від нього) справжня дефініція повинна в цілому відображати суспільно небезпечний феномен, який

характеризується також протиправністю різних діянь винного з наркотичними засобами [61, с. 25].

Це явище прямо пов'язане зі злочинністю. Взаємозв'язок наркоманії та злочинності слід розглядати у таких аспектах: 1) неспроможність наркомана, виходячи з самої природи наркоманії, займатися суспільно-корисною працею; 2) наявність злочинів, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів; 3) вчинення наркоманами злочинів із метою заволодіння наркотичними засобами або коштовностями для їх придбання; 4) злочини вчинюються під прямим впливом наркотиків на психіку та фізіологію людини; 5) розповсюдження наркотичних засобів у злочинному середовищі та негативний вплив такого розповсюдження на перевиховання злочинців; 6) розповсюдження наркоманії серед неповнолітніх та молоді як фактор, що визначає їх антисуспільну поведінку; 7) деморалізуючий вплив наркомана на членів його родини, особливо на дітей [62, с. 10].

Слід зазначити, що на ґрунті наркоманії вчинюються різні кримінально протиправні діяння, що посягають на життя та здоров'я особи, статеву недоторканість, власність тощо. У першу чергу, до таких діянь слід віднести такі кримінальні правопорушення, як вбивства, заподіяння тілесних ушкоджень, зґвалтування, крадіжки, грабежі, розбої, хуліганство [Додаток В].

Враховуючи зазначене, можемо зробити висновок про те, що наркотизація населення в Україні набуває нових, у край серйозних, масштабів, що створює безпосередню загрозу національній безпеці.

Відповідно до Закону України «Про національну безпеку» національна безпека України – це захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз. До загроз національної безпеки належать явища, тенденції і чинники, що унеможливають чи ускладнюють або можуть унеможливити чи ускладнити реалізацію національних інтересів та збереження національних цінностей України. Національні інтереси України визначені як життєво важливі інтереси людини,

суспільства і держави, реалізація яких забезпечує державний суверенітет України, її прогресивний демократичний розвиток, а також безпечні умови життєдіяльності і добробут її громадян [63].

У Стратегії національної безпеки України визначено, що сучасна модель глобалізації уможливила поширення міжнародного тероризму та міжнародної злочинності, зокрема у кіберпросторі, наркоторгівлі, торгівлі людьми, релігійного та ідеологічного фундаменталізму та екстремізму, підживлюваного з-за кордону сепаратизму, нелегальної міграції, легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, розповсюдження зброї масового ураження тощо. У зв'язку з цим у розділі II Стратегії «Основні напрями зовнішньополітичної та внутрішньополітичної діяльності держави для забезпечення її національних інтересів і безпеки» задекларовано, що Україна, прагнучи зміцнити заснований на демократичних нормах і цінностях міжнародний порядок, бере активну участь у протидії тероризму, розповсюдженню зброї масового ураження, міжнародній злочинності, наркоторгівлі, торгівлі людьми, політичному та релігійному екстремізму, нелегальній міграції, кіберзагрозам, негативним наслідкам зміни клімату, а також у попередженні та подоланні наслідків надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру [64].

Слід зазначити, що проблема забезпечення безпеки має велике значення для суспільства, оскільки наявність зовнішніх та внутрішніх загроз ставить під загрозу національних інтересів і цінностей, життя та здоров'я людей, їх матеріальних і духовних цінностей.

Безпека являє собою найважливішу цінність, що повинна забезпечувати вільне існування і розвиток особистості, суспільства, людства, створювати гармонію і переборювати суперечності у відносинах «людина – техніка», «людина – навколишнє середовище», у взаєминах між людьми, особою і державою, суспільством, між націями і державами [65, с. 11].

Як зазначив О. В. Кириченко, існує два основних підходу до розуміння безпеки: з одного боку, безпекою визначають стан будь-якого носія небезпеки,

яке не містить загрози, можливої шкоди для середовища; з іншого – властивість безпеки приписують об'єкту, який надійно захищений від шкідливих для нього впливу. Разом із тим, в обох випадках простежується безпосередній зв'язок із такою ознакою соціальної системи, як захищеність, що представляє собою активну цілеспрямовану діяльність по підтримці суспільних відносин у певному якісному стані. Поняття «безпека» використовується до різних природних та соціальних процесів, пов'язаних із життєдіяльністю людини та суспільства. Безпека є результатом соціальної діяльності по забезпеченню безпеки особи, суспільства, держави [66, с. 373].

Таким чином, категорія «безпека» забезпечує стан захищеності особи, громадський спокій у суспільстві, недоторканість майна, впевненість у нормальній роботі державних і суспільних інститутів.

У словниково-довідковій літературі безпеку класифікують на такі типи: за масштабом (міжнародна, регіональна, локальна); за суб'єктами (особиста, колективна, суспільна, національна); за суспільними сферами (політична, економічна, військова, екологічна, радіаційна тощо) [67, с. 208-212].

Дослідники у сфері національної безпеки також виокремлюють такий вид безпеки, як кримінальна безпека. На їх погляд, цей різновид безпеки не має конкретного носія, але значною мірою впливає на економічне становище держави (економічні злочини, криміналізація суспільства тощо) та її мешканців (вбивства, грабежі, насильство, крадіжки тощо) [68, с. 13]. Цей вид безпеки визначають як здатність держави та суспільства активно протистояти посяганням злочинних співтовариств та окремих злочинців на життєво важливі інтереси громадян, держави і суспільства та нейтралізувати загрози, що надходять від них [69, с. 86].

Поряд із цим кримінологи виділяють і такий вид безпеки як кримінологічна безпека, під якою розуміють захищеність законних інтересів особи, суспільства чи держави від загроз, джерелами яких є явища, пов'язані зі злочинністю чи з суспільно небезпечними посяганнями [70, с. 48]. Основною метою забезпечення кримінологічної безпеки суспільства, особистості та

держави є своєчасне виявлення кримінологічних загроз, їх нейтралізація та відображення. Характер і вид загрози впливають на вибір заходів із забезпечення кримінологічної безпеки, визначають напрями забезпечення безпеки, сприяють виявленню можливих об'єктів злочинних посягань. Їх конкретизація сприяє координації діяльності різними державними та громадськими структурами [71, с. 119].

Враховуючи те, що сутність кримінологічної безпеки полягає у стані захищеності особи, суспільства та держави від кримінально протиправних посягань та інших кримінологічних загроз, а злочинність має певні види та характерні для них чинники, що їх детермінують, то ми можемо говорити про існування окремих видів кримінологічної безпеки. У межах нашого дослідження пропонуємо виокремити такий вид кримінологічної безпеки, як антинаркотичну безпеку, та розглядати її як окрему кримінологічну категорію.

Таким чином, вважаємо, що антинаркотична безпека – це стан захищеності особи, суспільства та держави від кримінально протиправних посягань та інших кримінологічних загроз, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, а також наслідків, пов'язаних із цими загрозами [72, с. 167].

Одним із напрямів забезпечення антинаркотичної безпеки є протидія наркозлочинності, і, в першу чергу, шляхом запобігання цьому суспільно небезпечному явищу.

Фахівці в галузі кримінології протидію злочинності розглядають як різноманітну за формами діяльність відповідних суб'єктів, яка здійснюється шляхом проведення різнорідних заходів, спрямованих на мінімізацію злочинності, зниження інтенсивності процесів її детермінації на усіх рівнях, нейтралізації дії її причин та умов для обмеження кількості кримінально протиправних проявів до певного рівня [73, с. 176], недопущення вчинення кримінальних правопорушень на різних стадіях кримінально протиправної діяльності, а також шляхом правового реагування на вчинене кримінальне правопорушення. Як зазначив С. Г. Міщенко, процес реагування на вчинене

кримінальне правопорушення утворює самостійну систему заходів, які застосовуються у певній послідовності («виявлення» кримінального правопорушення та притягнення до кримінальної відповідальності особи, яка її вчинила) [74, с. 10].

Таким чином, на наш погляд, до завдань протидії злочинності превентивного характеру слід віднести: 1) обмеження дії причин злочинності; 2) виявлення та усунення (нейтралізація) чинників, які сприяють існуванню злочинності (умов злочинності); 3) виявлення осіб, які в силу своєї антигромадської поведінки можуть у майбутньому вчинити кримінально протиправне діяння, та здійснення індивідуально-профілактичного впливу на них; 4) виявлення кримінально активних осіб та нейтралізація правовими засобами їх кримінально протиправної діяльності; 5) недопущення вчинення кримінальних правопорушень на різних стадіях кримінально протиправної діяльності; 6) віктимологічну профілактику кримінальних правопорушень з метою зниження серед громадян ризику стати жертвами кримінально протиправних посягань.

До завдань протидії злочинності О. М. Бандурка та О. М. Литвинов також відносять: а) мобілізацію всіх позитивних сил суспільства на створення атмосфери нетерпимості до будь-яких форм злочинної поведінки; б) усунення недоліків у діяльності суб'єктів протидії злочинності; в) підвищення ефективності діяльності з протидії злочинності [75, с. 73].

На наш погляд, зазначене не можна віднести до завдань протидії злочинності, оскільки, по-перше, мобілізація всіх позитивних сил суспільства на створення атмосфери нетерпимості до будь-яких форм злочинної поведінки є одним із напрямів превентивної діяльності; по-друге, усунення недоліків у діяльності суб'єктів протидії злочинності та підвищення її ефективності є напрямками удосконалення діяльності суб'єктів протидії злочинності.

У подальших роботах зазначені дослідники виділяють такі сутнісні ознаки системи протидії злочинності:

1) протидія злочинності є специфічною галуззю соціального управління, а не безсистемним, хаотичним набором різноманітних заходів;

2) найважливішою рисою протидії злочинності є її багаторівневий характер (подолання причин злочинності в цілому, причин окремих її різновидів, а також причин та умов конкретних злочинів);

3) протидія злочинності здійснюється як у процесі вирішення загальних завдань соціального та економічного розвитку, так і в ході реалізації спеціально-кримінологічних заходів;

4) процес протидії злочинності складається із взаємодії різних її суб'єктів, серед них органи влади та управління, правоохоронні органи, адміністрації підприємств і установ, громадські формування, окремі громадяни;

5) серед ієрархії цілей, що стоять перед системою протидії злочинності, найважливішою є раннє запобігання;

6) поняття «протидія злочинності» є збірним, комплексним і на індивідуальному рівні включає в себе профілактику, запобігання і припинення злочинів [76, с. 174-175].

Існують й інші точки зору на зміст категорії «протидія злочинності», де крім превентивних форм протидії злочинності, виокремлюють таку форму протидії злочинності, як реагування на вчинення кримінального правопорушення кримінально-правовими засобами. Так, протидія злочинності визначається таким чином: «це діяльність держави, яка спрямована на напрацювання стратегії реакції суспільства на злочинність (загальносоціальний рівень) та профілактику злочинів, виявлення та попередження (припинення) злочинних дій, реагування на вчинений злочин кримінально-правовими засобами (притягнення винних до кримінальної відповідальності) (спеціальний рівень)» [77, с. 166]. При цьому запобігання злочинності є ні чим іншим, як складовою першою та більш важливою протидії її проявам, ніж кримінально-правове реагування на кримінальні правопорушення [78, с. 22].

Різновидом протидії злочинності виділяють оперативно-розшукову протидію, яку визначають як діяльність оперативних підрозділів

правоохоронних органів, що полягає у використанні гласних і негласних форм і методів оперативно-розшукової діяльності, яка спрямована на виявлення та запобігання злочинам; встановлення осіб, що готують або вчинили злочини; розшуку осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду або ухиляються від відбування покарання; забезпечення безпеки працівників суду і правоохоронних органів, осіб, які надають допомогу або сприяють оперативно-розшуковій діяльності, беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їх сімей та близьких родичів [79, с. 60].

Відповідно до КПК України після відкриття кримінального провадження, використовуючи негласні форми та методи, оперативним підрозділам правоохоронних органів дозволено проводити негласні слідчі (розшукові) дії (далі – НСРД), які: 1) пов'язані із втручанням у приватне спілкування: аудіо-, відеоконтроль особи (ст. 260); арешт, огляд і виїмка кореспонденції (ст.ст. 261, 262); зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (ст. 263); зняття інформації з електронних інформаційних систем (ст. 264); 2) інші види негласних слідчих (розшукових) дій: обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267); установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (ст. 268); спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269); аудіо-, відеоконтроль місця (ст. 270); контроль за вчиненням злочину (ст. 271); виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 272); негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження (ст. 274). Крім цього, під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій слідчий має право використовувати інформацію, отриману внаслідок конфіденційного співробітництва з іншими особами, або залучати цих осіб до проведення негласних слідчих (розшукових) дій (ст. 275 «Використання конфіденційного співробітництва») [3].

Аналізуючи зміст норм КПК України [3] та Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» [80], слід підкреслити, що НСРД є тотожні оперативно-розшуковим заходам. Відмінність полягає лише в суб'єкті –

слідчий або оперативний підрозділ, та відповідно, слідча дія або оперативно-розшуковий захід. Як зазначила О. А. Білічак, НСРД становлять цілісну систему, елементи якої чітко корелюються із системою оперативно-розшукових заходів. Виявлені між ними відмінності полягають передусім у правовій природі, суб'єктному складі, напрямках та порядку використання отриманих результатів, а також у процедурі відомчого контролю та прокурорського нагляду за їх здійсненням [81, с. 11].

Запобігання злочинності є однією із форм протидії злочинності та одним із пріоритетних напрямів правоохоронної діяльності. Так, В. М. Куц та О. В. Кириченко зазначали, що останнім часом у суспільній свідомості взагалі і професійній свідомості правників зокрема все більше утверджується думка про те, що основним напрямом протидії злочинності є не покарання злочинців, а запобігання вчиненню злочинів. Значення запобігання злочинам, як головного напрямку протидії злочинності, визначається тим, що воно є більш гуманним та ефективним засобом підтримки правопорядку й забезпечення безпеки суспільства [82, с. 150]. Запобігання кримінальним правопорушенням, як один із пріоритетних напрямів протидії злочинності, задекларовано у ст.1 КК України, де зазначено, що основним призначенням КК України, його завданнями є: забезпечення правовими засобами охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від кримінально протиправних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання кримінальним правопорушенням [34].

Кримінологами щодо визначення запобігання злочинності як категорії щодо недопущення вчинення кримінальних правопорушень використовується різна термінологія, зокрема: «запобігання», «профілактика», «попередження», «припинення». Зазначений вид діяльності ще визначають як «превентивну діяльність» [83, с. 160].

Деякі кримінологи вважають зазначені терміни синонімами. Аргументом на цю користь є те, що ця проблема є надуманою, не має теоретичного та

практичного сенсу у цьому, поглиблює понятійну плутанину тощо. Разом із тим ми не погоджуємося з цією точкою зору та підтримуємо тих кримінологів, які вважають щодо необхідності розвитку єдиної мови науки, її понятійного апарату. Кожний працівник правоохоронних органів, і, в першу чергу, працівник оперативного підрозділу, повинен мати чітке уявлення про співвідношення цих понять. Адже від цього залежить ефективність і правильність організації роботи всіх суб'єктів запобіжної діяльності [84, с. 78].

Як зазначив А. П. Закалюк, запобіжна діяльність щодо злочинності безпосередньо спрямовується не проти неї у тому вигляді (обсязі), в якому вона існує на теперішній час, а стосовно чинників, що її зумовлюють. Ця діяльність здійснюється, насамперед, із метою перервати дію останніх і тим самим перешкодити подальшому вчиненню злочинів, існуванню злочинності у сучасних параметрах та їхньому збільшенню. Він зазначив, що у буквальному розумінні запобігання злочинності означає діяльність, що перешкоджає вчиненню злочинів. Це коротке визначення відображає основну мету запобіжної діяльності – перешкодити вчиненню злочинів, скоротити їхню кількість і тим самим зменшити розміри злочинності [85, с. 318-319].

Таким чином, запобігання злочинності як одна із форм протидії злочинності спрямовується на мінімізацію криміногенних чинників шляхом усунення (послаблення) причин і умов злочинності та корекцію поведінки осіб, схильних до вчинення кримінальних правопорушень, створює систему недопущення вчинення кримінальних правопорушень на різних стадіях кримінально протиправної діяльності.

Враховуючи зазначене, формами запобігання злочинності є профілактика, попередження та припинення. Як зазначили В.М. Куц та О.В. Кириченко, категорія «запобігання злочину» повинна об'єднувати профілактику, попередження та припинення злочину, причому саме в такій послідовності, яка характеризує, окрім іншого, і ступінь наближення діяння до його безпосереднього вчинення злочину. Після вчинення злочину розпочинається дія другого напрямку протидії злочинності – застосування кримінально-правових

засобів впливу на неї, основним з яких залишається кримінальне покарання [82, с. 150-151].

Запобігання злочинності, а також організація та проведення запобіжних заходів, повинні відповідати певним принципам або вимогам. Як зазначив О. О. Юхно, принципи запобігання злочинам – стрижневе поняття, фундаментальна основа системи, що забезпечує її динамічний і поступальний розвиток. Вони містять в собі основоположні ідеї, які відображають основні закономірності функціонування відповідних механізмів. При цьому роль вказаних принципів є надзвичайно важливою і для здійснення процесу в цілому, і окремих його елементів, кожний з яких повною мірою підлягає їх дії [86, с. 27].

Розглядаючи принципи запобігання злочинності, В. В. Голіна зазначив, що вони мають відповідати єдиній загальній вимозі – бути достатньо ефективним, оскільки інакше може виявитися, що воно або не потрібне, або його заходи навіть шкідливі. Основні вимоги, яким повинна відповідати система запобігання злочинності, – це:

1) демократизм – загальнодержавна справа, у вирішенні якої активну участь беруть не тільки державні органи влади, управління, самоврядування, а й широкі верстви населення;

2) гуманність заходів запобігання злочинності – не можуть бути застосовані такі заходи, що суперечать загальнолюдській моралі, пов'язані з жорстокістю, принижують честь і гідність людини. Крім цього, запобігання злочинам – це гуманістичний напрям протидії злочинності, який ставить на перше місце усунення негативних явищ, які ведуть до морального падіння людської особистості. Гуманність передбачає й те, що запобіжні заходи стосовно криміногенних осіб не повинні без потреби зачіпати інтереси інших людей (членів сім'ї, родичів та ін.);

3) законність – унормованість усіх аспектів запобіжної діяльності та суворе дотримання норм закону суб'єктами запобігання злочинності;

4) обґрунтованість – розробляти й реалізувати необхідно тільки методи і

заходи запобігання, які спираються на доскональну кримінологічну інформацію про криміногенні об'єкти й за допомогою яких держава і суспільство спроможні вплив таких об'єктів обмежити, усунути, запобігти йому;

5) економічна доцільність – відносна простота та вигідність заходів у порівнянні з прогнозованими результатами і можливими побічними наслідками. Проте економічний раціоналізм зовсім не зводиться до мінімальних витрат на запобігання злочинності. Такі витрати мають бути реальними і достатніми;

6) радикальність – зобов'язує до розроблення суб'єктами запобігання злочинності заходів не поверхневого і короткочасного характеру, а таких, що сприяли б (в ідеалі) докорінній ліквідації криміногенних об'єктів. Радикальність не виключає, а навпаки, припускає необхідність заходів для усунення окремих частково криміногенних об'єктів, проте вони повинні знаходитися в руслі виконання головного завдання;

7) науковість і прогресивність – розроблення і втілення заходів запобігання злочинності з використанням сучасних технологій і досягнень науки;

8) комплексність і диференціація заходів запобігання злочинності – комплексний підхід потребує, з одного боку, об'єднання зусиль багатьох суб'єктів запобігання злочинності і зосередження сил та засобів на найважливіших напрямках, а з другого – чіткої диференціації дій кожного суб'єкта і координації;

9) реальність – розроблення економічно і політично доцільних запобіжних заходів при наявному ресурсному забезпеченні в певних умовах міста, часу та інших обставин; врахування можливостей суб'єктів запобігання злочинності; співвідношення побічних економічних та соціальних явищ від реалізації заходів з очікуваними наслідками;

10) конкретність методів і заходів – пряма вказівка на те, що і як робити, за що відповідати [87, с. 57-60].

О. В. Кириченко та В. В. Хмеленко узагальнили погляди дослідників

щодо принципів запобігання злочинності, та з'ясували, що запобіжна діяльність як одна із форм протидії злочинності базується на таких основних принципах, як:

- демократизм (широка участь у запобіжній діяльності державних органів, громадських формувань, а також окремих громадян);
- гуманізм (профілактична діяльність як різновид запобіжної діяльності є гуманною, оскільки ця діяльність носить виховний характер, дозволяє не застосовувати до особи засобів кримінального права);
- законність (суб'єкти запобіжної діяльності зобов'язані точно виконувати вимоги чинного законодавства України);
- дотримання конституційних прав та законних інтересів громадян;
- наукова обґрунтованість (дотримання суб'єктами запобігання злочинності форм і методів запобіжної діяльності, розроблених кримінологією, при їх виборі й використанні);
- економічна доцільність та раціональність;
- плановість (проведення запобіжних заходів згідно з відповідною програмою, а не спонтанно);
- своєчасність (випереджаюче проведення запобіжних заходів, які б не дали можливості вчинити кримінальне правопорушення);
- комплексність (використання різноманітних форм, методів і засобів, спрямованих не лише на злочинність, а й на соціальні, економічні, політичні, духовні та інші умови, що впливають на неї);
- гласність (цей вид діяльності є відкритим для суспільства, доступним для громадян, засобів масової інформації; суспільство здійснює контроль за протидією злочинності, забезпечуючи тим самим законність цієї діяльності та сприяючи підвищенню її ефективності);
- взаємодії з органами державної влади та населенням (громадяни мають право, а органи управління наділені обов'язками сприяти правоохоронним органам у виконанні завдань запобігання злочинності);
- наступальність (оперативність) (швидкість та безперервність,

активність та узгодженість дій суб'єктів запобіжної діяльності, залучення всього масиву сил і засобів під час здійснення запобіжної діяльності) [88, с. 13-14].

Оперативні підрозділи правоохоронних органів, до яких і належать підрозділи протидії наркозлочинності НПУ, здійснюють запобігання кримінальним правопорушенням шляхом використання гласних та негласних форм і методів оперативно-розшукової діяльності.

Відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 7 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», одним із обов'язків підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, є вживання необхідних оперативно-розшукових заходів щодо попередження, своєчасного виявлення і припинення кримінальних правопорушень та викриття причин і умов, які сприяють їх вчиненню, здійснювати профілактику правопорушень [89].

Таким чином, оперативно-розшукова діяльність визначена комплексною запобіжною функцією у системі загальних завдань протидії злочинності, а оперативно-розшукове запобігання кримінальним правопорушенням є однією із її форм.

Оперативно-розшукове запобігання кримінальним правопорушенням, як одну із форм протидії злочинності, на наш погляд, слід розглядати як діяльність оперативних підрозділів правоохоронних органів, яка здійснюється шляхом використання гласних і негласних засобів, форм і методів оперативно-розшукової діяльності на виявлення та усунення чинників, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень, та виявлення осіб, схильних до їх вчинення, застосування до них заходів щодо подальшої їх відмови від кримінально протиправних намірів, а також на недопущення вчинення кримінальних правопорушень на різних стадіях кримінально протиправної поведінки.

У зв'язку з цим виникає питання щодо змісту запобіжної діяльності підрозділів протидії наркозлочинності НПУ, яке нами буде розглянуто у наступному підрозділі.

1.3. Підрозділи протидії наркозлочинності Національної поліції України як суб'єкти запобігання злочинності

Основним суб'єктом протидії злочинності є органи та підрозділи НПУ. НПУ – це центральний орган виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку. У складі поліції функціонують: 1) кримінальна поліція; 2) патрульна поліція; 3) органи досудового розслідування; 4) поліція охорони; 5) спеціальна поліція; 6) поліція особливого призначення [90].

Виходячи із функцій Національної поліції, основними завданнями її є:

1) реалізація державної політики у сферах забезпечення охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку;

2) внесення на розгляд МВС пропозицій щодо забезпечення формування державної політики в зазначених сферах;

3) надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги [91].

Відповідно до наказу НПУ від 06.11.2015 р. № 1 «Про затвердження структури Національної поліції України» до відокремлених підрозділів територіальних органів належать підрозділи департаментів карного розшуку; стратегічних розслідувань; боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми; протидії наркозлочинності; оперативної служби; оперативно-технічних заходів; забезпечення діяльності, пов'язаної з небезпечними матеріалами, а також Управління кримінального аналізу [92].

У зв'язку з ліквідацією Департаменту захисту економіки [93], реорганізацією та створенням нових структурних підрозділів у складі кримінальної поліції [94–97] відбулися відповідні зміни у структурі

територіальних та міжрегіональних територіальних органів кримінальної поліції. Таким чином, до підрозділів кримінальної поліції входять підрозділи карного розшуку; стратегічних розслідувань; боротьби з наркозлочинністю; кіберполіції; міграційної поліції; забезпечення діяльності, пов'язаної з небезпечними матеріалами; захисту інтересів суспільства і держави; внутрішньої безпеки; кримінального аналізу; оперативної служби та оперативно-технічних заходів.

Слід зазначити, що на сьогодні триває процес реформування ОВС у частині оптимізації структури НПУ, чіткого розмежування та усунення дублювання їх повноважень, а також позбавлення підрозділів органів НПУ невластивих їм функцій. До основних напрямів реформування слід віднести наступні: розмежування компетенції та функцій, усунення дублювання в роботі; оптимізація структури НПУ та чисельності; впровадження нових критеріїв оцінки роботи працівників органів та підрозділів Національної поліції; переатестація особового складу з метою підвищення якості кадрового забезпечення правоохоронної діяльності [98, с. 255-256].

Одним із основних підрозділів кримінальної поліції щодо протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів є підрозділи боротьби з наркозлочинністю НПУ [97].

Слід зазначити, що перший відділ боротьби з незаконним обігом наркотиків був створений у березні 1986 р. у структурі Управління карного розшуку МВС УРСР. У територіальних органах такі підрозділи не створювалися, але були виокремлені працівники у підрозділах карного розшуку, які спеціалізувалися на розкритті наркозлочинів.

У 1993 р. у структурі кримінальної міліції МВС України створено самостійне Управління боротьби з незаконним обігом наркотиків, а незабаром такі ж підрозділи створено в головних управліннях (управліннях) МВС України в областях, Автономній Республіці Крим, містах Києві та Севастополі й на транспорті, які у подальшому реорганізовувалися [99–100]. Передбачення цих підрозділів обумовлено тим, що представники міжнародної наркозлочинності

стали використовувати територію країни як новий ринок збуту та канал для транспортування наркотиків, а підрозділи карного розшуку не могли на той час ефективно протидіяти наркозлочинності та перекривати канали постачання наркотиків із зарубіжних країн.

У зв'язку з реформуванням ОВС та створенням у 2015 р. НПУ було утворено Департамент протидії наркозлочинності НПУ у складі кримінальної поліції. Зазначений Департамент був визначений як міжрегіональний територіальний орган НПУ та згідно із законодавством України здійснював оперативно-розшукову діяльність [101].

Крім цього, було створено 10 регіональних управлінь Департаменту протидії наркозлочинності: перше управління (з обслуговування Львівської, Івано-Франківської та Закарпатської областей); друге управління (з обслуговування Хмельницької, Тернопільської та Чернівецької областей); третє управління (з обслуговування Рівненської, Волинської та Житомирської областей); четверте управління (з обслуговування Вінницької, Черкаської та Кіровоградської областей); п'яте управління (з обслуговування м. Києва, Київської та Чернігівської областей); шосте управління (з обслуговування Харківської, Сумської та Полтавської областей); сьоме управління (з обслуговування Дніпропетровської та Запорізької областей); восьме управління (з обслуговування Одеської, Миколаївської та Херсонської областей); дев'яте управління (з обслуговування Донецької області); десяте управління (з обслуговування Луганської області) [102].

Високий рівень вимог суспільства до стабілізації наркоситуації в країні став причиною пошуку оновленої структури роботи служби з протидії наркозлочинності. Першим кроком здійснено повернення управлінь протидії наркозлочинності в структуру територіальних органів НПУ [103].

Для посилення взаємодії працівників служби протидії наркозлочинності з тими, хто забезпечує щоденне патрулювання на території їхнього обслуговування, було прийнято рішення про переведення найбільш перспективних представників патрульної поліції для проходження подальшої

служби в підрозділи протидії наркозлочинності.

Також із метою мінімізації корупційних ризиків, притаманних наркобізнесу, кожен підрозділ служби, включаючи апарат Департаменту, був укомплектований представниками Департаменту внутрішньої безпеки НПУ. Крім цього, у ході реформування служби протидії наркозлочинності враховувалися особливості, притаманні сучасному наркокриміналітету. Передусім, його організований та транснаціональний характер.

З метою якісного та оперативного документування діяльності організованих груп та злочинних організацій наркоділків, у тому числі з міжрегіональними та міжнародними зв'язками, Департаментом протидії наркозлочинності було ініційовано відповідні організаційно-штатні зміни і в його структурі, зокрема було створено відділ оперативного та оперативно-технічного забезпечення, призначений для підвищення якості та оперативності проведення НСРД у викритті правопорушень, учинених передусім організованими наркоугрупованнями. Крім цього, з метою своєчасного виявлення та запобігання збуту організованими групами та злочинними організаціями наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, у структурі Департаменту протидії наркозлочинності НПУ було створено чотири міжрегіональні підрозділи, кожен із яких обслуговує по кілька областей, розподілених на східний, західний, центральний і південний регіони.

Також для більш якісного досудового розслідування зазначеної категорії справ у структурі Головного слідчого управління НПУ створено окремий відділ, спеціалізацією якого є розслідування тяжких та особливо тяжких кримінальних правопорушень у сфері незаконного обігу наркотиків, до який найчастіше причетні члени організованих груп та злочинних організацій.

До завдань Департаменту протидії наркозлочинності НПУ та її структурних підрозділів було віднесено:

- 1) забезпечення реалізації державної політики у сфері протидії незаконному обігу наркотичних засобів та психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів;

2) превенція правопорушень, пов'язаних із обігом наркотичних засобів та психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, зменшення наркозалежності серед населення України [101].

Таким чином, одним із головних завдань підрозділів протидії наркозлочинності визначено запобігання злочинам у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів.

Превентивна діяльність й на сьогодні залишається одним із пріоритетних напрямів діяльності підрозділів боротьби з наркозлочинністю НПУ. Специфічною особливістю запобіжної діяльності таких підрозділів є те, що, по-перше, цей напрямок діяльності безпосередньо пов'язаний із оперативно-розшуковою діяльністю, оскільки оперативно-розшукове запобігання кримінальним правопорушенням є формою оперативно-розшукової діяльності; по-друге, під час запобігання кримінальним правопорушенням цими підрозділами застосовуються як гласні, так і негласні оперативно-розшукові заходи (наприклад, оперативна закупка, контрольоване постачання тощо).

З метою запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, зазначені підрозділи:

1) вивчають, аналізують та оцінюють оперативну обстановку у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, яка складається на території обслуговування;

2) виявляють, узагальнюють та аналізують причини й умови, що сприяють незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, направляють подання до відповідних органів державної влади, місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій щодо їх усунення;

3) здійснюють на території обслуговування пошукові заходи для встановлення осіб, причетних до незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, забезпечують їх оперативно-довідковий облік та оперативне перекриття;

4) забезпечують своєчасне реагування на заяви та повідомлення про кримінальні правопорушення, пов'язані з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів;

5) здійснюють заходи з виявлення та викриття злочинних груп збувальників наркотичних засобів, що мають міжрегіональний і транснаціональний характер;

6) уживають заходів щодо викриття та ліквідації підпільних лабораторій із виготовлення напівсинтетичних чи синтетичних наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, попередження їх незаконного розповсюдження;

7) організовують роботу із встановлення та документування фактів легалізації (відмивання) доходів, одержаних від незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів;

8) здійснюють облік осіб, які вживають наркотичні засоби, психотропні речовини або їх аналоги, та інформують про таких осіб відповідні служби;

9) беруть участь у розробленні та реалізації регіональних і державних програм протидії злочинності, аналізі та прогнозуванні розвитку криміногенної ситуації.

Крім підрозділів по боротьбі з наркозлочинністю НПУ, суб'єктами запобігання кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, є підрозділи карного розшуку та стратегічних розслідувань НПУ.

Слід зазначити, що Департамент карного розшуку НПУ є структурним підрозділом апарату центрального органу управління НПУ, який належить до кримінальної поліції та відповідно до законодавства України забезпечує надання поліцейських послуг у сферах охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидії злочинності. До основних завдань цих підрозділів відносяться: 1) у межах повноважень – надання поліцейських послуг у сферах охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидії злочинності; 2) виявлення і припинення кримінальних правопорушень,

у тому числі вчинених учасниками та членами організованих груп і злочинних організацій, розшук осіб, які вчинили такі правопорушення [104].

Департамент стратегічних розслідувань НПУ є міжрегіональним територіальним органом у складі кримінальної поліції НПУ та згідно із законодавством України здійснює оперативно-розшукову діяльність. До завдань цього Департаменту належать: 1) виявлення, припинення і попередження незаконної діяльності суспільно небезпечних організованих груп і злочинних організацій, у тому числі в органах державної влади та місцевого самоврядування, які впливають на криміногенну ситуацію в державі та в окремих її регіонах; 2) протидія корупції серед посадових осіб, на яких поширюється дія Закону України «Про запобігання корупції», вжиття заходів із метою виявлення корупційних правопорушень і правопорушень, пов'язаних із корупцією, та їх припинення відповідно до законодавства України; 3) здійснення оперативно-розшукової діяльності, спрямованої на здобуття інформації про криміногенні процеси в злочинному середовищі, пов'язані з протиправною діяльністю окремих осіб та злочинних угруповань, схеми легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом; 4) організація та здійснення відповідно до законодавства України заходів захисту працівників Департаменту стратегічних розслідувань, інших органів та підрозділів НПУ, забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства, членів їх сімей та близьких родичів цих осіб [105].

І хоча до функцій діяльності підрозділів карного розшуку та стратегічних розслідувань не віднесено протидія незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, протидія незаконному збуту цих засобів та речовин, у тому числі, що вчинюються організованими групами та злочинними організаціями, притаманна цим підрозділам.

Так, працівники карного розшуку Управління карного розшуку ГУНП в Дніпропетровській області у 46-річного мешканця м. Кам'янський Дніпропетровської області під час обшуку виявили сліп-пакети, мішки та інші ємкості з сухою наркотичною речовиною канабіс (вагою 15 кг), які чоловік

зберігав за місцем мешкання. Зазначені наркотичні речовини чоловік зберігав із метою подальшого збуту на території м. Дніпро та Дніпропетровської області. За цінами «чорного ринку» вартість вилученого становить майже 300 тис. гривень [106].

Інший приклад можна навести за участю підрозділів стратегічних розслідувань НПУ, зокрема 10 січня 2021 р. працівники Управління стратегічних розслідувань в Житомирській області Департаменту стратегічних розслідувань НПУ ліквідувала канал збуту наркотиків. До організації незаконної діяльності причетні військовослужбовці одного із розвідувальних батальйонів Житомирської області. Вони налагодили виготовлення, зберігання і транспортування наркотичних речовин. Реалізовували «товар» переважно на Житомирщині та на Сході України. За результатами проведення обшуків у лабораторії, за місцем зберігання наркотичних засобів та у помешканнях затриманих було вилучено наркотичних засобів майже на мільйон гривень, зброю, 10 000 доларів США, понад 4 000 євро та 128 000 грн. [107].

Розглянувши коло суб'єктів підрозділів протидії наркозлочинності НПУ та їх функціональне призначення щодо запобігання незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, з'ясуємо зміст запобіжної діяльності підрозділів протидії наркозлочинності НПУ.

У кримінології та в теорії оперативно-розшукової діяльності використовується термінологія щодо запобіжної діяльності оперативних підрозділів правоохоронних органів як «запобігання кримінальним правопорушенням оперативними підрозділами» та «оперативно-розшукове запобігання». Ми підтримуємо точку зору, що «запобігання кримінальним правопорушенням оперативними підрозділами» є більш широким поняттям, аніж «оперативно-розшукове запобігання». Оперативно-розшукове запобігання є лише частиною різноманітних напрямів запобігання кримінальним правопорушенням оперативними підрозділами, оскільки оперативні підрозділи

здійснюють й інші заходи: кримінально-процесуальні, адміністративні тощо [29, с. 319].

Враховуючи зазначене та те, що запобігання злочинності як одна із форм протидії злочинності спрямовується на мінімізацію криміногенних чинників та корекцію поведінки осіб, схильних до вчинення кримінальних правопорушень, недопущення вчинення кримінальних правопорушень на різних стадіях кримінально протиправної діяльності, ми можемо визначити запобіжну діяльність підрозділів протидії наркозлочинності НПУ таким чином: це діяльність підрозділів по боротьбі з наркозлочинністю НПУ та інших підрозділів кримінальної поліції (карного розшуку, стратегічних розслідувань), які систематично, комплексно проводять пошукові, оперативно-розшукові, адміністративні, кримінально-процесуальні та інші заходи (дії) превентивного призначення, спрямовані на окремі групи та конкретних осіб, які схильні до вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, та/або мають кримінально протиправні наміри щодо їх вчинення, або розпочали кримінально протиправну діяльність із метою мінімізації криміногенних чинників та корекції поведінки осіб, схильних до вчинення цих правопорушень, недопущення вчинення кримінальних правопорушень на різних стадіях кримінально протиправної діяльності, а також мінімізації наркоманії в країні [108, с. 205].

Ефективність запобігання наркозлочинності залежить від дії умов такої ефективності, яка виявляється в тому, що вони використовуються під час запобіжної діяльності правоохоронних органів та впливають на її результати.

Слід зазначити, що на сьогодні в кримінології майже не досліджено питання щодо умов ефективності запобігання кримінальним правопорушенням як в теоретичному сенсі, так й під час дослідження окремих видів злочинності (конкретних кримінальних правопорушень).

У 1978 році відомий кримінолог А.Е. Жалинський досліджував теоретичні аспекти умов ефективності профілактики злочинів, які визначив як

позитивні соціальні явища та процеси, що визначають дієвість попередження злочинів, забезпечують результативне усунення причин та умов вчинення злочинів під час профілактичної діяльності. Вони протиставляються об'єктивним труднощам історичного розвитку та негативним явищам, що існують. Негативні наслідки науково-технічної революції, міграція, недостатність трудових ресурсів, створення нових промислових комплексів тощо не можуть виступати як умови ефективності профілактики злочинів, оскільки не сприяють результативності профілактичних заходів, а ускладнюють їх [109, с. 41].

Автор виділяє три рівні умов ефективності профілактики злочинів, зокрема:

1) загальносоціальні умови, до яких належать закономірності розвитку суспільства;

2) соціальні умови, які є зовнішніми відносно профілактики та які конкретизуються у межах регіонів та соціальних груп, можливості їх духовного та морального розвитку, підтримки законності та дотримання прав і інтересів громадян;

3) спеціальні або внутрішні умови, які забезпечують профілактичну діяльність [109, с. 41-45].

Питання щодо умов ефективності здійснення оперативно-розшукової протидії злочинам, де складовою є оперативно-розшукове запобігання, розглядав О.В. Кириченко. Він запропонував визначити умови ефективності оперативно-розшукової протидії злочинам як сукупність позитивних об'єктивних і суб'єктивних чинників, що визначають ефективність здійснення оперативно-розшукової протидії та впливають на стан протидії злочинності, забезпечують своєчасне виявлення та запобігання злочинам, розшук осіб, які переходять від органів досудового розслідування, суду або ухиляються від відбування покарання тощо. Дослідник також акцентував увагу на тому, що ефективність оперативно-розшукової протидії злочинам залежить від деяких чинників: специфіки здійснення оперативно-розшукової протидії та характеру

впливу на злочинність; сутності такої діяльності та її значення для покращення криміногенної обстановки; форм і методів оперативно-розшукової протидії, напрямів їх удосконалення; правової регламентації здійснення оперативно-розшукової протидії; тенденцій розвитку цього виду діяльності; ефективності діяльності суб'єктів оперативно-розшукової протидії злочинам [110, с. 68-69].

Таким чином, умови ефективності запобігання злочинності взагалі та наркозлочинності зокрема можна класифікувати на об'єктивні та суб'єктивні.

На наш погляд, об'єктивні умови ефективності запобігання наркозлочинності утворюють соціально-економічні, політичні, морально-виховні чинники, що характеризують ставлення держави та суспільства з одного боку до проблем наркозлочинності, а з іншого – до проблем наркоманії. Суб'єктивні умови створюються у зв'язку із розвитком та вдосконаленням запобіжної діяльності з протидії наркозлочинності, у тому числі й з урахуванням позитивного досвіду діяльності правоохоронних органів за цим напрямом.

Крім цього, з урахуванням поділу умов на об'єктивні та суб'єктивні, умови ефективності запобігання наркозлочинності можна класифікувати на загальні, які характерні умовам ефективності запобігання злочинності взагалі, та приватні, тобто ті, які властиві умовам ефективності запобігання саме наркозлочинності.

На наш погляд, до загальних умов ефективності запобігання наркозлочинності слід віднести:

1) правові умови – забезпечення протидії злочинності в державі взагалі та запобігання злочинності зокрема;

2) організаційно-управлінські умови – постановка завдань та визначення пріоритетних напрямів запобігання злочинності, прогнозування та планування заходів запобігання злочинності, контроль за здійсненням запобіжної діяльності;

3) матеріальне забезпечення – фінансування програм щодо запобігання злочинності в країні та в окремих регіонах, матеріально-технічне забезпечення

суб'єктів запобігання злочинності.

До приватних умов ефективності запобігання наркозлочинності відносяться умови, що забезпечують:

1) протидію наркозлочинності та наркоманії в країні, а також діяльність суб'єктів запобігання наркозлочинності (правові);

2) наявність підготовлених кадрів, що можуть вирішувати завдання щодо запобігання наркозлочинності (кадрові);

3) наявність інформації про криміногенні фактори та осіб, які схильні до вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів (інформаційні);

4) наявність фінансових, технічних, транспортних та інших засобів (ресурсні).

Приватні умови призначені як для забезпечення ефективності запобігання наркозлочинності в цілому, так й для одного або декількох елементів системи запобігання наркозлочинності (профілактики, попередження та припинення кримінально протиправних дій). Якщо розглядати умови забезпечення ефективності декількох елементів системи запобігання наркозлочинності, то, як правило, це характерно на стадіях попередження та припинення кримінальних протиправних дій.

Ефективно протидіяти наркозлочинності неможливо без визначення пріоритетних напрямів протидії цьому суспільно небезпечному явищу, що повинно здійснюватися на підставі аналізу результатів вивчення тенденцій розповсюдження кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів.

У кримінології злочинність або окремі її види характеризується кількісними (стан, рівень, динаміка) і якісними (структура, характер) показниками. Вивчення кількісних та якісних показників дають змогу більш детально визначити тенденції розповсюдження кримінально протиправних діянь, з'ясувати причини та умови, що сприяють вчиненню кримінальних

правопорушень, для досягнення кінцевої мети – напрацювання конкретних заходів щодо недопущення їх вчинення у майбутньому.

Кількісні показники злочинності вимірюються числами, які визначаються загальною кількістю кримінальних правопорушень та осіб, які їх вчинили, на певній території за певний проміжок часу (рівень злочинності). Ці показники визначають стан злочинності.

Слід зазначити, що відповідно до офіційної статистики Офісу Генерального прокурора [111] на території України у 2013 р. зареєстровано 563560 кримінальних правопорушень (із них 33982 кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів); у 2014 – 529 139 (30494); у 2015 р. – 565 182 (25908); у 2016 – 592 604 (23029); у 2017 – 523 911 (29010); у 2018 – 487 133 (27007); у 2019 – 444 130 (28774), у 2020 – 360 622 (27437) [Додаток Б].

Аналіз зазначених статистичних показників дають підстави визначити питому вагу кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, у структурі злочинності, зокрема у 2013 р. 6,03 % кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, складало від загальної кількості вчинених кримінальних правопорушень на території України; у 2014 р. – 5,76 %; у 2015 р. – 4,58 %; у 2016 р. – 3,89 %; у 2017 р. – 5,54 %; у 2018 р. – 5,54 %; у 2019 р. – 6,48 %; у 2020 р. – 7,6 % [Додаток Б]. Отже, середньостатистично за період із 2013 р. по 2020 р. кількість кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, від загальної кількості вчинених кримінальних правопорушень на території України складає 5,68 %.

Найбільш розповсюдженими кримінальними правопорушеннями цієї категорії є кримінальні правопорушення, які пов'язані із незаконним виробництвом, придбанням, зберіганням, перевезенням чи пересиланням

наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без мети збуту (65 %); кримінальні правопорушення, пов'язані з незаконним виробництвом, виготовленням, придбанням, зберіганням, перевезенням чи пересиланням наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів із метою збуту (23 %); інші кримінальні правопорушення у сфері незаконного обігу цих заборонених засобів та речовин (12 %).

Слід зазначити, що основними центрами з незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів є Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Луганська, Львівська, Одеська, Миколаївська, Харківська, Херсонська області та місто Київ. Загальний показник цих злочинів у центральних та західних областях України нижчий. Такі кримінальні правопорушення в основному вчинюються у містах та селищах міського типу, де є попит на цей «товар».

Під час виявлення зазначених кримінальних правопорушень підрозділами по боротьбі з наркозлочинністю НПУ вилучено значну кількість наркотичних засобів та психотропних речовин, зокрема:

1) у 2018 р. – 4 295 кг наркотичних засобів та психотропних речовин: канабісу – 4089 кг, макової соломи – 120 кг, опію – 23 кг, кокаїну – 8,1 кг, метадону – 5,9 кг, амфетаміну – 28,3 кг, МДМА «екстазі» – 0,7 кг та ін. [112, с. 9];

2) у 2019 р. – 8,7 т наркотичних засобів і психотропних речовин: макової соломи – 4,8 т, канабісу – 2,2 т, героїну – 925 кг, кокаїну – 657 кг, а також 31,4 кг метадону та 45 кг амфетаміну [113, с. 6];

3) у 2020 р. – 6,15 т наркотичних засобів та психотропних речовин та 1,5 т і 3929 л прекурсорів для виготовлення наркотичних засобів та психотропних речовин: канабісу – 5,34 т, синтетичних солей (Альфа РVP) – 198,9 кг, амфетаміну – 116,3 кг, метадону – 109,64 кг, МДМА – 24,6 кг, метамфетаміну – 21,65 кг, мефедрону – 11,7 кг, кетаміну – 2,8 кг, кокаїну – 2,57 кг та ін. [114, с. 6-7].

Як свідчать вищезазначені статистичні дані, спостерігається збільшення в

обігу психоактивних речовин, правове визначення яких представляє складність: не всі вони відносяться до списку заборонених; дуже швидко з'являються нові види речовин, що не дає своєчасно віднести їх до кола заборонених; складно встановити вплив на здоров'я особи.

Повертаючись до розгляду тенденцій розповсюдження наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, слід звернути увагу на дослідження А. М. Бабенка, який зазначив, що якщо у 2011 р. в Україні зафіксовано 53 206 злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, то з 2013 по 2017 рр. їх виявлення та реєстрація зменшилися майже удвічі (*така тенденція характерна й на сьогодні – В. К.*). Інтенсивність злочинів цієї категорії демонструвала схожі тенденції. Так само і питома вага цих злочинів знизилася з 10 % протягом 2011-2012 рр. до 3,8-5,3 % упродовж 2015-2017 рр. [115, с. 17].

Так, відповідно до офіційної статистики Офісу Генерального прокурора [111] було виявлено у 2019 р. 6 382 кримінальних правопорушень, передбачених ст. 307 КК України (виявлення незаконного виробництва, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збуту наркотичних засобів), а у 2013 р. – 9 144. У порівнянні з 2019 р. дещо ситуація покращилася у 2020 р. – було виявлено 8 150 таких кримінальних правопорушень.

На відмінну від попередніх показників, стан виявлення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 309 КК України (незаконне виробництво, придбання, перевезення наркотичних засобів без мети збуту) інший. Якщо у 2013 р. таких кримінальних правопорушень виявлено 18485 та відповідно у 2019 р. – 18 623, то у 2020 р. – 15737.

Ми погоджуємося з думкою, що така ситуація пов'язана не з покращанням криміногенної обстановки, а, навпаки, з погіршенням роботи правоохоронних органів у цьому напрямі, що зумовлено: по-перше, прорахунками у реформуванні правоохоронних органів, зокрема, у сфері кадрової політики (звільнення досвідчених працівників, ліквідація територіальних підрозділів по боротьбі з незаконним обігом наркотиків,

недоліки у підготовці кадрів для правоохоронних органів тощо); по-друге, освоєнням наркозлочинцями нових форм і видів протиправної діяльності, (наприклад, перенесення більшої частини наркозлочинності у віртуальну сферу (Інтернет-простір), що виключає безпосередній контакт продавця із покупцем наркотиків); по-третє, використанням новітніх прийомів реклами та поширення наркотичних і психотропних засобів; по-четверте, застосуванням прийомів приховування протиправної діяльності та уникнення відповідальності за вчинений злочини та ін. Закономірними наслідками цього виявилися: 1) активізація наркозлочинців, розширення сфер впливу, збільшення ринку і розширення пропозиції асортименту наркотиків, втягування у незаконний обіг нових верств населення; 2) несвоєчасне (запізнена реакція) зниження активності правоохоронних органів щодо протидії злочинам у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів [115, с. 18].

Розповсюдження наркотичних засобів і психотропних речовин із використанням всесвітньої мережі Інтернет є актуальною проблемою сучасної протидії наркозлочинності.

Аналіз наркоситуації в Україні свідчить про збільшення кількості різноманітних Інтернет-ресурсів, які займаються збутом наркотиків і взагалі перехід частини наркоринку в Інтернет-площину. Вказана проблема охоплює абсолютно всі регіони нашої держави.

Упродовж 12 місяців 2020 року підрозділами боротьби з наркозлочинністю в областях та м. Києві задокументовано 1 175 кримінальних правопорушень, пов'язаних зі збутом наркотичних засобів і психотропних речовин із використанням всесвітньої мережі Інтернет (у 2018 – 196, у 2019 – 421).

Так, у лютому 2020 р. працівниками Департаменту протидії наркозлочинності НПУ було задокументовано кримінально протиправну діяльність наркоугруповання з міжнародними зв'язками у складі 9 осіб, які через Інтернет-платформи під аббревіатурами «ПРОСТОКВАШИНО» та

«Аптека Низьких Цін» займалися збутом наркотичних засобів і психотропних речовин, що самі виготовленням. У ході проведених санкціонованих обшуків було вилучено 38 кг амфетаміну, 17 кг метамфетаміну, 9 кг псилоцибінових грибів, 100 тис. шт. таблеток екстазі, 19,6 кг МДМА, 50 тис. LSD, 5,6 кг канабісу, 5,6 кг метадону, 1,5 кг кокаїну, 80 кг PVP, 2,8 кг кетаміну, 1,7 кг мефедрону.

У грудні 2020 р. працівниками Департаменту боротьби з наркозлочинністю НПУ припинено діяльність 102 Інтернет–магазинів із продажу наркотичних засобів та психотропних речовин, перекрито 2 міжнародних канали надходження психотропів до України з Королівства Нідерландів та Китайської Народної Республіки, ліквідовано діяльність нарколабораторії з виготовлення психотропних речовин на території Київської області, затримано 50 фігурантів, з яких 28 постійні покупці Інтернет–магазину «ВОНОШОР». Під час проведення 28 санкціонованих обшуків вилучено понад 20 кг Альфа PVP, близько 8 кг амфетаміну, більше 4 кг канабісу, близько тисячі пігулок «екстазі», гриби, трамадол, метадон, рослини коноплі, 200 л психотропної речовини у рідкому стані та 110 л прекурсорів, які використовуються для виготовлення психотропних речовин, зброю, комп'ютерну техніку, транспортні засоби та гроші [116].

Характерною особливістю таких протиправних операцій є їх міжрегіональний характер: особа, яка замовляє наркотичні засоби, може перебувати в одному районі (міста чи регіону), особа, яка робить закладку наркотичних засобів – у другому районі (міста чи регіону), а процес легалізації отриманих від незаконного обігу наркотичних засобів коштів – у третьому [117, с. 40].

Таким чином, наркоділки розуміють, що знаходячись у різних регіонах держави і навіть району (міста), вони ускладнюють викриття своєї протиправної діяльності, оскільки у більшості випадків їх особа не відома покупцям наркотичних засобів і психотропних речовин, не кажучи про правоохоронні органи, у зв'язку з використанням для спілкування мережі

Інтернет із одночасним проведенням конспіративних зустрічей членів наркоугруповання тільки у визначених місцях та часу, що не дає змоги правоохоронцям фіксувати їх зустрічі.

Як вже нами зазначалося, у 2020 р. підрозділами протидії наркозлочинності НПУ з незаконного обігу вилучено понад 109 кг метадону та понад 116 кг психотропів амфетамінового ряду. Переважна більшість із них була виготовлена кустарним способом у підпільних нарколабораторіях.

Слід зазначити, що нарколабораторії умовно поділяють на промислові та кустарні. Залежно від мети виготовлення наркотичних засобів і психотропних речовин їх поділяють на ті, що експлуатуються для задоволення особистої потреби, і ті, які виробляють ці речовини у великих чи особливо великих розмірах із метою їхньої реалізації [118, с. 7-8].

Діяльність із викриття нарколабораторій є одним із пріоритетних напрямів діяльності підрозділів протидії наркозлочинності. Разом із тим, у 2019 та 2020 рр. кількість виявлених нарколабораторій поступово зменшувалося. Так, якщо у 2016 р. було виявлено 95 таких лабораторій, у 2017 р. – 115, у 2018 р. – 118, то у 2019 р. виявлено 101 нарколабораторія та відповідно у 2020 р. – 79.

У 2020 р. особи нарколаборантів установлені в 73 кримінальних правопорушеннях цієї категорії. Саме через неналежно організовану роботу у вказаному напрямку набуло поширення розповсюдження синтетичних наркотиків і психотропів [113, с. 5].

Не випадково до органів та підрозділів НПУ надходять численні звернення громадян про функціонування осередків зі вживання та виготовлення наркозасобів. Люди скаржаться, що не можуть спокійно гуляти з дітьми через безліч розкиданих шприців, голок та небезпечних осіб під дією наркотичних засобів. У той же час, робота з припинення функціонування наркопритонів у регіонах проводиться на низькому рівні. Так, із 419 задокументованих наркопритонів у 2020 р., про підозру повідомлено лише в 383 випадках. Тобто 14 % притонуотримувачів залишаються поза увагою поліції. До кримінальної

відповідальності у 2020 р. притягнуто 341 організатора наркопритонів [113, с. 6].

Як уже нами зазначалося, наркобізнес набув ознак організованої злочинної діяльності та є різновидом організованої злочинності, яка є суттєвим чинником посилення соціальної напруженості та дестабілізації суспільних відносин, виникнення деформації у сфері господарювання, уповільнення темпів економічного розвитку держави. Організовані групи та злочинні організації продовжують контролювати левову частку тіньового капіталу, протиправну діяльність, пов'язану із розкраданням бюджетних коштів, легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, організацією наркобізнесу, нелегальною міграцією тощо. Одним із основних завдань підрозділів протидії наркозлочинності НПУ є ліквідація організованих груп та злочинних організацій.

Як зазначили О. В. Кириченко та О. М. Міщанинець, питома вага наркозлочинів, що були вчинені організованими групами та злочинними організаціями за період 2002–2013 роки та 9 місяців 2014 р., у структурі наркозлочинності складає у середньому 1,2 %. На території країни за зазначений період ОВС виявлено 5418 фактів збуту організованими групами і злочинними організаціями наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів, а фактів збуту прекурсорів – 223. Питома вага таких злочинів, що були вчинені організованими групами та злочинними організаціями, від загальної кількості злочинів, пов'язаних зі збутом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів на сьогодні становить 4,2 % [119, с. 296].

Аналізуючи кількісні показники виявлених організованих злочинних об'єднань, причетних до наркобізнесу, Ю. Д. Буковський та А. В. Бобій зазначили, що протягом 2017 року за цим напрямом спостерігаються значні зрушення та, як наслідок, у посиленні контролю за фінансовими оборудками осіб, причетних до наркобізнесу. Зокрема, у 2017 році питома вага ліквідованих підрозділами протидії наркозлочинності організованих груп і злочинних організацій наркоділків перевищила результати останніх п'яти років і

становила 15 ОЗГ (56%), при тому що кількість оперативного складу служби порівняно з 2013 роком скоротилася в чотири рази (з 2037 до 477). У цілому ж по державі рівень направлення до суду з обвинувальним актом матеріалів відносно організованих груп у сфері незаконного обігу наркотиків у поточному році зріс майже в 4 рази та становить 27 організованих груп, причетних до вчинення 270 наркозлочинів. При цьому викрито 52 активних членів таких груп [120, с. 43].

У 2018 р. припинено діяльність 63 організованих груп наркозлочинців, що у 2,3 рази більше ніж у 2017 р. (27). Насамперед підрозділами протидії наркозлочинності задокументовано протиправну діяльність 45 таких груп (що утричі більше ніж у 2017 році – 15), у тому числі одну злочинну організацію. З направлених до суду матеріалів кримінальних проваджень щодо наркоугруповань, 14 спеціалізувалися на збуті наркотичних речовин опійної групи; 20 – канабісу; 13 – мета дону; 7 – комбінованих лікарських засобів із вмістом наркотичних засобів, обіг яких обмежено; 20 – психотропних речовин амфетамінової групи та 5 – PVP та MDMA. Тільки одна організована група займалася збутом наркотичного засобу кокаїн [112].

Також, організовані наркоугруповання викрито підрозділами внутрішньої безпеки – 7, карним розшуком – 6, кіберполіцією та ДСР – по 1, іншими підрозділами – 3. Серед викритих організованих злочинних угруповань: 7 – сформованих на етнічній основі, по 2 – пов'язані з незаконним обігом зброї та з міжрегіональними зв'язками.

Упродовж 12 місяців 2019 року слідчими підрозділами НПУ до суду з обвинувальним актом направлено 68 кримінальних проваджень щодо організованих груп, які діяли у сфері незаконного обігу наркотиків, що на 5 більше ніж за аналогічний період 2018 року. З направлених підрозділами протидії наркозлочинності до суду 44 кримінальних правопорушень щодо наркоугруповань, 12 спеціалізувалися на збуті метадону, 19 на збуті психотропних речовин амфетамінової групи, 5 на збуті канабіоїдів, 2 на збуті опію та 1 на збуті сильнодіючих лікарських засобів [113].

У 2020 р. НПУ було направлено до суду з обвинувальним актом 95 кримінальних проваджень щодо організованих груп, які діяли у сфері незаконного обігу наркотиків, що на 27 таких груп більше ніж за 2019 р. З направлених підрозділами боротьби з наркозлочинністю до суду наркоугруповань, 14 спеціалізувалися на збуті психотропних речовин амфетамінової групи, 13 на збуті метадону, 10 на збуті канабіоїдів, 1 на збуті героїну та 1 на збуті кокаїну [114].

Після здобуття незалежності Україною активізувалося діяльність, пов'язана з наркозлочинністю, міжнародних злочинних спільнот на території країни. Основною причиною предметної уваги території нашої держави, з боку міжнародних злочинних угруповань наркобізнесу, є вигідне географічне розташування (спільний кордон з ЄС, вихід до Чорного і Азовського морів), розвинута інфраструктура морських та повітряних портів. Територію України використовують переважно як транзитну зону для контрабанди кокаїну з країн Латинської Америки та Європи, героїну – з країн Азії, психоактивних сполук – з Китаю, метадону – з Білорусії та Росії та ін. [121, с. 12].

Міжнародні злочинні угруповання використовують різні способи контрабанди наркотичних засобів з використанням міжнародних злочинних зв'язків. Сучасні технології дали новий поштовх не тільки законній, але й кримінально протиправній діяльності. Широкі зв'язки організованої злочинності полегшили встановлення контактів з партнерами з інших країн континентів [122, с. 199].

Разом із тим, існують суттєві прорахунки з ліквідації міжнародних каналів постачання наркотиків до держави, як свідчать статистичні результати у 2018 році майже у півтора рази менше викрито міжнародних каналів у порівнянні з 2017 р. Так, у 2017 році було перекрито 51 міжнародний канал надходження наркотиків до України (у 2016 році – 5). Постачалися наркотики та психотропні речовини до України з Польщі, Нідерландів, Латвії, Молдови, Болгарії, Марокко, КНР та Росії [120, с. 44].

Як показали результати опитування 98 % працівників підрозділів протидії

наркозлочинності НПУ, статистичні дані не відображають повною мірою реальної поширеності кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, в Україні [Додаток В], і належать до високолатентних кримінальних правопорушень.

Слід зазначити, що латентність злочинності – ознака, яка відображає існування в країні тієї реальної ситуації, коли певна частина злочинності залишається неврахованою. В усіх державах фактична злочинність перевищує ту кількість кримінальних правопорушень, які зареєстровані їх органами. У зв'язку з цим практика свідчить про те, що інформація, заснована на статистичному відображенні, має спотворений характер, далеко не завжди відповідає дійсності. За межами обліку залишається латентна (прихована) злочинність, так звана «темна цифра» злочинності [123, с. 26].

У науковій юридичній літературі розрізняють латентність трьох видів:

- 1) природна латентність – це коли кримінальне правопорушення не реєструється, оскільки вони не виявлені правоохоронними органами;
- 2) змішана латентність («пограничні ситуації») – це коли кримінальні правопорушення не реєструються через не усвідомлення самим потерпілим факту вчинення кримінального правопорушення стосовно нього;
- 3) штучна латентність – складається із кримінальних правопорушень, які виявляються і правильно оцінюються працівниками правоохоронних органів, але свідомо вони не реєструються з різних причин [124, с. 25].

У свою чергу, латентна злочинність складається з трьох частин:

- 1) незаявлені кримінальні правопорушення – ті, які були вчинені, але потерпілі, свідки, службові особи та інші громадяни, стосовно яких вони вчинені, очевидцями яких вони були або про які вони інформовані, не сповістили про це правоохоронні органи;
- 2) невраховані кримінальні правопорушення – ті, про які правоохоронні органи були інформовані (мали усі підстави до реєстрації злочину й порушення кримінального провадження), але вони їх не зареєстрували і не розслідували;
- 3) невстановлені кримінальні правопорушення – ті, що були заявлені,

zareєстровані, але через недбалість або слабку професійну підготовку працівників оперативних і слідчих підрозділів, помилкової кримінально-правової кваліфікації та інших причин у фактично вчиненому не було встановлено події або складу кримінального правопорушення [125, с. 121].

У зв'язку з цим ми можемо зробити висновок про те, що наркозлочинності притаманна природна латентність, яка негативно сприяє: зменшенню ступеня достовірності прогнозів її розповсюдження; формуванню хибного уявлення про фактичні обсяги наркозлочинності, її рівень, структуру, динаміку; зростанню організованої злочинності; порушенню принципу невідворотності відповідальності за вчинення цих кримінально протиправних дій; процесам самодетермінації (відтворення) злочинності.

Таким чином, сучасний стан існування наркозлочинності в країні характеризується негативними тенденціями щодо поширення цього суспільно небезпечного явища. Кількісні показники не відображають реального стану розповсюдження зазначеного явища, оскільки кримінальні правопорушення, пов'язані з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, характеризуються високою латентністю [126, с. 190].

Так, на питання, який, на Вашу думку, у майбутньому буде стан незаконного збуту наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, 57 % респондентів з числа працівників підрозділів протидії наркозлочинності НПУ відповіли, що спостерігатиметься зростання кількості кримінальних правопорушень цього виду; 11 % – кількість випадків вчинення цих кримінальних правопорушень скорочуватиметься; 32 % – ситуація буде стабільною без різких коливань [Додаток В].

Своєчасне виявлення та запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, є одним із пріоритетних напрямів діяльності НПУ.

Як зазначив В. Я. Тацій, істотне покращання наркоситуації в державі є можливим шляхом: 1) запобіжного впливу на причини й умови, що сприяють незаконному обігу наркотиків, у тому числі з урахуванням регіональних

особливостей наркотичної злочинності; 2) активна протидія наркобізнесу і наркокорупції; 3) зменшення незаконного попиту на наркотики і скорочення їх незаконної пропозиції в Україні; 4) налагодження взаємодії наукових установ відповідного профілю із практикою, що дозволить науковцям своєчасно дізнаватися про існуючі на практиці проблеми, опрацьовувати відповідні рекомендації та здійснювати обмін напрацюваннями у цій сфері; 5) спільної участі науковців і практиків у висвітленні проблеми наркоманії та наркозлочинності за допомогою чисельних засобів мас-медіа; 6) перегляд вітчизняної практики установами встановлення граничних обсягів деяких наркотичних засобів, за протиправні дії з якими настає кримінальна відповідальність, оскільки на теперішній час в Україні існує невідповідність вимогам міжнародних стандартів припустимості наявності в окремої особи нарковміщуючих речовин [127, с. 11].

Отже, однією із умов покращання наркоситуації в країні є запобіжний вплив на причини й умови, що сприяють незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, у тому числі з урахуванням регіональних особливостей наркозлочинності.

У зв'язку з цим слід окреслити причинно-умовний комплекс детермінації незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів.

Проблема детермінації злочинності посідає одне із центральних місць у кримінології. Причини та умови злочинності – це система негативних для відповідної суспільно-економічної формації та конкретної держави соціальних явищ, які детермінують злочинність як свій наслідок [128, с. 158-159]. Загальновизнаним є те, що причини злочинності – це процеси і явища, які породжують злочинність як свій безпосередній наслідок, а умови є процесами та явищами, які самі безпосередньо не породжують злочинність, але сприяють дії причин, полегшують настання суспільно небезпечних наслідків.

У свою чергу, кримінологи виділяють причини та умови конкретного кримінального правопорушення. Детермінантами кожного кримінального

правопорушення є, з одного боку, особисті властивості конкретного індивіда – його потреби, погляди, інтереси, ставлення до різних соціальних цінностей і вимог, у тому числі правових (внутрішні детермінанти); з іншого – сукупність зовнішніх обставин, які викликають намір та рішення вчинити злочин (зовнішні детермінанти). Таким чином, існує взаємодія криміногенних властивостей особи, які склалися під впливом несприятливих умов її формування, із зовнішніми об'єктивними обставинами та ситуаціями. Можна визначити два рівні такої взаємодії особи із соціальною дійсністю. На першому створюється можливість вчинити кримінальне правопорушення конкретною особою, на другому – ця можливість реалізується [129, с. 105].

Отже, причини та умови зазначеної кримінально протиправної діяльності слід розглядати у двох аспектах:

- 1) причини та умови наркозлочинності;
- 2) причини та умови вчинення конкретного кримінального правопорушення, пов'язаного з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів.

Причини та умови наркозлочинності є похідними від загальних причин і умов злочинності у нашій країні та взаємопов'язані з економічними, політичними, ідеологічними, морально-психологічними, демографічним процесами у державі. Вивчення цих причин має важливе значення не тільки для глибокого пізнання об'єктивних джерел відповідного кримінального явища, а й для розроблення заходів загальносоціального запобігання.

Як зазначила Ю.Г. Пономаренко, результати різноманітних соціологічних досліджень, газетні й журнальні публікації та результати боротьби правоохоронних органів із незаконним наркообігом надають можливість умовно поділити усі наявні фактори вчинення наркозлочинів на дві великі групи: об'єктивні і суб'єктивні. Групу зовнішніх (об'єктивних) факторів складають умови, в яких існує особа, й обставини, що часто від неї не залежать. Це несприятливі економічні та соціальні умови існування, нестабільність у взаєминах між підлітком та його оточенням, недоліки виховання, доступність

наркотичних засобів і психотропних речовин тощо. До групи суб'єктивних факторів можна віднести такі причини, мотиви й умови вчинення злочинів у сфері незаконного наркообігу: мрія про високу економічну забезпеченість, спілкування з наркозалежними особами, позитивне ставлення до алкоголю та наркотиків із боку батьків і найближчого оточення. Основною умовою є психофізіологічні якості особистості. Автор робить висновок про те, що криміногенні явища і процеси, які детермінують наркозлочини, пов'язані з низкою факторів, які можна розподілити таким чином: 1) соціально-політичні; 2) соціально-економічні; 3) духовно-моральні; 4) інформативні; 5) медичні фактори. Є й інші фактори, які породжують наркозлочини [7, с. 10-11].

На наш погляд, умовами, що сприяють існуванню наркозлочинності, є такі чинники:

- 1) наркоманія як соціально негативне явище суспільства;
- 2) активізація діяльності міжнародних наркосиндикатів за здійсненням транзитного переміщення наркотиків територією України;
- 3) нелегальна міграція іноземців та осіб без громадянства;
- 4) недоліки в роботі правоохоронних органів щодо протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів;
- 5) недостатня кількість висококваліфікованих працівників та різке «омолодження» кадрів у підрозділах протидії наркозлочинності НПУ;
- 6) корумпованість в органах державної влади, місцевого самоврядування, правоохоронних органах тощо;
- 7) неналежна взаємодія правоохоронних органів з іншими державними органами та громадськістю;
- 8) негативний вплив інформаційних джерел;
- 9) недосконалість правового регулювання: а) протидії злочинності, у тому числі запобігання злочинності; б) в галузі контролю над наркотиками;
- 10) недосконалість механізму регулювання порядку отримання громадянами наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів;

11) неврегульованість процедури безпеки й зберігання зазначених засобів і речовин.

На індивідуальному рівні причини трансформуються через корисливу мотивацію особистості, її матеріальні потреби, особистісні ознаки, безвідповідальне ставлення до оточення, ігнорування правових норм, що, у свою чергу, зумовлює вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів [83, с. 161].

Серед мікросоціальних чинників, які сприяють поширенню наркоманії та незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, є: труднощі особистого характеру в орієнтації у сучасному бюрократизованому й індустріально розвиненому суспільстві, пов'язані з психічними навантаженнями; протест проти прийнятих у суспільстві цінностей і норм, що може заміщатися використанням визначених стримуючих засобів (наприклад, незаконне вживання наркотиків); труднощі у соціальній адаптації чи нездатність приймати й асимілювати загальноприйняті установки і традиції; невизначена перспектива і страх перед майбутнім, насамперед у галузі освіти та трудовій діяльності; суспільні зміни при зміні поколінь і пов'язані з ним конфлікти між поколіннями; труднощі, зумовлені сімейними проблемами і почуттям незахищеності; масове вживання наркотиків завдяки відповідним прикладам у рекламі та через ЗМІ; ефект «групи однолітків» – уперше наркотик вживають, як правило, не ізольовано, а в групі однолітків; помилки у вихованні (наприклад, надмірна строгість, вседозволеність, зайва опіка, сильні протиріччя між школою і сім'єю) [130, с. 75].

Чинники індивідуального рівня поділяються на такі групи:

- 1) причини та умови, пов'язані з матеріальним станом і умовами життя осіб, які вчинили кримінальні правопорушення;
- 2) причини та умови, пов'язані з моральним формуванням особи, з особливостями її соматичного та психічного стану;
- 3) причини та умови, що виникають із певної життєвої ситуації та

поведінки особи [11, с. 14].

Крім цього, до чинників, що сприяють вчиненню конкретного кримінального правопорушення, пов'язаного з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, слід віднести недосконалість методики виявлення конкретного виду кримінального правопорушення та відповідно осіб, що їх учинили; недоліки під час досудового розслідування цих кримінальних правопорушень; недосконалість кримінально-правових норм, що передбачають кримінальну відповідальність за вчинення конкретного виду кримінального правопорушення.

Важливим для запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним із незаконними обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, є дані про особливості кримінально протиправної діяльності та кримінальної активності, ознаки поведінки конкретних категорій злочинців, способи вчинення та маскування кримінальних правопорушень тощо.

Досвід протидії наркозлочинності свідчить про невстановлення першоджерел надходження наркотиків, а виявлення тільки розповсюджувачів. На жаль, не в усіх випадках встановлюються джерела отримання наркотичних засобів або нарколабораторії, де їх виготовляють. Це свідчить про те, що залишаються поза увагою організатори збуту наркотиків, їх оптові постачальники. Це пов'язано з тим, що останнім часом наркодилери використовують під час вчинення кримінальних правопорушень спеціальні засоби, знаряддя, сучасні досягнення науки й техніки.

За результатами аналізу кримінальних проваджень щодо незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, встановлено, що до загальних ознак, які характеризують особу злочинця, слід віднести такі: відносно молодий вік (до 30 років); негативне ставлення цієї категорії осіб до праці або навчання; наявність кримінального досвіду; достатньо велика кількість жінок та підлітків, які є соціально уразливим верствами населення і все частіше використовуються наркоділками (особливо серед осіб ромської національності, з яких складаються родинні групи, що

займаються заготівкою та збутом наркотиків).

Крім цього, більша частка злочинців є активними споживачами наркотичних засобів та психотропних речовин. Так, наприклад, серед всього загалу засуджених, які вчинили наркозлочини в Дніпропетровській області, 36,83 % складають особи, які здійснюють незаконний обіг наркотичних засобів, але самі їх не споживають. Решта осіб, які вчинили наркозлочини, є активними споживачами наркотичних засобів та психотропних речовин [2, с 111].

Таким чином, нейтралізація перерахованих вище чинників, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень, пов'язаним із незаконними обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, є головним у запобіганні наркозлочинності.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

1. Аналіз наукових досліджень у кримінології дають підстави стверджувати про те, що на сьогодні в Україні відсутні комплексні монографічні дослідження кримінологічних засад діяльності підрозділів протидії наркозлочинності НПУ. Поряд із цим існують наукові та інші праці, в яких освітлювалися окремі аспекти діяльності підрозділів протидії наркозлочинності НПУ у комплексі проблем протидії кримінологічними засобами незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів.

2. Сучасними проблемами кримінологічної діяльності підрозділів протидії наркозлочинності НПУ є: а) відсутність сучасних комплексних досліджень із вивчення кримінологічних засад діяльності підрозділів протидії наркозлочинності НПУ; б) недосконалість правового регулювання діяльності підрозділів по боротьбі з наркозлочинністю НПУ в частині запобігання наркозлочинності; в) неефективна організація діяльності підрозділів по боротьбі з наркозлочинністю НПУ щодо запобігання кримінальним

правопорушенням, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів; г) недостатній рівень протидії підрозділами по боротьбі з наркозлочинністю НПУ кримінальним правопорушенням, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів, низький рівень їх виявлення, що, у свою чергу, сприяє повторенню вчинення з боку наркоділків нових кримінально протиправних діянь.

3. Для достовірності, об'єктивності, репрезентативності та повноти дослідження кримінологічних засад діяльності підрозділів протидії наркозлочинності НПУ необхідно використати такі методи, як діалектичний, формально-логічний, системно-структурний, логіко-семантичний, історичний, порівняльно-правовий (компаративістський), соціологічний, статистичний та метод контент-аналізу.

Зазначені методи не вичерпують усього методологічного різноманіття підходів до пізнання кримінологічних засад діяльності підрозділів протидії наркозлочинності НПУ, проте в руслі цього дослідження вони є найоптимальнішими.

4. Визначальним під час дослідження кримінологічних засад діяльності підрозділів протидії наркозлочинності Національної поліції України є з'ясування суті таких категорій, як «наркозлочинність», «наркобізнес», «наркоманія», «антинаркотична безпека».

5. Наркозлочинність охоплює сукупність кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, які класифікуються за такими критеріями: 1) за предметом наркозлочинів (наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги, прекурсори); 2) за суб'єктом їх вчинення (певна особа, за попередньою змовою групою осіб, організованою групою, злочинною організацією, злочинною спільнотою); 3) за змістом кримінально протиправних дій, які пов'язані з: незаконним обігом цих заборонених предметів; незаконним заволодінням цими забороненими предметами; підготовкою до виготовлення

(виробництва) цих заборонених предметів; порушенням встановлених правил організації та здійснення обігу цих предметів; незаконним вживанням цими забороненими предметами.

6. Одним із різновидів організованої злочинної діяльності є наркобізнес, тобто діяльність, яка пов'язана з поширенням наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів із здобуттям матеріальної вигоди від цього та здійснюється постійно або систематично. Наркобізнес характеризується корисливим мотивом, ознаками масштабності, високим рівнем організації кримінальних формувань, глибокою законспірованістю їх організаторів (керівників), надвисокими прибутками.

7. Наркозлочинність є підґрунтям для існування наркоманії, суспільна небезпечність якої полягає з одного боку у заподіянні шкоди здоров'ю особи, яка вживає ці заборонені предмети, з іншого – призводить до погіршення здоров'я нації та підвищення рівня захворюваності населення на особливо небезпечні хвороби, зокрема ВІЛ-інфекцію/СНІД, туберкульоз, а також до загострення соціальних проблем (жорстоке та недбале ставлення до дітей, збільшення кількості дорожньо-транспортних пригод, нещасних випадків на виробництві, зниження продуктивності праці). Крім цього, на ґрунті наркоманії вчинюються різні кримінально протиправні діяння, що посягають на життя та здоров'я особи, статеву недоторканість, власність тощо. У першу чергу, до таких діянь слід віднести такі кримінальні правопорушення, як вбивства, заподіяння тілесних ушкоджень, зґвалтування, крадіжки, грабежі, розбої, хуліганство.

8. Антинаркотичну безпеку слід розглядати як окрему кримінологічну категорію, яка характеризується як стан захищеності особи, суспільства та держави від кримінально протиправних посягань та інших кримінологічних загроз, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, а також наслідків, пов'язаних із цими загрозами.

9. Одним із напрямів забезпечення антинаркотичної безпеки є протидія

наркозлочинності, і, в першу чергу, шляхом запобігання цьому суспільно небезпечному явищу. Оперативні підрозділи правоохоронних органів, до яких і входять підрозділи протидії наркозлочинності НПУ, здійснюють запобігання кримінальним правопорушенням шляхом використання гласних та негласних форм і методів оперативно-розшукової діяльності.

10. Запобіжна діяльність підрозділів протидії наркозлочинності НПУ – це діяльність підрозділів по боротьбі з наркозлочинністю НПУ та інших підрозділів кримінальної поліції (карного розшуку, стратегічних розслідувань), які систематично, комплексно проводять пошукові, оперативно-розшукові, адміністративні, кримінально-процесуальні та інші заходи (дії) превентивного призначення, спрямовані на окремі групи та конкретних осіб, які схильні до вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, та/або мають кримінально протиправні наміри щодо їх вчинення, або розпочали кримінально протиправну діяльність із метою мінімізації криміногенних чинників та корекції поведінки осіб, схильних до вчинення цих правопорушень, недопущення вчинення кримінальних правопорушень на різних стадіях кримінально протиправної діяльності, а також мінімізації наркоманії в країні.

11. Ефективність запобігання наркозлочинності залежить від дії умов такої ефективності, яка виявляється в тому, що вони використовуються під час запобіжної діяльності правоохоронних органів та впливають на її результати.

Умови ефективності запобігання злочинності взагалі та наркозлочинності зокрема можна класифікувати на об'єктивні та суб'єктивні.

Об'єктивні умови ефективності запобігання наркозлочинності утворюють соціально-економічні, політичні, морально-виховні чинники, що характеризують ставлення держави та суспільства з одного боку до проблем наркозлочинності, а з іншого – до проблем наркоманії. Суб'єктивні умови створюються у зв'язку із розвитком та вдосконаленням запобіжної діяльності з протидії наркозлочинності, у тому числі й з урахуванням позитивного досвіду діяльності правоохоронних органів за цим напрямом.

12. З урахуванням поділу умов на об'єктивні та суб'єктивні, умови ефективності запобігання наркозлочинності слід класифікувати на загальні, які характерні умовам ефективності запобігання злочинності взагалі, та приватні, тобто ті, які властиві умовам ефективності запобігання саме наркозлочинності.

До загальних умов ефективності запобігання наркозлочинності слід віднести: 1) правові умови – забезпечення протидії злочинності в державі взагалі та запобігання злочинності зокрема; 2) організаційно-управлінські умови – постановка завдань та визначення пріоритетних напрямів запобігання злочинності, прогнозування та планування заходів запобігання злочинності, контроль за здійсненням запобіжної діяльності; 3) матеріальне забезпечення – фінансування програм щодо запобігання злочинності в країні та в окремих регіонах, матеріально-технічне забезпечення суб'єктів запобігання злочинності.

До приватних умов ефективності запобігання наркозлочинності відносяться умови, що забезпечують: 1) протидію наркозлочинності та наркоманії в країні, а також діяльність суб'єктів запобігання наркозлочинності (правові); 2) наявність підготовлених кадрів, що можуть вирішувати завдання щодо запобігання наркозлочинності (кадрові); 3) наявність інформації про криміногенні фактори та осіб, які схильні до вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів (інформаційні); 4) наявність фінансових, технічних, транспортних та інших засобів (ресурсні).

Приватні умови призначені як для забезпечення ефективності запобігання наркозлочинності в цілому, так й для одного або декількох елементів системи запобігання наркозлочинності (профілактики, попередження та припинення кримінально протиправних дій). Якщо розглядати умови забезпечення ефективності декількох елементів системи запобігання наркозлочинності, то, як правило, це характерно на стадіях попередження та припинення кримінальних протиправних дій.

13. Ефективно протидіяти наркозлочинності неможливо без визначення пріоритетних напрямів протидії цьому суспільно небезпечному явищу, що

повинно здійснюватися на підставі аналізу результатів вивчення тенденцій розповсюдження кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів.

Середньостатистично за період з 2013 р. по 2020 р. кількість кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, від загальної кількості вчинених кримінальних правопорушень на території України складає 5,68 %.

14. Сучасний стан існування наркозлочинності в країні характеризується негативними тенденціями щодо поширення цього суспільно небезпечного явища. Кількісні показники не відображають реального стану розповсюдження зазначеного явища, оскільки кримінальні правопорушення, пов'язані з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, характеризуються високою латентністю.

Наркозлочинності притаманна природна латентність, яка негативно сприяє: зменшенню ступеня достовірності прогнозів її розповсюдження; формуванню хибного уявлення про фактичні обсяги наркозлочинності, її рівень, структуру, динаміку; зростанню організованої злочинності; порушенню принципу невідворотності відповідальності за вчинення цих кримінально протиправних дій; процесам самодетермінації (відтворення) злочинності.

15. Найбільш розповсюдженими кримінальними правопорушеннями цієї категорії є кримінальні правопорушення, які пов'язані із незаконним виробництвом, придбанням, зберіганням, перевезенням чи пересиланням наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без мети збуту (65 %); кримінальні правопорушення, пов'язані з незаконним виробництвом, виготовленням, придбанням, зберіганням, перевезенням чи пересиланням наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів із метою збуту (23 %); інші кримінальні правопорушення у сфері незаконного обігу цих заборонених засобів та речовин (12 %).

16. «Основними центрами» з незаконного обігу наркотичних засобів,

психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів є Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Луганська, Львівська, Одеська, Миколаївська, Харківська, Херсонська області та місто Київ. Загальний показник цих злочинів у центральних та західних областях України нижчий. Такі кримінальні правопорушення в основному вчинюються у містах та селищах міського типу, де є попит на цей «товар».

17. Однією із умов покращання наркоситуації в країні є запобіжний вплив на причини й умови, що сприяють незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, у тому числі з урахуванням регіональних особливостей наркозлочинності.

Причини та умови зазначеної кримінально протиправної діяльності слід розглядати у двох аспектах: 1) причини та умови наркозлочинності; 2) причини та умови вчинення конкретного кримінального правопорушення, пов'язаного з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів.

Причини та умови наркозлочинності є похідними від загальних причин і умов злочинності у нашій країні та взаємопов'язані з економічними, політичними, ідеологічними, морально-психологічними, демографічним процесами у державі.

18. Умовами, що сприяють існуванню наркозлочинності, є: 1) наркоманія як соціально негативне явище суспільства; 2) активізація діяльності міжнародних наркосиндикатів за здійсненням транзитного переміщення наркотиків територією України; 3) нелегальна міграція іноземців та осіб без громадянства; 4) недоліки в роботі правоохоронних органів щодо протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів; 5) недостатня кількість висококваліфікованих працівників та різке «омолодження» кадрів у підрозділах протидії наркозлочинності НПУ; б) корумпованість в органах державної влади, місцевого самоврядування, правоохоронних органах тощо; 7) неналежна взаємодія правоохоронних органів з іншими державними органами та громадськістю; 8) негативний вплив

інформаційних джерел; 9) недосконалість правового регулювання у сфері протидії злочинності, у тому числі запобігання злочинності, та в галузі контролю над наркотиками; 10) недосконалість механізму регулювання порядку отримання громадянами наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів; 11) неврегульованість процедури безпеки й зберігання зазначених засобів і речовин.

19. На індивідуальному рівні причини трансформуються через корисливу мотивацію особистості, її матеріальні потреби, особистісні ознаки, безвідповідальне ставлення до оточення, ігнорування правових норм, що, у свою чергу, зумовлює вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів.

До чинників, що сприяють вчиненню конкретного кримінального правопорушення, пов'язаного з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, слід віднести недосконалість методики виявлення конкретного виду кримінального правопорушення та відповідно осіб, що їх учинили; недоліки під час досудового розслідування цих кримінальних правопорушень; недосконалість кримінально-правових норм, що передбачають кримінальну відповідальність за вчинення конкретного виду кримінального правопорушення.

Розділ 2

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ЗАПОБІЖНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ ПРОТИДІЇ НАРКОЗЛОЧИННОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

2.1. Правове регулювання запобіжної діяльності підрозділів протидії наркозлочинності Національної поліції України

Конституцією України перед державою поставлено завдання забезпечити громадську безпеку суспільства, належний правопорядок, гарантований захист правовими засобами конституційних прав та інтересів громадян, державних організацій та установ, громадських формувань, усіх приватних структур [131, Ст. 1.]. Забезпечення зазначених конституційних цінностей можливо шляхом ефективної протидії злочинності, тому на сьогодні є актуальним визначення ефективної моделі протидії злочинності та окремих її видів.

Ефективне функціонування і діяльність правоохоронних органів щодо протидії злочинності насамперед залежить від їх правового регулювання.

Правову основу правовідносин передбачає наявність цілої низки як національних, так і міжнародних правових актів, що становлять певну систему, в якій нормативно-правові акти є взаємообумовленими та взаємопов'язаними.

Слід зазначити, що основними напрями та засобами правового регулювання запобіжної діяльності щодо злочинності є такі:

- 1) позитивне регулювання суспільних відносин, які право взяло під свою охорону, виховна функція права;
- 2) встановлення у праві заборон, які стосуються деяких видів діяльності, що можуть сприяти злочинним проявам;
- 3) конституційні засади запобігання злочинності;
- 4) законодавчі акти, що передбачають обов'язки запобіжної діяльності, визначають обмеження, застереження запобіжного характеру;

5) інші нормативно-правові акти, що регулюють організацію, порядок, форми і засоби діяльності щодо запобігання злочинності [85, с. 335].

Структура правових основ залежить від видів нормативно-правових актів та порядку розміщення в конкретній системі, який повинен враховувати їх юридичну силу та значимість у регулюванні правовідносин. Також велику роль при формуванні правових основ, що регулюють антинаркотичну діяльність, відіграє те, що Україна бажає стати асоційованим членом ЄС. Європейська інтеграція полягає у створенні об'єднання на зразок держави з її кордонами, спільною валютою, органами влади, а також юридичними законами, що мають бути спільними для цього об'єднання [132, с. 13].

Слід зазначити, що наркополітика ЄС будується на Стратегії Європейського Союзу з наркотиків на 2013-2020 роки, яка спрямована на скорочення попиту на наркотики та їх пропозиції в ЄС, а також зниження медичних і соціальних ризиків і шкоди, заподіяних наркотиками, за допомогою стратегічного підходу, який підтримує і доповнює національну політику, що забезпечує основу для узгоджених і спільних дій, що складає основу для зовнішньої співпраці ЄС. У зазначеній Стратегії визначено, що профілактика та зниження шкоди, пов'язаної з наркотиками, є пріоритетною метою всіх країн ЄС [133].

Визначальним є те, що наркополітика ЄС будується на усвідомленні того, що проблема з наркотиками в Європі є складником загальносвітового феномена, а зміни в ситуації з їх споживанням в Європі впливають на ситуацію в інших регіонах та, своєю чергою, самі зумовлені нею. Тому програми у сфері наркоконтролю, що реалізуються в ЄС, спрямовані на вдосконалення міжнародного співробітництва у сфері протидії наркозлочинності [134, с. 77].

Правовий режим обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів регламентовано нормами міжнародного права, зокрема Єдиною Конвенцією ООН про наркотичні засоби 1961 р., з поправками, внесеними відповідно до Протоколу 1972 р. [42] та Конвенцією про психотропні речовини від 21 лютого 1971 р. [43].

У зв'язку з цим Верховна Рада України 15 лютого 1995 р. прийняла Закон України «Про обіг в Україні наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів», до якого було внесено зміни та викладено у новій редакції Закон України «Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори». Цей Закон визначає правові та організаційні засади державної політики щодо обігу в Україні наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, встановлює порядок державного контролю, повноваження органів виконавчої влади, права та обов'язки фізичних і юридичних осіб у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів [41].

Відповідно до цього Закону, міжнародних договорів України на території України встановлюються заходи контролю за обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, що передбачають: визначення основних умов, вимог, правил і системи заходів, пов'язаних з обігом наркотичних засобів, психотропних речовин в Україні; ліцензування відповідних видів діяльності з обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів; запровадження системи дозволів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та контролю за дотриманням дозвільних документів; визначення щорічної потреби України в наркотичних засобах, психотропних речовинах на підставі розрахункової потреби в цих засобах і речовинах для медичних, наукових, промислових цілей та інших цілей, передбачених цим Законом; застосування заборон та обмежень щодо обігу окремих наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та встановлення квот, у межах яких здійснюються виробництво, виготовлення, зберігання, ввезення на територію України, вивезення з території України наркотичних засобів і психотропних речовин; подання в установленому цим Законом порядку суб'єктами господарювання у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів до центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, протидії їх незаконному обігу, звітів про діяльність, пов'язану з обігом наркотичних

засобів, психотропних речовин і прекурсорів; подання статистичних даних щодо фактичного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів в Україні згідно із законодавством та міжнародними договорами України; здійснення контролю за виконанням вимог та умов, передбачених законодавством про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори; відпуск фізичним особам наркотичних засобів, психотропних речовин лише за рецептом лікаря і відповідно до медичних показань; обмеження реклами наркотичних засобів і психотропних речовин та інші заходи, передбачені цим Законом та міжнародними договорами України [41].

Крім цього, міжнародним співтовариством 20 грудня 1988 р. прийнята Конвенція ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин, метою якої є сприяння співробітництву між країнами з тим, щоб вони могли більш ефективно вирішувати різноманітні проблеми незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин, що мають міжнародний характер. При здійсненні своїх зобов'язань за Конвенцією країни вживають необхідні заходи, включаючи заходи законодавчого та організаційного характеру, відповідно до основних положень своїх внутрішніх законодавчих систем [44].

Правовою основою забезпечення механізму запобігання злочинності в Україні є система нормативно-правових актів, які комплексно регулюють суспільні відносини у цій сфері, тобто акти загального і спеціального призначення, які регламентують запобігання злочинності в країні, зокрема:

1) акти загального характеру, що забезпечують функціонування соціально-правового механізму протидії злочинності взагалі та її запобігання зокрема;

2) акти, що регламентують загальні положення здійснення правоохоронної діяльності;

3) акти, що регламентують у цілому діяльність суб'єктів запобігання злочинності;

4) акти, що спрямовані на протидію, у тому числі й запобігання, окремим

видам злочинності.

З урахуванням зазначеного механізму правового забезпечення запобігання злочинності та предмета нашого дослідження розглянемо правове регулювання запобіжної діяльності підрозділів протидії наркозлочинності НПУ у такій послідовності:

1) нормативно-правові акти, які визначають антинаркотичну політику в країні;

2) нормативно-правові акти, які регламентують діяльність підрозділів протидії наркозлочинності НПУ.

Визначальним фактором щодо протидії злочинності з боку держави є наявність політики у сфері протидії цьому суспільно небезпечному явищу, яка визначається як науково обґрунтований напрям діяльності органів державної влади та громадськості, що полягає у визначенні основних напрямів, цілей і засад впливу на злочинність (і є фундаментом (основою) формування кримінального, кримінально-процесуального та кримінально-виконавчого законодавства), регулювання практики їх застосування, розробленні й реалізації заходів, спрямованих на попередження злочинності [135, с. 94].

Визначальним фактором антинаркотичної політики держави з одного боку є наявність політики у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, відповідно до принципів інтегрованого та збалансованого підходу, що має відповідати як потребам забезпечення здорового способу життя та сприяння благополуччю, безпеки громадян, так і неухильного дотримання прав та свобод людини. З іншого боку – наявність доктрини протидії наркозлочинності в країні, пріоритетом якої є превентивна діяльність правоохоронної системи щодо мінімізації наркозлочинності та наркоманії в країні.

При цьому, організаційні засади політики держави у сфері обігу наркотиків та запобігання їх витоку до незаконного обігу базуються на таких основних принципах: спрямованості застосування організаційно-правових заходів на зменшення витоку наркотиків із легального обігу до незаконного та

їх пріоритетності; спрямованості організаційних заходів на зменшення попиту на наркотики; ліцензування усіх видів діяльності, пов'язаної з обігом наркотиків; узгодженості діяльності органів виконавчої влади; стимулювання діяльності, спрямованої на антинаркотичну пропаганду; розвиток міжнародної співпраці; організацію виконання законодавства України про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори відповідними органами виконавчої влади [14, с. 13].

Разом із тим, як зазначив Б. М. Головкін, антинаркотична політика держави є неефективною, неспроможною протистояти міжнародній наркоекспансії, транзиту наркотиків через територію країни, контрабандним поставкам психоактивних речовин на внутрішній ринок, наркобізнесу та зростанню обсягів нелегального наркообігу, збільшенню чисельності наркоспоживачів. Зазначене негативно позначилося на ускладненні криміногенної ситуації в країні [136, с. 152]. До системних недоліків чинної антинаркотичної політики України він відносить такі: 1) панування застарілої ідеології пріоритету кримінально-правової охорони здоров'я населення та кримінального переслідування наркоспоживачів над профілактикою наркоманії та запобіганням наркозлочинності; 2) періодична зміна курсу держнаркополітики й пов'язана із цим спрямованість заходів впливу на виконання тактичних, а не стратегічних завдань; 3) непрогресивність положень вітчизняного антинаркотичного законодавства, пов'язана з невідповідністю концептуальним засадам міжнародної політики у сфері контролю за наркотиками та поводженням із наркозалежними особами; 4) брак політичної волі розв'язувати проблему поширення наркоманії та наркозлочинності в Україні, що перетворює управлінські рішення на декларації про наміри, а правоохоронну діяльність – на імітацію боротьби та фальсифікацію статистичної звітності [136, с. 152-153].

Як зазначила Є.О. Гладкова, з огляду на стан наркотичної ситуації в країні в цілому і в конкретних регіонах, основними цілями антинаркотичної політики повинні стати: загальна антинаркотична освіта і виховання

зростаючого покоління, формування антинаркотичної громадської думки; послідовні заходи щодо скорочення вживання наркотиків населенням, залученим в цей процес, при повній державній підтримці лікування і реабілітації; попередження і усунення соціально-негативних, включаючи кримінальні, наслідків вживання наркотиків серед населення; забезпечення захисту інтересів громадян, суспільства і держави як від процесу наркотизації, так і від його наслідків; здійснення захисту здоров'я населення, особливо молоді, запобігання погіршення генофонду нації, стабілізація і поліпшення соціально-демографічної ситуації. Перераховані вище основні напрямки антинаркотичної політики, на її думку, є більш перспективними, у порівнянні з каральними, оскільки пов'язані з освітнім, виховним впливом, спрямованим на переконання певних категорій осіб [137, с. 90].

На наш погляд, слушним є акцент у антинаркотичній політиці Республіки Таджикистан на виявленні та ліквідації економічної складової наркозлочинності. Це, передусім, стосується: по-перше, здійснення заходів щодо протидії наркозлочинам, які мають корупційний характер, що включає: вивчення й аналіз факторів, причин і умов, які сприяють вчиненню таких злочинів, і вжиття конкретних практичних заходів у цьому напрямі; активізацію пропагандистсько-агітаційної роботи про необхідність боротьби з корупційними діями та їх наслідками з метою формування й розвитку в суспільстві нетерпимого ставлення до корупційних проявів; по-друге, створення ефективної системи із запобігання легалізації незаконних фінансових коштів від реалізації наркотиків, зокрема: організація та реалізація необхідних заходів для виявлення і запобігання діяльності юридичних і фізичних осіб, які причетні до легалізації фінансових коштів, здобутих від незаконного обігу наркотиків; розроблення системи заходів із виявлення переміщень фінансових коштів, здобутих від незаконного обігу наркотиків [138, с. 103].

Зважаючи на тенденцію до поширення наркоманії в Україні, було прийнято Концепцію реалізації державної політики у сфері протидії поширенню наркоманії, боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів,

психотропних речовин і прекурсорів на 2011-2015 роки, схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 13.09.2010 р. № 1808-р [139]. Метою Концепції було визначено шляхи та пріоритети державної політики у сфері протидії поширенню наркоманії, боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, зміцнення здоров'я нації, а також зменшення негативних соціальних, економічних та інших наслідків, пов'язаних із вживанням наркотичних засобів та психотропних речовин. У Концепції зазначено, що для забезпечення ефективною реалізації державної політики у сфері протидії поширенню наркоманії, боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів необхідно виробити єдиний підхід до вирішення питань, пов'язаних із боротьбою з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, зменшенням попиту та пропозиції на ринку наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, а також залученням до цієї роботи громадськості. Упровадження заходів, передбачених Концепцією, забезпечує проведення державою послідовної та збалансованої політики щодо протидії наркозлочинності та наркоманії.

Слід зазначити, що досвід виконання Концепції реалізації державної політики у сфері боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів на 2002-2010 роки, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24.01.2002 р. № 26 [140], засвідчив необхідність вироблення інтегрованого міжвідомчого підходу до реалізації державної політики в зазначеній сфері.

У подальшому Кабінетом Міністрів України схвалено Концепцію створення системи моніторингу ситуації у сфері протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів. Відповідно до Концепції створення системи моніторингу ситуації у сфері протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, для планування та здійснення заходів із протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та вживанню таких

засобів і речовин не за медичними призначеннями необхідно проводити регулярний моніторинг за єдиною процедурою і на підставі спостережень за характеристиками розповсюдження наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, що надають змогу визначити інші характеристики цього процесу. Проведення моніторингу ускладнюється у зв'язку з відсутністю методичного забезпечення, низьким рівнем організації проведення подібних досліджень та інформаційного обміну між суб'єктами моніторингу. Для здійснення заходів із протидії цим злочинам необхідно перейти на принципово новий рівень інформаційно-аналітичного забезпечення центральних органів виконавчої влади, інших органів державної влади, які в межах своїх повноважень здійснюють заходи у зазначеній сфері [141].

До 2020 року в Україні антинаркотична політика визначалася у Стратегії державної політики щодо наркотиків на період до 2020 року, яка була схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 28.08.2013 р. № 735-р. Метою Стратегії визначено забезпечення розв'язання проблеми наркотиків у суспільстві в інтересах людини, надійного захисту громадського здоров'я і безпеки держави від загрози поширення наркоманії та наркозлочинності. Стратегія визначала сутність та сучасні напрями державної політики щодо наркотиків, що формується на засадах інтегрованого і збалансованого підходу до зменшення обсягу пропонування наркотиків, що знаходяться в незаконному обігу, та зниження попиту на них, подолання наркоманії як небезпечного соціального явища. В основу Стратегії було покладено антропоцентричний підхід: саме людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю. Новий стратегічний вектор державної політики щодо наркотиків зумовлений потребами її докорінної перебудови як чинника здоров'я, безпеки та майбутнього нації. При цьому, стратегічна парадигма державної політики щодо наркотиків – потреба у всебічному переході від карального, кримінально-правового спрямування антинаркотичних заходів до лікувально-профілактичних як найбільш плідних у контексті подолання наркоманії. Зазначені цільові настанови визначають

стратегію дій щодо протидії поширенню наркоманії, її профілактики, припинення немедичного вживання наркотиків на ранній стадії, повернення хворих до повноцінного життя, а також заходи щодо зниження незаконного попиту на наркотики, соціальний ефект яких значно перевищує результативність зусиль із зменшення обсягу їх пропонування [142].

Для досягнення поставленої мети були визначені такі основні завдання, як: забезпечення стабільного надійного існування та життєдіяльності нації, збереження її фізичного і морального здоров'я; зниження рівня загострення соціальних ризиків для особи, суспільства, держави; забезпечення належного державного контролю за обігом наркотиків, а також розроблення і здійснення комплексу заходів щодо зменшення обсягу незаконного розповсюдження наркотиків на території України; концентрація зусиль суб'єктів наркополітики на профілактиці наркоманії, виробленні захисних бар'єрів окремої особи і всього суспільства та сприянні формуванню здорового способу життя; організація раннього виявлення незаконного вживання наркотиків як передумови запобігання захворюванням та ефективного лікування від наркозалежності; досягнення єдності та узгодженості в діях суб'єктів формування та реалізації наркополітики; удосконалення заходів протидії незаконному обігу наркотиків і пов'язаній з ним корупції, підрив економічних засад функціонування наркобізнесу; реалізація наркополітики з урахуванням особливостей регіонів; створення умов для співпраці держави з інститутами громадянського суспільства у формуванні та реалізації наркополітики; залучення осіб, залежних від наркотиків, що знаходяться в незаконному обігу, до участі в медико-соціальних програмах, що ґрунтуються на принципі зменшення шкоди; психосоціальна реабілітація хворих на наркоманію; створення належних умов для провадження господарської діяльності, пов'язаної з обігом наркотиків; впровадження практики здійснення лікувальних заходів як альтернативи кримінальному покаранню наркозалежних осіб, які вчинили незначні правопорушення; створення умов для ресоціалізації осіб, що відбувають покарання за вчинення наркозлочинів; узгодження наркополітики з

принципами здоров'я населення щодо лікування наркоманії, у тому числі з її соціально небезпечними наслідками, такими, як ВІЛ/СНІД, туберкульоз та інші супутні захворювання [142].

На сьогодні вищезазначена Стратегія втратила чинності, а нова редакція ще не прийнята. На обговорення громадськості запропоновано проєкт Стратегії державної політики щодо наркотиків на період до 2030 року, в якій визначено такі стратегічні пріоритети: профілактика вживання психоактивних речовин, без медичних показань, та підвищення поінформованості населення (запобігання зловживанню, підвищення обізнаності про шкідливий вплив наркотиків); підвищення рівня громадської безпеки (спрямованість на протидію організованій наркозлочинності, відмиванню коштів та на активізацію з виявлення каналів незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів); припинення незаконного виробництва та переробки наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів; забезпечення доступу до необхідних профілактичних засобів та ефективних методів лікування осіб, які мають розлади психіки та поведінки внаслідок вживання психоактивних речовин; впровадження ефективних заходів зі зниження ризику та шкоди для здоров'я осіб, які мають розлади психіки та поведінки внаслідок вживання психоактивних речовин; забезпечення прав на лікування та профілактику осіб із розладами психіки та поведінки внаслідок вживання психоактивних речовин, які перебувають в установах відбування покарань та слідчих ізоляторах Державної кримінально-виконавчої служби; вдосконалення нормативно-правових актів України шляхом розробки, узгодження і внесення змін, необхідних для ефективного виконання завдань визначених цією Стратегією [143].

Досліджуючи національні програми та стратегії щодо протидії наркоманії та незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів на 1994-1997 рр., 2003-2010 рр. та 2010-2020 рр., М. М. Коцур зазначив, що цими документами планувалося проведення моніторингу механізму міжвідомчого співробітництва шляхом обміну інформацією,

досвідом, впровадженням науково-технічних розробок щодо медико-соціального та економічного вирішення проблеми, скорочення попиту на наркотичні речовини, проте значна кількість пунктів цих програмних документів не були виконані з причини непослідовності й відсутності фінансування та координації між органами державної влади, місцевого самоврядування [19, с. 13].

На наш погляд, не менш актуальним щодо реалізації антинаркотичної політики в країні є відсутність законодавчого акту про профілактику алкоголізму, наркоманії та токсикоманії. Так, Н. В. Коломієць виокремлює три напрями подолання наркоманії та пов'язаних з нею негативних явищ: правовий, медичний та психосоціальний. Правовий напрям, головним чином, ґрунтується на законодавстві, яке покликане чинити вплив на наркоманію заходами запобігання, профілактики, попередження [144, с. 37].

У 2008 році було запропоновано на законодавчому рівні регламентувати профілактику цим негативним явищам, а саме у Законі України «Про профілактику алкоголізму, наркоманії та токсикоманії», в якому пропонувалося регулювання відносини у сфері профілактики алкоголізму, наркоманії та токсикоманії з метою попередження і зменшення вживання спиртних напоїв чи незаконного вживання наркотичних засобів, психотропних і токсичних речовин, негативних соціальних наслідків і шкоди здоров'ю, що завдається внаслідок зловживання спиртними напоями чи незаконного вживання наркотичних засобів, психотропних і токсичних речовин [145]. Разом із тим, цей законопроект не був прийнятий, що, на наш погляд, негативно впливає на систему профілактики цих негативних явищ.

Крім цього, на сьогодні відсутній нормативно-правовий акт загальнодержавного рівня, який би регулював організацію профілактики правопорушень на території країни. На регіональних рівнях також відсутні комплексні програми щодо профілактики алкоголізму, наркоманії та токсикоманії, а також незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів.

На сьогодні запобігання кримінальним правопорушенням є пріоритетним напрямком державної політики країни та регламентовано як вид правоохоронної діяльності.

Правоохоронна діяльність визначається як правомірна державна діяльність, що полягає у впливі на поведінку людини або групи людей з боку уповноваженої державою посадової особи шляхом охорони права, відновлення порушеного права, припинення або розгляду порушення права, його виявлення або розслідування з обов'язковим додержанням встановлених у законі процедур для цієї діяльності [146, с. 9]. В цілому правоохоронна діяльність є формою активно-владного ставлення правової держави до кримінальних та адміністративних правопорушень, їх причин і наслідків, а також інших негативних протиправних явищ з метою забезпечення виконання вимог правових норм, неухильного дотримання принципів законності [147, с. 45].

З метою правової регламентації протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів було прийнято Закон України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними» [33]. Цей Закон з урахуванням міжнародних зобов'язань визначає в Україні систему заходів, спрямованих проти незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживання ними, а також визначає права і обов'язки юридичних осіб і громадян у зв'язку із застосуванням цього Закону.

Реалізація системи заходів, спрямованих проти незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживання ними, не можливо без якісної правової основи регламентації протидії злочинності та діяльності правоохоронних органів

На сьогодні у державі відсутня єдина скоординована політика протидії злочинності, у тому числі й запобігання їй. Це пояснюється, у першу чергу, тим, що в Україні відсутній окремий нормативно-правовий акт, який би регламентував загальні засади протидії злочинності в Україні взагалі та

запобігання злочинності зокрема. Наприклад, К. А. Гусєва вважає, що необхідним кроком удосконалення законодавчо-правового регулювання цього процесу має стати прийняття Закону України «Про запобігання злочинам», центральну ланку в якому повинно відвести регулюванню системного кримінологічного аналізу на рівнях держави й окремих її регіонів, а також відповідного комплексного запобіжного впливу на різноманітні криміногенні фактори сучасних сфер і сегментів життєдіяльності суспільства [148, с. 239].

Ми підтримуємо точку зору, що таким базовим законодавчим актом повинен стати саме Закон України «Про засади протидії злочинності», в якому необхідно: 1) визначити загальні засади протидії злочинності; окреслити механізм протидії злочинності; 2) визначити такі етапи запобіжної діяльності, як профілактика, попередження та припинення злочинних дій; 3) визначити роль та місце оперативно-розшукової протидії злочинам в системі протидії злочинності [88, с. 54].

На сьогодні базовим законодавчим актом, який регламентує оперативно-розшукову діяльність в Україні, у тому числі оперативно-розшукову діяльність підрозділів протидії наркозлочинності НПУ, є Закон України від 18 лютого 1992 року «Про оперативно-розшукову діяльність». Основною функцією діяльності оперативних підрозділів правоохоронних органів визначена превентивна діяльність. Це випливає із завдань оперативно-розшукової діяльності. Відповідно до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» завданнями оперативно-розшукової діяльності є пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена КК України, розвідувально-підривну діяльність спеціальних служб іноземних держав та організацій з метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства, а також отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави [89].

Крім цього, відповідно до КПК України після відкриття кримінального провадження, використовуючи негласні форми та методи, підрозділам протидії наркозлочинності НПУ дозволено проводити НСРД, які: 1) пов'язані із

втручанням у приватне спілкування: аудіо-, відеоконтроль особи (ст. 260); арешт, огляд і виїмка кореспонденції (ст.ст. 261, 262); зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (ст. 263); зняття інформації з електронних інформаційних систем (ст. 264); 2) інші види негласних слідчих (розшукових) дій: обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267); установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (ст. 268); спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269); аудіо-, відеоконтроль місця (ст. 270); контроль за вчиненням злочину (ст. 271); виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 272); негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження (ст. 274). Крім цього, під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій слідчий має право використовувати інформацію, отриману внаслідок конфіденційного співробітництва з іншими особами, або залучати цих осіб до проведення негласних слідчих (розшукових) дій (ст. 275 «Використання конфіденційного співробітництва») [3].

Згідно із положеннями КПК України негласні слідчі (розшукові) дії, залежно від їх виду і конкретної мети, проводяться щодо підозрюваного чи іншої особи, якщо лише в результаті їх проведення є можливість отримати відомості про злочин і особу, яка його вчинила, чи обставини, що мають значення для досудового розслідування (про події, речі і документи, які мають істотне значення для досудового розслідування) (ст.ст. 246, 253, 261 КПК України) [3].

Враховуючи те, що діяльність підрозділів протидії наркозлочинності НПУ регламентована у підзаконних актах України, у тому числі й відомчих, то виникає необхідність дослідження юридичних норм, які утворюють механізм правового регулювання суспільних відносин у сфері запобіжної діяльності цих підрозділів.

Варто наголосити, що відомче нормативне регулювання запобігання злочинам оперативними підрозділами, що діють у складі кримінальної поліції,

відображено у різних наказах, положеннях, настановах, інструкціях.

Як вже ми зазначали, підрозділи боротьби з наркозлочинністю НПУ були утворені відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2020 року № 322 «Про утворення територіального органу Національної поліції» [97]. Разом із тим на сьогодні відсутній нормативний акт НПУ, який би регламентував структурно-функціональну побудову даного підрозділу, його основні завдання та функції, загальні засади діяльності цих підрозділів щодо протидії наркозлочинності, у тому числі й щодо запобігання їй.

Одним із чинників незадовільного стану ефективності запобіжної діяльності підрозділів протидії наркозлочинності НПУ, є недосконалість правового регулювання цієї сфери, на що вказують результати опитування працівників підрозділів протидії наркозлочинності (45 % опитаних респондентів вважають такий стан задовільним, а 55 % – незадовільним (із них 38 % – законодавче регулювання та відповідно 62 % – правове регулювання в підзаконних актах)) [Додаток В].

Сьогодні профілактична діяльність поліції регламентовано наказом НПУ від 27.12.2016 №1377 «Про затвердження Порядку організації проведення профілактичних заходів». Порядок організації та проведення профілактичних заходів визначає основні організаційні напрями діяльності поліції щодо проведення превентивної та профілактичної діяльності, спрямованої на запобігання вчиненню правопорушень. Профілактичні заходи визначені як дії поліції, спрямовані на недопущення правопорушень та запобігання їх учиненню, ліквідацію причин та умов, що їх викликають [149]. Положення цього наказу мають декларативний характер і не розкривають усієї суті цього виду діяльності.

Наприклад, у наказі МВС України від 25.06.2001 № 507, який регламентував діяльність органів і підрозділів внутрішніх справ України з попередження злочинів та на сьогодні втратив чинності, було визначено, що попередження злочинів органами і підрозділами внутрішніх справ України – це вид діяльності працівників органів та підрозділів внутрішніх

справ щодо виявлення, послаблення впливу та нейтралізації дії причин і умов, які сприяють їхньому вчиненню, вживання заходів до осіб, поведінка яких свідчить про високу імовірність скоєння ними злочину [141]. До основних обов'язків кримінальної міліції щодо запобігання злочинам з урахуванням спрямованості їх діяльності було віднесено:

- при здійсненні оперативно-розшукових заходів виявляють причини й умови вчинення злочинів;

- проводять оперативно-розшукові заходи щодо виявлення осіб, які готують або висловлюють намір вчинити злочин, вживають заходів оперативно-пошукового характеру до цих осіб для відмови їх від вчинення злочину або явки з повинною;

- при виявленні ознак готування до злочину здійснюють документування цих протиправних дій для подальшого реагування;

- здійснення превентивних заходів щодо недопущення створення, а вразі створення роз'єднання, організованих злочинних об'єднань;

- вжиття заходів до усунення умов, які сприяють готуванню до злочину, забезпечують безпеку осіб або майна, відносно яких можливе злочинне посягання, інших запобіжних заходів, що виключають можливість вчинення злочину;

- виявлення підлітків зі стійкою протиправною поведінкою для вжиття до них заходів профілактичного впливу, попередження та припинення злочинів неповнолітніми;

- виявлення осіб, що втягують неповнолітніх у злочинну діяльність, вживання наркотиків, лікарських та інших одурманюючих засобів, здійснюють розпутні дії щодо дітей і підлітків, вживають за даними фактами заходів відповідно до чинного законодавства;

- проведення регулярного аналізу розвитку криміногенних процесів у головних господарських сферах (кредитно-фінансова, зовнішньоекономічна, конверсія військово-промислового комплексу, аграрне виробництво та ін.), на основі якого вживають заходів упереджувального характеру до їх нейтралізації;

– вивчення специфіки криміногенних факторів, які обумовлюють незаконний обіг наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, їх протиправну позицію в області, місті, районі з подальшим здійсненням заходів, які сприяють ефективності боротьби з ними, а також створенню умов, що виключають можливість або ускладняють розвиток цих негативних явищ;

– здійснення планових відпрацювань закладів, підприємств і організацій, діяльність яких пов'язана з виробництвом або використанням наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, а також житлового сектора, гуртожитків, місць дозвілля, де є осередки немедичної наркотизації, та інші заходи, зумовлені результатами аналізу оперативної обстановки в даній сфері;

– здійснення індивідуальної профілактики щодо осіб, які незаконно вживають наркотичні засоби або психотропні речовини, у поведінці яких відсутні ознаки злочину, пов'язаного з їх вживанням, але, виходячи з антигромадської поведінки особистості, можливість його вчинення не виключається [150].

У методичних рекомендаціях з організації та порядку проведення оперативно-профілактичних заходів, схвалених наказом МВС України від 04.07.2008 р. №324 «Про організацію та порядок проведення оперативно-профілактичних заходів», визначалося основні організаційні напрямки діяльності органів і підрозділів внутрішніх справ щодо підготовки й порядку проведення цільових оперативно-профілактичних операцій та комплексу оперативно-профілактичних заходів і носять рекомендаційний характер. Підставою для проведення оперативно-профілактичних заходів було визначено ускладнення оперативної обстановки в регіонах (регіоні, районі, місті) на всіх або окремих напрямках оперативно-службової діяльності, коли для її стабілізації необхідна активізація значних зусиль і комплексного залучення наявних та додаткових сил та засобів органів і підрозділів внутрішніх справ. Відповідно до цього, профілактична діяльність оперативних підрозділів ОВС виражалася через проведення комплексу заходів щодо недопущення вчинення злочинів на території оперативного обслуговування; виявлення причин та умов,

що сприяли вчиненню злочинів; встановлення кримінально активних осіб, які можуть у будь-який момент вчинити злочин, а саме:

1) цільової оперативно-профілактичної операції (сукупність оперативно-розшукових та профілактичних заходів, що здійснюються органами та підрозділами внутрішніх справ і спрямовані на посилення протидії правопорушенням окремих видів або в окремих сферах діяльності);

2) комплексу оперативно-профілактичних заходів або комплексне оперативно-профілактичне відпрацювання (сукупність оперативно-розшукових та профілактичних заходів, спрямовані на активізацію зусиль органів та підрозділів внутрішніх справ на всіх або основних напрямках оперативно-службової діяльності з метою оздоровлення оперативної обстановки при її ускладненні) [151].

На сьогодні особливості організації взаємодії при розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, закріплені у нормативно-правових актах, які регламентують взаємодію органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ, і, в першу чергу, стосується оперативних підрозділів. Так, відповідно до наказу МВС України від 07.07.2017 р. № 575 «Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні», виключно при отриманні достовірної інформації оперативними підрозділами, у тому числі Департаментом протидії наркозлочинності НПУ, під час проведення оперативно-розшукових заходів із документування кримінально протиправної діяльності особи чи осіб про вчинення тяжкого чи особливо тяжкого злочину, пов'язаного з незаконним збутом наркотичних засобів, їх керівники звертаються до керівників органів досудового розслідування зі службовим листом про виявлені обставини кримінально протиправної діяльності [152].

Таким чином, аналіз правового регулювання запобіжної діяльності

підрозділів протидії наркозлочинності НПУ дають підстави стверджувати про таке:

1) виникла необхідність щодо розробки та прийняття нормативно-правового акта, який би регламентував загальні засади протидії злочинності, який безпосередньо повинен мати превентивне значення, а також Закону України «Про профілактику алкоголізму, наркоманії та токсикоманії»;

2) на регіональному рівні необхідно прийняття комплексних програм профілактики незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів. Програми повинні бути спрямовані, у першу чергу, на профілактику незаконного збуту цих засобів та речовин з урахуванням соціально-демографічного та економічного розвитку регіону;

3) розробити та прийняти нормативно-правовий акт МВС України, який би регламентував діяльність кримінальної поліції в цілому та окремих його оперативних підрозділів щодо запобігання кримінальним правопорушенням;

4) розробити та прийняти нормативно-правовий акт НПУ, який би регламентував структурно-функціональну побудову підрозділу боротьби з наркозлочинністю, його основні завдання та функції, загальні засади діяльності цього підрозділу щодо протидії наркозлочинності, у тому числі й щодо запобігання їй;

5) передбачити в Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні питання щодо взаємодії органів досудового слідства та оперативних підрозділів під час запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів [153, с. 175-176].

2.2. Організація запобіжної діяльності підрозділів протидії наркозлочинності Національної поліції України

Сучасний стан злочинності та реформування ОВС, а у подальшому й підрозділів НПУ, спонукає до перегляду стратегічних напрямів їх діяльності, стимулює пошук нових підходів щодо забезпечення правопорядку та протидії злочинності, саме таких, які б відповідали сучасній обстановці та тенденціям розвитку на перспективу. Таким стратегічним напрямом є й удосконалення запобіжної діяльності підрозділів кримінальної поліції, тому на сьогодні питання правового та організаційного удосконалення діяльності підрозділів протидії наркозлочинності НПУ набувають особливої уваги.

В енциклопедичних виданнях організацію визначають, як:

1) властивість будь-якого матеріального об'єкта, що виявляється в упорядкованості, внутрішньої будови;

2) соціальна функція суспільства, завдяки якій створюються виробничі, економічні та інші системи, встановлюється динамічна рівновага між її елементами, забезпечуються сталість і водночас розвиток різних суспільних структур;

3) одна з універсальних функцій суспільного управління – складова змісту управлінської діяльності щодо впорядкування певних суспільних відносин, раціональної побудови органів управління, а також системи управління у цілому як сукупності відповідних управлінських елементів, що перебувають у відношеннях та зв'язках між собою і утворюють органічну цілісність, єдність;

4) об'єднання людей, які спільно реалізують програму або мету та діють на основі конкретних правил, процедур [154, с. 578].

У спеціальній літературі радянських часів організація запобігання злочинам ОВС визначалась як безперервне упорядкування, з урахуванням особливостей оперативної обстановки, використання сил та засобів із метою досягнення найкращих кількісних та якісних показників, недопущення

можливих злочинів та тих, що задумуються та готуються, а також замаху на них [155, с. 3-4].

Враховуючи зазначені ознаки «організації», на наш погляд, організацію запобіжної діяльності підрозділів протидії наркозлочинності НПУ слід розглядати як сукупність організаційних дій керівників цих підрозділів або окремих її працівників, які спрямовані на створення оптимальних умов, необхідних для здійснення комплексу пошукових, оперативно-розшукових, адміністративних, кримінально-процесуальних та інших заходів (дій) превентивного призначення, спрямовані на окремі групи та конкретних осіб, які схильні до вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, та/або мають кримінально протиправні наміри щодо їх вчинення, або розпочали кримінально протиправну діяльність із метою мінімізації криміногенних чинників та корекції поведінки осіб, схильних до вчинення цих правопорушень, недопущення вчинення кримінальних правопорушень на різних стадіях кримінально протиправної діяльності, а також мінімізації наркоманії в країні.

Слід зазначити, що ці підрозділи для досягнення мети протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів:

1) вивчають, аналізують та оцінюють оперативну обстановку у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, яка складається на території оперативного обслуговування;

2) виявляють, узагальнюють та аналізують причини й умови, що сприяють незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, направляють подання до відповідних органів державної влади, місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій щодо їх усунення;

3) здійснюють на території обслуговування пошукові заходи для встановлення осіб, причетних до незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, забезпечують їх оперативно-

довідковий облік та оперативне перекриття;

4) забезпечують своєчасне реагування на заяви та повідомлення про кримінальні правопорушення, пов'язані з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів;

5) здійснюють заходи з виявлення та викриття злочинних груп збувальників наркотичних засобів, що мають міжрегіональний і транснаціональний характер;

6) уживають заходів щодо викриття та ліквідації підпільних лабораторій з виготовлення напівсинтетичних чи синтетичних наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, попередження їх незаконного розповсюдження;

7) організують роботу із встановлення та документування фактів легалізації (відмивання) доходів, одержаних від незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів;

8) здійснюють облік осіб, які вживають наркотичні засоби, психотропні речовини або їх аналоги, та інформують про таких осіб відповідні служби;

9) беруть участь у розробці та реалізації державних і регіональних програм протидії злочинності, аналізі та прогнозуванні розвитку криміногенної ситуації.

Одним із пріоритетних напрямів протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів є протидія організованому наркобізнесу. У зв'язку з цим основними напрямами діяльності підрозділів боротьби з наркозлочинністю НПУ в частині протидії організованим групам та злочинним організаціям є: участь у викритті та ліквідації транснаціональних каналів незаконного постачання в Україну або переміщення її територією наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів, прекурсорів, підпільних нарколабораторій, каналів розповсюдження наркотиків, у тому числі з використанням мережі Інтернет, зі встановленням легалізації (відмивання) коштів, здобутих від незаконного обігу наркотиків.

При з'ясуванні питання щодо напрямів діяльності ОВС у протидії

незаконному обігу наркотиків дослідниками ставилося завдання встановити об'єкти, на які спрямовані заходи у протидії незаконному обігу наркотиків. Під час опитування працівників ОВС з цього питання було встановлено, що заходи ОВС спрямовані на членів організованих злочинних угруповань (14,2 % респондентів); на осіб, які розповсюджують наркотики (73 %); на простих споживачів наркотиків (46,3 %); інші варіанти відповіді (0,8 %) [156, с. 58].

Як зазначив Є. М. Карпенко, ефективний контроль за незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів може бути забезпечений завдяки реалізації комплексу заходів, серед яких найбільш важливе значення мають такі:

- організація досліджень, спрямованих на вивчення механізмів функціонування ринків їх збуту й індустрії, створення системи експертних оцінок ефективності спеціальних поліцейських програм;
- руйнування мозкових центрів наркозлочинності;
- розроблення єдиної концепції та стратегії боротьби з наркозлочинністю на національному й міжнародному рівнях;
- виділення значних фінансових коштів і матеріальних ресурсів, розроблення комплексних планів нанесення ударів по наркоорганізаціям, ефективної системи заходів для виявлення та конфіскації незаконних доходів, ліквідації каналів «відмивання» коштів і, звичайно, широкого міжнародного співробітництва;
- створення системи контролю за переміщенням прекурсорів [157, с. 163].

На сьогодні існує певна практика організації діяльності підрозділів кримінальної поліції, яка складається з певних етапів, зокрема до таких етапів слід віднести:

- 1) вивчення, аналіз та оцінка криміногенної обстановки на території обслуговування, яка включає до себе сукупність різноманітних процесів, що органічно пов'язані, постійно змінюються і визначають характер та інтенсивність запобіжної діяльності підрозділів протидії наркозлочинності;

2) планування підрозділами протидії наркозлочинності заходів щодо запобігання незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, яке становить собою цілеспрямований процес розробки плану на визначений термін, в якому на основі мети і завдань протидії наркозлочинності на території країни або певній адміністративно-територіальній одиниці окреслюються шляхи й засоби їх досягнення, нормативне, інформаційне, організаційне, методичне та ресурсне забезпечення;

3) розташування сил та засобів підрозділами протидії наркозлочинності під час запобіжної діяльності;

4) організація взаємодії підрозділи протидії наркозлочинності з іншими підрозділами НПУ, а також взаємодії з правоохоронними та державними органами, засобами масової інформації, громадськістю під час запобіжної діяльності;

5) контроль за діяльністю підрозділів протидії наркозлочинності, що забезпечує своєчасну поінформованість про стан організації цієї роботи, дозволяє забезпечити об'єктивний аналіз запобіжної діяльності і визначити завдання й способи їх вирішення, дає можливість вчасно вносити корективи щодо дотримання цими підрозділами чинного законодавства, засвоювати і використовувати передовий досвід й оперативно-значущу інформацію.

Належна організація цього виду діяльності дозволяє зосередити увагу цих підрозділів на найбільш важливих, вирішальних напрямках протидії наркозлочинності; своєчасно виявляти недоліки в їх роботі та здійснювати заходи щодо їх усунення; удосконалювати роботу щодо протидії наркозлочинності шляхом заміни застарілих форм і методів новими, ефективними.

Робота будь-якого підрозділу НПУ та окремого його працівника полягає у тому, щоб бути ефективною. Як зазначив А. В. Коваленко, основним показником ефективності поліцейської діяльності має бути досягнення її універсальної цілі – такого стану захищеності життєво істотних людських та громадських, суспільних й державних інтересів, коли забезпечуються

постійний суспільний розвиток, своєчасне виявлення, запобігання та припинення реальних і потенційних кримінальних загроз [158, с. 24].

Таким чином, з урахуванням специфіки діяльності підрозділів протидії наркозлочинності НПУ кінцевою метою запобіжної діяльності цих підрозділів є забезпечення антинаркотичної безпеки в країні.

У зв'язку з цим виникає питання щодо ефективності запобіжної діяльності підрозділів протидії наркозлочинності НПУ, яка залежить насамперед від ефективної діяльності цих підрозділів, основою якої є забезпечення якісного виконання покладених на них завдань за цим напрямом діяльності.

На наш погляд, критеріями оцінки ефективності діяльності підрозділів протидії наркозлочинності НПУ є система кількісних та якісних показників їх роботи щодо запобігання наркозлочинності, які відображаються у характеристиках реальної діяльності цих підрозділів.

На сьогодні реальний стан оцінки ефективності діяльності підрозділів протидії наркозлочинності НПУ потребує вдосконалення, оскільки відсутні чіткі критерії оцінки діяльності цих підрозділів. Як зазначили 75 % опитаних респондентів, це негативно сприяє встановленню сучасного стану протидії злочинності і виявленню негативних тенденцій діяльності цих підрозділів [Додаток В].

Згідно із Законом України від 02.07.2015 р. «Про Національну поліцію» основним критерієм оцінки ефективності діяльності органів і підрозділів НПУ є рівень довіри населення до поліції, крім цього враховується кількість зареєстрованих злочинів за певний проміжок часу, що, у свою чергу, мінімізує факти приховування кримінальних правопорушень з боку працівників поліції [90].

Загальні засади оцінки діяльності поліції визначені й у підзаконних актах України. Наприклад, в Указі Президента України від 10.07.2005 р. «Про заходи щодо забезпечення особистої безпеки громадян та протидії злочинності» визначено, що оцінка діяльності органів прокуратури України, органів

внутрішніх справ та інших правоохоронних органів проводиться на підставі показників, які характеризують рівень довіри населення до правоохоронних органів, забезпечення прав і свобод людини і громадянина, відображають результати їх службової діяльності, реальний стан злочинності в державі та її окремих регіонах і спираються на об'єктивні статистичні дані [159].

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 07.02.2018 р. № 58 «Про затвердження Порядку проведення оцінки рівня довіри населення до Національної поліції» об'єктами оцінки є:

- а) рівень задоволення потреби населення в поліцейських послугах;
- б) процеси, що відбуваються в системі Національної поліції, та характеристики і результати її діяльності [160].

На сьогодні нормативно-правовими актами МВС України критерії оцінки діяльності оперативних підрозділів НПУ, у тому числі й підрозділів протидії наркозлочинності, не визначено.

Слід зазначити, що у Настанові про діяльність органів і підрозділів внутрішніх справ України з попередження злочинів, затвердженої наказом МВС України від 25.06.2001 р. №507, яка на сьогодні втратила чинності, ефективність роботи з попередження злочинів визначалася ступенем її позитивного впливу на структуру, динаміку і рівень злочинності на території держави, області, міста, району, реальний стан громадського порядку і громадської безпеки на вулицях і в інших громадських місцях, житловому секторі, на об'єктах транспорту і транспортних магістралях. Основним критерієм оцінки діяльності ОВС із попередження злочинів було визначено думка населення про цю роботу. Результати роботи ОВС із попередження злочинів оцінювалося також: за динамікою і питомою вагою злочинів, відвернутих на стадії підготовки або замаху; за співвідношенням кількості виявлених малозначних злочинів проти особи з кількістю тяжких злочинів проти особи; за структурою, динамікою і рівнем злочинів, учинених за участю неповнолітніх; за структурою, динамікою і рівнем господарських злочинів і

злочинів проти власності; за структурою, динамікою і рівнем злочинів проти громадського порядку, суспільної безпеки, життя та здоров'я населення [150].

На сьогодні реальний стан оцінки ефективності діяльності підрозділів протидії наркозлочинності НПУ є незадовільним. Вироблення критеріїв оцінки діяльності цих підрозділів, особливо в сучасних умовах реформування правоохоронної системи, є доволі складною проблемою, яка може бути вирішена протягом певного часу.

На наш погляд, за основу до основних критеріїв оцінки запобіжної діяльності підрозділів протидії наркозлочинності НПУ повинні бути покладені наступні кількісні та якісні показники:

- думка громадськості щодо роботи зазначених підрозділів і стан наркозлочинності та наркоманії на території оперативного обслуговування (на підставі аналізу матеріалів соціологічного опитування, засобів масової інформації, правозахисних організацій та інших недержавних установ тощо);

- кількість виявлених підрозділами протидії наркозлочинності НПУ осіб, від яких у зв'язку з їх кримінально протиправною діяльністю в минулому, антигромадським способом життя або поведінкою можна очікувати вчинення наркозлочинів та стан профілактичної роботи з ними;

- кількість фактів попередження підрозділами протидії наркозлочинності кримінальних правопорушень щодо осіб, які мали намір вчинити збут наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів;

- кількість виявлених зазначених кримінальних правопорушень, які були припинені працівниками оперативних підрозділів на стадії готування чи замаху;

- кількість виявлених та притягнутих до кримінальної відповідальності осіб, які входили до складу організованих груп та злочинних організацій, та займалися наркобізнесом;

- кількість виявлених нарколабораторій на території оперативного обслуговування;

– кількість виявлених каналів розповсюдження наркотиків, у тому числі з використанням мережі Інтернет, зі встановленням легалізації (відмивання) коштів, здобутих від незаконного обігу наркотиків.

Зазначений перелік показників не є вичерпаним та потребує подальшого удосконалення.

Ефективно протидіяти злочинності не можливо без належної взаємодії між її суб'єктами (правоохоронними органами), а також взаємодії зазначених суб'єктів з органами державної влади та місцевого самоврядування, засобами масової інформації, громадськістю. Така взаємодія обумовлена їх функціональною єдністю та досягається в процесі погодженої діяльності і взаємного використання можливостей зазначених систем для досягнення як спільних, так і автономних завдань [161, с. 30].

Фахівці в галузі криминології, криміналістики, адміністративної діяльності, оперативно-розшукової діяльності виокремлюють взаємодію під час протидії злочинності на внутрішню, яка будується на основі тісної співпраці з іншими підрозділами окремого правоохоронного органу, та зовнішню – з органами державної влади та місцевого самоврядування, іншими правоохоронними органами, громадськими організаціями тощо.

Слід зазначити, що внутрішня взаємодія всіх органів і підрозділів НПУ зумовлена загальними завданнями, зокрема, які спрямовані на забезпечення правопорядку та протидії злочинності.

Так, підрозділи протидії наркозлочинності НПУ під час протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів у разі встановлення факту готування або вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним обігом цих заборонених предметів, взаємодіють зі слідчими. Така взаємодія здійснюється в певних правових формах, зокрема в процесуальній та непроцесуальній (організаційній).

Непроцесуальна (організаційна) форма взаємодії полягає у спільних діях працівників підрозділів протидії наркозлочинності НПУ зі слідчими до початку відкриття кримінального провадження, спрямованих на виявлення та

документування кримінально протиправної діяльності, запобігання цим кримінальним правопорушенням шляхом їх профілактики та попередження.

Процесуальна форма взаємодії здійснюється під час досудового розслідування після відкриття кримінального провадження. Під час взаємодії спільні дії працівників підрозділів протидії наркозлочинності НПУ зі слідчими на цьому етапі спрямовуються на забезпечення об'єктивності, повноти та всебічності досудового розслідування, своєчасного встановлення осіб, винних у вчиненні кримінальних правопорушень, а також припиненні зазначених кримінально протиправних дій.

До найбільш поширених форм такої взаємодії слід віднести роботу у складі слідчо-оперативної групи за фактами виявлення наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів; надання працівниками підрозділів протидії наркозлочинності НПУ слідчому при проведенні окремих видів слідчих (розшукових) дій; виконання працівниками підрозділів протидії наркозлочинності НПУ доручення слідчого щодо проведення слідчих (розшукових) дій та НСРД тощо.

У зв'язку із зазначеним слід зауважити, що під час взаємодії працівників підрозділів протидії наркозлочинності НПУ та слідчих виникає ряд проблем, а саме: відсутність в Інструкції прямої вказівки на спільний аналіз причин та умов, що сприяють вчиненню кримінального правопорушення, визначення профілактичних заходів щодо недопущення вчинення нових кримінальних правопорушень.

Про існуючі проблеми практичного та правового характеру свідчать і дані опитування працівників підрозділів протидії наркозлочинності НПУ. Так, на питання про оцінку ефективності взаємодії підрозділів протидії наркозлочинності з іншими підрозділами НПУ (іншими підрозділами кримінальної міліції, слідчими підрозділами тощо) під час протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, «достатньо» відповіло 37 % респондентів, «недостатньо» – 52 %, а 11 % не дали відповідь на це питання [Додаток В].

У той же час на питання про оцінку ефективності взаємодії підрозділів протидії наркозлочинності НПУ з іншими правоохоронними органами та судом під час протидії наркозлочинності, «достатньо» відповіло 29 % респондентів, «недостатньо» – 65 % та «відсутня взаємодія» – 6 % [Додаток В].

Під час протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів підрозділи протидії наркозлочинності НПУ взаємодіють з Державною службою з лікарських засобів та контролю за наркотиками.

Державна служба з лікарських засобів та контролю за наркотиками, є основним державним органом виконавчої влади в системі протидії поширенню цих небезпечних речовин, який реалізує державну політику у сферах контролю якості та безпеки лікарських засобів, у тому числі медичних імунобіологічних препаратів, медичної техніки і виробів медичного призначення, та обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, протидії їх незаконному обігу.

Основними завданнями цієї Служби є: 1) реалізація державної політики у сферах контролю якості та безпеки лікарських засобів, медичних виробів та обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, протидії їх незаконному обігу, а також внесення Міністрові охорони здоров'я пропозицій щодо формування державної політики у зазначених сферах; 2) ліцензування господарської діяльності з виробництва лікарських засобів, імпорту лікарських засобів (крім активних фармацевтичних інгредієнтів), оптової та роздрібною торгівлі лікарськими засобами, обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів; 3) технічне регулювання у визначених сферах; 4) здійснення державного регулювання і контролю у сферах обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та протидії їх незаконному обігу [162].

Державна система щодо запобігання злочинності не може успішно функціонувати без допомоги і сприяння громадськості (громадських організацій та окремих громадян), які на добровільній основі беруть участь у реалізації цієї найважливішої державної функції.

Як зазначив В. В. Корнієнко, взаємодія ОВС з громадськістю являє собою передбачену законами та відомчими нормативними актами, узгоджену за своїми цілями, завданнями діяльність усіх суб'єктів попередження правопорушень, яка спрямована на недопущення виникнення причин та умов правопорушень, їх профілактику, налагодження зв'язків із населенням і громадськістю, розроблення спільних заходів із попередження правопорушень та покращання криміногенної обстановки у країні з найменшими витратами сил, засобів і часу. Слід зазначити, що під час такої діяльності усі суб'єкти справляють взаємний вплив один на одного [163, с. 209].

Ефективна протидія кримінальним правопорушенням у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів передбачає широке залучення громадськості до їх виявлення та запобігання, а також під час досудового розслідування. Участь громадськості у виявленні та розслідуванні цих кримінальних правопорушень сприяє швидкому виявленню наркозлочинів ще на ранніх стадіях формування кримінально активних груп. У цьому контексті доцільно використовувати допомогу волонтерських організацій, які разом із працівниками поліції проводять профілактичні, просвітницькі та виховні заходи серед молоді щодо злорякисного впливу наркотичних засобів, психотропних речовин на організм людини, а також забезпечують соціалізацію підлітків «групи ризику», безпритульних та ін., які були втягнуті у кримінально протиправну діяльність, пов'язану із незаконним обігом наркотиків тощо [164, с. 168-169].

Як зазначили І. І. Пазиніч та О. В. Кириченко, однією із найважливіших складових механізму регулювання запобіжної діяльності ОВС є його організаційно-аналітичне забезпечення, яке має бути пов'язано з отриманням, обробкою, аналізом, використанням та збереженням інформації, що відображає реальні явища та процеси, факти та обставини, що відбуваються у сфері протидії злочинності [165, с. 162-163].

Через нестачу необхідної інформації протидія наркозлочинності не може бути достатньо ефективною. Без неї неможливо сформулювати мету та завдання протидії, дати оцінку ситуації, визначити проблеми, спрогнозувати подальший розвиток подій, підготувати організаційно-тактичні рішення тощо.

На наш погляд, зміст такої інформації повинно складати інформація про:

- 1) кількісні та якісні показники наркозлочинності;
- 2) причинно-умовний комплекс детермінації цього суспільно небезпечного явища;
- 3) особу злочинця та інші категорії правопорушників, які можуть стати на кримінально протиправний шлях;
- 4) стан та засоби підвищення ефективності запобігання наркозлочинності.

Як зазначили О.М. Бандурко та Л.М. Давиденко, таку інформацію прийнято називати кримінологічною [166, с. 120].

Під інформаційним забезпеченням деякими вченими розуміється діяльність, яка організується у рамках управління, спрямовану на проектування, функціонування та вдосконалення інформаційних систем, які забезпечують ефективне виконання завдань управління [167, с. 21], а під інформаційно-аналітичним забезпеченням діяльності оперативних підрозділів ОВС слід розуміти консолідацію масивів інформації у вигляді баз і банків даних, упорядкування, систематизацію, а також перетворення оперативної інформації з виробництвом нових знань для прийняття управлінських рішень [168, 53].

Таким чином, інформаційне забезпечення запобіжної діяльності підрозділів протидії наркозлочинності НПУ слід розглядати як діяльність цих підрозділів, яка направлена на отримання кримінологічної інформації, її фіксацію, обробку, зберігання, а також використання зазначених даних із метою виконання відповідними підрозділами покладених на них функцій та завдань щодо запобігання наркозлочинності. При цьому під час запобіжної діяльності може використовуватися як внутрішня інформація, що отримана та опрацьована підрозділами протидії наркозлочинності (наприклад, з документів первинного обліку та реєстрації заяв та повідомлень, матеріалів кримінальних

проваджень, з оперативних та профілактичних обліків тощо), так і зовнішня, яка отримана іншими суб'єктами, але отримана за ініціативою підрозділів протидії наркозлочинності або прийнята від зацікавлених осіб (із матеріалів інших правоохоронних органів та суду, з матеріалів державних органів, громадських об'єднань, із матеріалів засобів масової інформації, результати опитування громадян тощо).

Для запровадження ефективних заходів щодо протидії наркозлочинності необхідно систематично узагальнювати та аналізувати відповідну інформацію для використання її як у стратегічних, так і у тактичних цілях щодо запобігання їй.

Як зазначив О. О. Титаренко, інформаційно-аналітичне забезпечення програмування протидії злочинності представляє собою комплекс забезпечувальних заходів реалізації інформаційно-аналітичної діяльності у сфері протидії злочинності, які спрямовані на: пізнання сутності, причин та тенденцій розвитку подій або явищ зовнішнього і внутрішнього криміногенного середовища; розгляд та оцінювання криміногенної ситуації; вироблення на основі аналізу та обробки отриманої кримінологічної інформації висновків, рекомендацій, коментарів та прогнозів, які враховуються для прийняття управлінських рішень щодо визначення, стратегії, напрямів та системи заходів впливу на злочинність та чинники, що впливають на її інтенсифікацію та потребують програмного закріплення [169, с. 396-397].

Аналітичне забезпечення запобіжної діяльності підрозділів протидії наркозлочинності засновано на комплексному використанні загальних та спеціальних методик аналізу при дослідженні масивів кримінологічної інформації та інших інформаційних ресурсів з метою отримання нових знань стратегічного, організаційного, тактичного та прогностичного характеру, що мають значення для вирішення завдань протидії наркозлочинності.

На сьогодні, на жаль, недостатнім є рівень організації інформаційного та аналітичного забезпечення запобіжної діяльності суб'єктів протидії злочинності, у тому числі й підрозділів протидії наркозлочинності НПУ,

відсутня єдина система обміну інформацією між правоохоронними органами, недосконалість нормативної бази в частині використання сучасних інформаційних технологій у цій сфері та ін. Як зазначив А. П. Закалюк, інформаційне забезпечення запобіжної діяльності знаходиться на низькому рівні. Ще у 1999 р. Академію правових наук до Кабінету Міністрів України було подано наукові розробки щодо причин і умов деяких видів злочинності з пропонуванням розроблення наукових засад створення Державної автоматизованої системи кримінологічної інформації (ДАСКІ), яка мала містити інформацію про причини й умови злочинності, тенденції їх зміни. Але пропозиції не були підтримані в основному з посиланням на відсутність фінансових можливостей та складність отримати наявну статистичну інформацію від різних відомств [85, с. 363-364].

У зв'язку з цим вважаємо, що на сьогодні виникла потреба щодо створення Єдиної інформаційної системи правоохоронних органів, яка б включала в себе не лише статистичні дані щодо злочинності або окремих її видів, а й дані щодо кримінологічних чинників злочинності та її окремих видів. І тому слід погодитися з О. О. Титаренком, що відсутність подібної системи створює значні труднощі в обміні інформацією між підрозділами МВС України та іншими правоохоронними органами [169, с. 401].

У зв'язку з удосконалення аналітичної діяльності щодо протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, у тому числі й запобіганні йому, також пропонується залучати до аналітичної роботи колишніх працівників підрозділів по боротьбі з наркозлочинністю МВС України з числа пенсіонерів, які за своїми професійними, аналітичними та іншими якостями могли б здійснити аналіз стану наркозлочинності на території оперативного обслуговування, визначити тенденції поширення окремих видів наркозлочинів та чинники, що впливають на існування наркозлочинності, на певній адміністративно-територіальній одиниці та запропонувати можливі шляхи протидії їй [170, с. 136].

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

1. Визначальним фактором антинаркотичної політики держави з одного боку є наявність політики у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, відповідно до принципів інтегрованого та збалансованого підходу, що має відповідати як потребам забезпечення здорового способу життя та сприяння благополуччю, безпеки громадян, так і неухильного дотримання прав та свобод людини. З іншого боку – наявність доктрини протидії наркозлочинності в країні, пріоритетом якої є превентивна діяльність правоохоронної системи щодо мінімізації наркозлочинності та наркоманії в країні.

2. До основних напрямів удосконалення правового регулювання запобіжної діяльності підрозділів протидії наркозлочинності НПУ слід віднести: 1) розробка та прийняття нормативно-правового акту, який би регламентував загальні засади протидії злочинності, який безпосередньо повинен мати превентивне значення, а також Закону України «Про профілактику алкоголізму, наркоманії та токсикоманії»; 2) на регіональному рівні прийняття комплексних програм профілактики незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів. Програми повинні бути спрямовані, у першу чергу, на профілактику незаконного збуту цих засобів та речовин з урахуванням соціально-демографічного та економічного розвитку регіону; 3) розроблення та прийняття нормативно-правового акту МВС України, який би регламентував діяльність кримінальної поліції в цілому та окремих його оперативних підрозділів щодо запобігання кримінальним правопорушенням; 4) розроблення та прийняття нормативно-правового акту НПУ, який би регламентував структурно-функціональну побудову підрозділу боротьби з наркозлочинністю, його основні завдання та функції, загальні засади діяльності цього підрозділу щодо протидії наркозлочинності, у тому числі й щодо запобігання їй; 5) передбачення в Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими

органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні питання щодо взаємодії органів досудового слідства та оперативних підрозділів під час запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів.

3. Організацію запобіжної діяльності підрозділів протидії наркозлочинності НПУ слід розглядати як сукупність організаційних дій керівників цих підрозділів або окремих її працівників, які спрямовані на створення оптимальних умов, необхідних для здійснення комплексу пошукових, оперативно-розшукових, адміністративних, кримінально-процесуальних та інших заходів (дій) превентивного призначення, спрямовані на окремі групи та конкретних осіб, які схильні до вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, та/або мають кримінально протиправні наміри щодо їх вчинення, або розпочали кримінально протиправну діяльність із метою мінімізації криміногенних чинників та корекції поведінки осіб, схильних до вчинення цих правопорушень, недопущення вчинення кримінальних правопорушень на різних стадіях кримінально протиправної діяльності, а також мінімізації наркоманії в країні.

4. Етапами організації запобіжної діяльності підрозділів протидії наркозлочинності НПУ є: 1) вивчення, аналіз та оцінка криміногенної обстановки на території обслуговування, яка включає до себе сукупність різноманітних процесів, що органічно пов'язані, постійно змінюються і визначають характер та інтенсивність запобіжної діяльності підрозділів протидії наркозлочинності; 2) планування підрозділами протидії наркозлочинності заходів щодо запобігання незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, яке становить собою цілеспрямований процес розроблення плану на визначений термін, в якому на основі мети і завдань протидії наркозлочинності на території країни або певній адміністративно-територіальній одиниці окреслюються шляхи й засоби їх

досягнення, нормативне, інформаційне, організаційне, методичне та ресурсне забезпечення; 3) розташування сил та засобів підрозділами протидії наркозлочинності під час запобіжної діяльності; 4) організація взаємодії підрозділи протидії наркозлочинності з іншими підрозділами НПУ, а також взаємодії з правоохоронними та державними органами, засобами масової інформації, громадськістю під час запобіжної діяльності; 5) контроль за діяльністю підрозділів протидії наркозлочинності, що забезпечує своєчасну поінформованість про стан організації цієї роботи, дозволяє забезпечити об'єктивний аналіз запобіжної діяльності і визначити завдання й способи їх вирішення, дає можливість вчасно вносити корективи щодо дотримання цими підрозділами чинного законодавства, засвоювати і використовувати передовий досвід й оперативно-значущу інформацію.

5. Критеріями оцінки ефективності діяльності підрозділів протидії наркозлочинності НПУ є система кількісних та якісних показників їх роботи щодо запобігання наркозлочинності, які відображаються у характеристиках реальної діяльності цих підрозділів.

До основних критеріїв оцінки запобіжної діяльності підрозділів протидії наркозлочинності НПУ слід віднести наступні кількісні та якісні показники: 1) думка громадськості щодо роботи зазначених підрозділів і стан наркозлочинності та наркоманії на території оперативного обслуговування (на підставі аналізу матеріалів соціологічного опитування, засобів масової інформації, правозахисних організацій та інших недержавних установ тощо); 2) кількість виявлених підрозділами протидії наркозлочинності НПУ осіб, від яких у зв'язку з їх кримінально протиправною діяльністю в минулому, антигромадським способом життя або поведінкою можна очікувати вчинення наркозлочинів та стан профілактичної роботи з ними; 3) кількість фактів попередження підрозділами протидії наркозлочинності кримінальних правопорушень щодо осіб, які мали намір вчинити збут наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів; 4) кількість виявлених зазначених кримінальних правопорушень, які були припинені працівниками

оперативних підрозділів на стадії готування чи замаху; 5) кількість виявлених та притягнених до кримінальної відповідальності осіб, які входили до складу організованих груп та злочинних організацій, та займалися наркобізнесом; 6) кількість виявлених нарколабораторій на території оперативного обслуговування; 7) кількість виявлених каналів розповсюдження наркотиків, у тому числі з використанням мережі Інтернет, зі встановленням легалізації (відмивання) коштів, здобутих від незаконного обігу наркотиків.

6. Інформаційне забезпечення запобіжної діяльності підрозділів протидії наркозлочинності НПУ слід розглядати як діяльність цих підрозділів, яка направлена на отримання кримінологічної інформації, її фіксацію, обробку, зберігання, а також використання зазначених даних із метою виконання відповідними підрозділами покладених на них функцій та завдань щодо запобігання наркозлочинності.

7. Аналітичне забезпечення запобіжної діяльності підрозділів протидії наркозлочинності засновано на комплексному використанні загальних та спеціальних методик аналізу при дослідженні масивів кримінологічної інформації та інших інформаційних ресурсів із метою отримання нових знань стратегічного, організаційного, тактичного та прогностичного характеру, що мають значення для вирішення завдань протидії наркозлочинності.

8. На сьогодні недостатнім є рівень організації інформаційного та аналітичного забезпечення запобіжної діяльності суб'єктів протидії злочинності, у тому числі й підрозділів протидії наркозлочинності НПУ, відсутня єдина система обміну інформацією між правоохоронними органами, недосконалість нормативної бази в частині використання сучасних інформаційних технологій у цій сфері та ін. У зв'язку з цим існує потреба щодо створення Єдиної інформаційної системи правоохоронних органів, яка б включала в себе не лише статистичні дані щодо злочинності або окремих її видів, а й дані щодо кримінологічних чинників злочинності та її окремих видів.

З метою удосконалення аналітичної діяльності щодо протидії наркозлочинності, у тому числі й запобіганні їй, також пропонується залучати

до аналітичної роботи колишніх працівників підрозділів по боротьбі з наркозлочинністю МВС України з числа пенсіонерів, які за своїми професійними, аналітичними та іншими якостями могли б здійснити аналіз стану наркозлочинності на території оперативного обслуговування, визначити тенденції поширення окремих видів наркозлочинів та чинники, що впливають на існування наркозлочинності, на певній адміністративно-територіальній одиниці та запропонувати можливі шляхи протидії їй.

Розділ 3

ФОРМИ ЗАПОБІЖНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ ПРОТИДІЇ НАРКОЗЛОЧИННОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

3.1. Профілактика кримінальних правопорушень підрозділами протидії наркозлочинності Національної поліції України

Пріоритетним напрямом протидії наркозлочинності є запобігання їй, тобто недопущення вчинення зазначених правопорушень на стадії формування кримінальної протиправної поведінки або на різних стадіях кримінальної протиправної поведінки (готування чи замаху на кримінальне правопорушення).

У кримінології «запобігання» розглядається як багаторівнева система державних і суспільних заходів, спрямованих на усунення, послаблення або нейтралізацію причин та умов злочинності. У кожному дослідженні як його кінцевий результат мають бути сформульовані засоби запобігання злочинності або окремих суспільно небезпечних діянь [171, с. 101-102]. Запобігання забезпечується, з одного боку, послідовним перетворенням і вдосконаленням суспільних відносин у всіх сферах життєдіяльності людей, у ході чого криміногенні явища витісняються, а з іншого – активним впливом на останні широкого комплексу спеціальних заходів і протидією злочинним проявам [172, с. 45].

Як зазначив А.П. Закалюк, запобіжна діяльність щодо злочинності безпосередньо спрямовується не проти неї у тому вигляді (обсязі), в якому вона існує на теперішній час, а стосовно чинників, що її зумовлюють. Ця діяльність здійснюється, насамперед, з метою перервати дію останніх і тим самим перешкодити подальшому вчиненню злочинів, існуванню злочинності у сучасних параметрах та їх збільшенню. Крім цього, злочинність, дійсно, є соціальним феноменом, що виявляється у кримінальній активності частини

членів суспільства, на високому загальному рівні обумовлений певними об'єктивними соціальними явищами та передумовами, станом суспільних відносин, дії яких неможливо запобігти безпосередніми попереджувальними заходами [85, с. 318-319].

Таким чином, запобігання злочинності спрямовано на розширення тенденції зниження рівня і масштабів злочинності та знешкодження її коріння. Запобігання злочинності розглядається як соціально-правовий процес, який знижує, обмежує, ліквідує явища, що породжують злочинність.

Слід зазначити, що запобігання злочинності здійснюється на загальносоціальному та спеціально-кримінологічному рівнях.

Загальносоціальні заходи запобігання злочинності – це сукупність соціально-економічних та культурно-виховних заходів, спрямованих на подальший розвиток і вдосконалення суспільних відносин та усунення або нейтралізацію разом із тим причин і умов злочинності. Це є соціальною реакцією держави й суспільства на злочинність. Загальносоціальне запобігання створює соціально-економічні та культурні підвалини для ефективного здійснення спеціально-кримінологічного запобігання злочинам [1, с. 95]. У свою чергу, спеціально-кримінологічні заходи запобігання злочинності – це сукупність заходів щодо протидії злочинності, змістом яких є різноманітна робота державних органів, громадських організацій, соціальних груп і громадян, спрямована на усунення причин та умов, що породжують і сприяють злочинності, а також недопущення вчинення злочинів на різних стадіях злочинної поведінки [1, с. 96].

Як зазначив А. П. Закалюк, запобіжна діяльність у сфері наркообігу має спрямовуватися за двома основними напрямками:

- 1) скорочення незаконного попиту на наркотики;
- 2) скорочення незаконної пропозиції наркотиків [9, с. 454].

Підрозділи протидії наркозлочинності НПУ є суб'єктами спеціально-кримінологічного запобігання незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, які спрямовують свою

діяльність на скорочення незаконної пропозиції цих заборонених предметів, тому нами у роботі буде розглянуто саме спеціально-кримінологічні заходи запобігання наркозлочинності.

Разом із тим, слід зазначити, що спеціально-кримінологічне запобігання наркозлочинності не може мати ефекту протидії, якщо не здійснюються загальносоціальні заходи на рівні держави. Такі заходи відносяться до профілактичних та включають в себе заходи соціально-економічного (підвищення та відносно вирівнювання життєвого рівня основних прошарків населення; поліпшення житлово-побутових умов життя людей; створення нормальних умов побуту і змістовного дозвілля населення; створення фондів допомоги, соціального захисту громадян тощо), правового (правове навчання населення у закладах освіти, за місцем проживання, у засобах масової інформації тощо) та культурно-виховного характеру.

Одним із головних суб'єктів профілактично-виховної діяльності є сім'я, яка є тим осередком, де виявляються та розвиваються моральні, психологічні, фізичні та господарсько-побутові зв'язки між невеликим колом осіб, що породжує спільність їхніх інтересів, взаємні обов'язки, піклування. Від того, як складаються стосунки, які існують зв'язки у сім'ї, залежить існування самого суспільства [173, с. 102-107].

Основна мета проведення загальносоціальних заходів спрямована на протидію наркоманії як соціально негативному явищу та зниження рівня наркотизації суспільства.

Так, загальна профілактика наркоманії визначена як комплекс заходів щодо виявлення причин, які породжують протиправне діяння, і умов, що сприяють здійсненню правопорушень, з подальшим їх усуненням із метою формування вільного від наркотиків суспільства, а індивідуальна профілактика наркоманії – сукупність заходів впливу на окрему особу з метою недопущення зловживання нею наркотичними засобами і психотропними речовинами з використанням правових, соціальних, психологічних, медичних та інших методів впливу [174, с. 19, 21].

Слід зазначити, що в ЄС розроблено низку підходів до профілактики осіб за певними критеріями, серед яких приналежність до певних соціальних прошарків, специфіки особистості тощо, зокрема:

а) «вибіркова профілактика», яка ґрунтується на соціальних і демографічних індикаторах, за допомогою яких виявляються групи ризику, а саме: безробітні; бездомні; особи, які потрапляли до поля зору правоохоронних органів у зв'язку з учиненням правопорушень; представники певних соціальних меншин тощо. Така профілактика проводиться через специфічні групи, родини або місцеві громади і спрямована на представників «груп ризику», які найбільш вірогідно можуть бути втягнуті в уживання наркотиків;

б) «індикативна профілактика», спрямована на виявлення індивідуумів, що мають психологічні чи психічні проблеми, які можуть у подальшому призвести до вживання ними наркотичних чи психотропних засобів. До такої категорії належать особи, які залишили роботу чи навчання, мають певні психічні захворювання або вже вживають деякі психоактивні речовини, схильні до антисоціальної поведінки [157, с. 164].

Вітчизняний досвід і практика наркополітики інших країн свідчить про те, що саме гуманізація щодо споживачів наркотиків, як стратегічний її напрямок, є ключовою складовою нового підходу до вирішення проблеми наркотиків. Суть цього підходу – у наданні переваг заходам медико-профілактичного характеру, зменшення шкоди від немедичного вживання наркотиків, повернення хворих на наркоманію в соціум, а не кримінальному їх переслідуванню. Натомість робота правоохоронних органів має фокусуватись на наркобізнесі [175, с. 2].

Таким чином, основним змістом профілактики наркозалежності є здійснення комплексних заходів, спрямованих на зниження рівня первинного вживання наркотиків, а отже, незаконного попиту на них, зменшення шкоди від вживання не за медичним призначенням наркотиків у сфері охорони здоров'я та життєдіяльності суспільства в цілому. Профілактика охоплює певні соціальні та вікові групи населення і повинна включати різноманітні перманентні

заходи – від запобігання вживанню наркотиків до зменшення спричинених ними негативних наслідків для особи і суспільства. Профілактика вживання наркотиків дітьми і молоддю є пріоритетом соціальної політики держави, превенцією негативних проявів у поведінці неповнолітніх і повинна спрямовуватися також на запобігання зловживанню алкоголем, тютюном та іншими речовинами, зокрема комбінованому вживанню наркотиків, що знаходяться в законному та незаконному обігу [142].

Профілактика наркоманії здійснюється шляхом: 1) впровадження апробованих передовою міжнародною та вітчизняною практикою профілактичних стратегій формування життєвих навичок, розроблення нових і вдосконалення чинних програм та методик розв'язання наркотичних та алкогольних проблем згідно з вимогами Міністерства освіти і науки України до наукових, науково-методичних та навчальних видань; 2) забезпечення державної підтримки розвитку системи позашкільної освіти; 3) розроблення та запровадження механізмів координації діяльності державних установ і громадських організацій у сфері профілактики вживання психоактивних речовин не за медичним призначенням; 4) реалізації стратегій зниження рівня незаконного попиту на наркотики серед молоді, формування в неї життєвих навичок, уміння протистояти ризикам і загрозам, пов'язаним із наркотиками; 5) підготовки і здійснення комплексу профілактичних заходів, спрямованих на підвищення психолого-педагогічної компетентності батьків, формування у них свідомого відповідального ставлення до виконання обов'язків, пов'язаних з утриманням, вихованням та освітою дітей; 6) забезпечення навчальних закладів за рахунок бюджетних коштів достатньою кількістю інформаційної та методичної літератури для проведення профілактичної роботи з учнями, їхніми батьками та педагогічними працівниками; 7) забезпечення розвитку інфраструктури надання комплексної соціально-педагогічної та медико-психологічної допомоги дітям та їхнім батькам; 8) впровадження у програми підготовки та перепідготовки педагогічних працівників і лікарів загальної практики (сімейних лікарів) сучасних методик профілактичної роботи з

подолання негативних проявів серед дітей, учнівської та студентської молоді; 9) створення і запровадження методики раннього виявлення дітей, які належать до груп ризику через їхню незахищеність та інші чинники, що можуть призвести до початку вживання наркотиків (діти, батьки яких перебувають у трудовій еміграції за кордоном; діти із сімей із проблемами залежності; діти, що отримали психологічні травми внаслідок жорстокого поводження або сексуального насильства, безпритульні), сприяння захисту їхніх прав та недопущення соціального відторгнення; 10) проведення глибокого і систематичного моніторингу, оцінки ефективності профілактики наркоманії і внесення відповідних коректив у її організацію та зміст на основі наявних даних [176].

До загальносоціальних заходів слід віднести й моніторинг ситуації обігу наркотиків в Україні. Єдина система моніторингу ситуації у цій сфері повинна мати на меті: приведення системи національних показників (індикаторів) оцінки наркоситуації у відповідність із критеріями Європейського моніторингового центру з наркотиків та наркотичної залежності; оцінку фактичного обсягу обігу наркотиків та їх незаконного розповсюдження з урахуванням латентності, прогнозування негативних тенденцій у цій сфері, можливих економічних і соціальних наслідків; відстеження динаміки епідеміологічної ситуації щодо ВІЛ/СНІДу, туберкульозу, гепатиту та інших соціально небезпечних захворювань серед споживачів наркотиків (зокрема ін'єкційної групи); діагностику соціальних груп підвищеного ризику, які допускають вживання наркотиків не за медичним призначенням; виявлення нових видів психоактивних речовин та прийняття рішення щодо доцільності здійснення заходів контролю за ними; розроблення системи заходів профілактики та протидії наркоманії і наркозлочинності, оцінки ефективності їх впливу на ситуацію; доступ засобів масової інформації, широких верств населення до об'єктивних даних про тенденції зміни наркоситуації; аналіз функціонування міжнародних механізмів захисту прав людини, які безпосередньо чи опосередковано стосуються контролю за наркотиками, та

підготовку пропозицій щодо врахування відповідного досвіду у процесі реалізації наркополітики [177, с. 484].

Особливого значення набуває запобігання наркозлочинності на спеціально-кримінологічному рівні.

Як зазначив В. Тимошенко, однією з вирішальних складових успіху в запобіганні наркобізнесу має стати глибоке вивчення криміногенної ситуації на цьому важливому й уразливому напрямі протидії організованій злочинності. Всебічне, об'єктивне дослідження усіх складових кримінологічної характеристики наркобізнесу, його причин і сприятливих умов в Україні та особистості наркозлочинців дозволить зосереджувати увагу на цілеспрямованому, плановому вирішенні завдань, що мають на меті передусім руйнування економічного підґрунтя наркобізнесу та його інфраструктури [178, с. 93].

Слід зазначити, що ефективна протидія наркозлочинності передбачає: 1) участь усіх служб і підрозділів правоохоронних органів, до компетенції яких входить безпосередній «вихід» на громадян, групи населення, у невідкладній оперативній протидії незаконному обігу наркотиків; 2) реалізацію спеціалізованої оперативно-розшукової протидії підрозділами всіх рівнів – департаментами, управліннями та відділами поліції; 3) співвіднесення заходів протидії, які застосовуються суб'єктами цієї діяльності до учасників незаконного обігу наркотиків, зі ступенем їх небезпеки. Відповідно спеціальна протидія наркозлочинності складається з протидії: незаконному виробництву (збору); незаконному транспортуванню; незаконному збуту (нелегальній торгівлі); незаконному споживанню (зокрема під час лікування наркозалежних та їх подальшої реабілітації) [179, с. 204].

Як свідчать результати опитування працівників кримінальної поліції, 70 % респондентів зазначили, що на сьогодні запобіжна діяльність підрозділів протидії наркозлочинності НПУ є неефективною [Додаток В].

Визначальним у протидії наркозлочинності повинно стати саме запобігання цьому суспільно небезпечному явищу, і, в першу чергу, її

профілактика, тобто діяльність з виявлення та усунення (нейтралізації) причин наркозлочинності та умов, що їй сприяють.

Як зазначили О. В. Кириченко та О. А. Шевченко, профілактика злочинів є однією із різновидів запобіжної діяльності, яка включає до себе сукупність державних та громадських цілеспрямованих заходів, спрямованих на виявлення та усунення причин і умов, що сприяють вчиненню злочинів, а також виявлення осіб, схильних до вчинення злочинів, та застосування до них заходів щодо подальшої їх відмови від злочинних намірів [180, с. 201].

При цьому, особлива увага суб'єктів протидії наркозлочинності повинна приділятися профілактиці кримінальних правопорушень на індивідуальному рівні. Д. А. Шестаков визначає індивідуальну профілактику злочинів як здійснення з метою запобігання злочинам впливу на конкретну особу або на її безпосереднє оточення, що складається в соціальній або психологічній підтримці, а у разі необхідності – також у контролі [181, с. 254-255].

Враховуючи те, що підрозділи протидії наркозлочинності НПУ відносяться до підрозділів кримінальної поліції та здійснюють оперативно-розшукову діяльність, то актуальним є питання щодо проведення ними оперативно-розшукової профілактики, яка здійснюється за допомогою як гласних, так і негласних оперативно-розшукових сил, засобів та методів.

Так, на загальному рівні оперативно-розшукова профілактика спрямована на обмеження дії негативних явищ і процесів, взаємопов'язаних зі злочинністю; усунення (нейтралізацію) детермінантів злочинних проявів; ліквідацію криміногенних факторів у мікросередовищі особи, які формують її антигромадську позицію і мотивацію злочинної поведінки. До таких заходів відносяться: 1) профілактика випередження (сукупність оперативно-розшукових, профілактичних та інших заходів, які спрямовані на завчасне запобігання виникненню криміногенних явищ і процесів у суспільному житті); 2) профілактика обмеження (сукупність оперативно-розшукових, профілактичних та інших заходів, які перешкоджають поширенню в країні або на певній адміністративно-територіальній одиниці криміногенних явищ,

детермінації окремих видів злочинності та формуванню особи злочинця); 3) профілактика усунення (сукупність оперативно-розшукових, профілактичних та інших заходів, які спрямовані на ліквідування негативних процесів та явищ, та які запобігають новій активізації їх дій); профілактика захисту (сукупність оперативно-розшукових, профілактичних та інших заходів, що здійснюються з метою усунення умов, які сприяють вчиненню злочинів, та (опосередковано) антисупільних поглядів) [182, с. 91].

На індивідуальному рівні оперативно-розшукової профілактики на підставі аналізу інформації, яка була отримана оперативним шляхом щодо осіб, які схильні до вчинення злочинів, та про факти щодо злочинних намірів цих осіб, здійснюється превентивний вплив на особу, яка за своїм антигромадським способом життя спроможна вчинити злочин. До основних заходів індивідуальної профілактики злочинів оперативними підрозділами належать: 1) заходи переконання (процес логічного обґрунтування особі думки про відмову від антигромадської поведінки, антисупільних установок); 2) заходи соціальної допомоги (працевлаштування, поліпшення побутових умов, зміна способу життя шляхом підвищення соціального статусу, освіти, отримання престижної спеціальності, лікування, встановлення корисних контактів, вибору життєвих перспектив тощо); 3) заходи обмеження (профілактичний контроль за місцем проживання або навчання особи з боку ОВС із залученням громадськості); 4) заходи примусу (адміністративний арешт і адміністративне затримання, штраф, адміністративний нагляд та ін.) [182, с. 92].

Отже, найбільш ефективною формою здійснення запобігання наркозлочинності підрозділами протидії наркозлочинності НПУ є її профілактика, яка насамперед повинна бути спрямована на нейтралізацію криміногенних чинників, які з одного боку, сприяють існуванню незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів в країні, а з іншого – поширенню наркоманії у суспільстві.

Разом із тим, діяльність підрозділів протидії наркозлочинності НПУ за цим напрямом роботи є не системною. Так, на питання, чи проводяться

систематично підрозділом, де Ви працюєте, заходи щодо профілактики наркозлочинності та наркоманії на території оперативного обслуговування, 14 % респондентів із числа працівників підрозділів протидії наркозлочинності НПУ відповіли «так», 78 % – «ні», 8 % – не дали відповідь на це питання [Додаток В].

Підрозділи протидії наркозлочинності НПУ під час профілактики незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, у першу чергу, повинні здійснювати організаційно-управлінські заходи, до яких належать:

1) оздоровлення криміногенної обстановки на території оперативної обслуговування, де мають тенденції розповсюдження збуту наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів;

2) залучення громадськості до протидії поширенню наркоманії та наркозлочинності;

3) систематична робота з громадянами та службовими особами щодо негативного ставлення до розповсюдження зазначених заборонених предметів;

4) підвищення рівня індивідуальної профілактики з наркоманами та з особами, схильними до вчинення цих видів кримінальних правопорушень.

Як зазначив Е. В. Расюк, лише репресивними заходами правоохоронних органів подолати наркоманію неможливо. Одним із пріоритетних напрямків діяльності ОВС є профілактична робота, яку слід проводити в тісній співпраці з місцевими органами самоврядування із залученням громадських організацій. Необхідно вирішити питання фінансування таких заходів, активізувати антинаркотичну пропаганду і попереджувальну роботу в молодіжному середовищі, і особливо це стосується навчальних закладів, висвітлювати в засобах масової інформації не тільки проблемні питання поширення наркоманії, а й роботу, яку проводять ОВС у питанні протидії цим негативним явищам та наркозлочинності [183, с. 14].

Слід зазначити, що у наказі Національної поліції України від 17.11.2015 р. № 95 «Про затвердження Положення про Департамент протидії

наркозлочинності Національної поліції України», який на сьогодні втратив чинності, були визначені функції Департаменту протидії наркозлочинності НПУ. Серед основних профілактичних функцій слід виокремити наступні:

1) забезпечує моніторинг стану нелегального та легального обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та поширення наркоманії, виявляє джерела поширення цих засобів та речовин, вивчає причини поширення наркоманії;

2) розробляє та реалізує програми протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та запобігання поширенню наркоманії;

3) здійснює заходи із забезпечення контролю за виробництвом, виготовленням, зберіганням, обліком, відпуском, розподілом, торгівлею, перевезенням, пересиланням чи використанням наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, призначених для виробництва або виготовлення цих засобів і речовин, а також за дотриманням установлених правил посіву або вирощування маку та конопель для промислових цілей;

4) розробляє проекти законодавчих та нормативно-правових актів, інформаційно-аналітичні документи, методичні рекомендації з питань, які належать до компетенції Департаменту, або бере участь у їх розробленні;

5) ініціює проведення антинаркоманійної пропаганди через засоби масової інформації;

б) проводить моніторинг інформації, що публікується в засобах масової інформації, особливо інтернет-виданнях, щодо розповсюдження наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів;

7) спільно з підрозділами інформаційно-аналітичного забезпечення НПУ постійно поповнює інформаційні масиви даних оперативно-розшукового і профілактичного призначення, які об'єднують інформацію про осіб криміногенних категорій, фірми та організації будь-якої форми власності, які причетні до незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, які підозрюються у цьому [101].

Для успішного виявлення причин та умов, які сприяють незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів працівники підрозділів протидії наркозлочинності НПУ перш за все повинні вивчати оперативну обстановку на обслуговуваній території; ретельно аналізують дані, які можуть свідчити про наміри чи готування до вчинення цих кримінальних правопорушень; аналізувати криміногенні чинники по виявленим кримінальним правопорушенням; перевіряти осіб, які схильні до вчинення таких кримінальних правопорушень та тих, які можуть зберігати за місцем мешкання.

У сільській місцевості необхідно постійно перевіряти ділянки сільськогосподарських підприємств, ферм, які розміщені на території обслуговування, підприємства з перероблення конопель, маку, виготовлення та зберігання ліків, що містять наркотики, найбільш вірогідні місця нелегальних посівів опійного маку та гашишних конопель.

За результатами аналізу практики діяльності підрозділів протидії наркозлочинності НПУ та враховуючи те, що профілактична робота повинна бути спрямована на нейтралізацію криміногенних чинників детермінації наркозлочинності, зазначені підрозділи повинні акцентувати основну увагу на перешкоджанні потраплянню наркотиків на споживчий ринок шляхом здійснення таких заходів:

- 1) недопущення потрапляння на незаконний споживчий ринок наркотичних засобів та психотропних речовин, які знаходяться у законному обігу;

- 2) систематичне проведення спільно з громадськістю рейдів щодо виявлення та вилучення наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів в місцях ймовірного їх збуту;

- 3) проведення регулярних планових оперативних перевірок установ, підприємств, організацій, діяльність яких пов'язана з виробництвом або використанням наркотичних засобів, хімічних реагентів, а також житлового сектора, гуртожитків, місць проведення дозвілля, де можливе немедичне

вживання наркотиків тощо;

4) систематичне проведення антинаркотичної роботи серед дітей та молоді у закладах освіти;

5) своєчасне виявлення контрабанди наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, викриття системних зв'язків наркобізнесу, припинення корупційних схем, пов'язаних із наркозлочинністю;

6) створення умов, що перешкоджають кримінальній діяльності організованих злочинних об'єднань та корумпованих посадових осіб на підприємствах із виробництва наркотичних засобів;

7) створення перешкод щодо переміщення цих заборонених предметів через територію країни, певної адміністративно-територіальної одиниці.

Зазначене здійснити можливо завдяки проведенню оперативно-профілактичних операцій та комплексних оперативно-профілактичних заходів. Як вже ми зазначали, що відповідно до наказу МВС України від 04.07.2008 р. № 324 оперативні підрозділи ОВС проводили цільові оперативно-профілактичні операції та комплексні оперативно-профілактичні заходи [151]. На той час підрозділи по боротьбі з незаконним обігом наркотиків МВС України здійснювали такі цільові оперативно-профілактичні операції під час протидії наркозлочинності, як «Канал», «Мак», «Генофонд», «Батискаф», «Ліки», але на сьогодні підрозділи боротьби з наркозлочинністю НПУ проводять лише оперативно-профілактичну операцію «Мак». Таке скорочення заходів негативно сприяє профілактичній роботі зазначених підрозділів та негативно впливає на виявлення фактів незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів.

Особливого значення має проведення індивідуальної профілактики з боку підрозділів протидії наркозлочинності, яка спрямована на виявлення осіб, з боку яких можна очікувати вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, та вплив на них із метою недопущення вчинення цих кримінальних правопорушень.

Об'єктами індивідуальної профілактики можуть виступати:

- поведінка та спосіб життя осіб із високою ймовірністю вчинення кримінального правопорушення;
- соціальні елементи їх особистості, які відображають антисупільну спрямованість;
- деякі соціально значущі при формуванні і реалізації умислу психофізичні особливості індивідів;
- несприятливі умови оточуючого такої особи середовища та життєвого укладу;
- інші довготривалі діючі обставини, які визначають криміногенну ситуацію і полегшують вчинення злочину [180, с. 200].

Як зазначила Є. О. Гладкова, для ефективності індивідуального профілактичного впливу є важливими своєчасність профілактичної роботи, охоплення нею самої особи, умов її життя й діяльності та найближчого оточення; перенесення центру ваги з вивчення особи й документування зібраних даних на безпосередній особистісний вплив на підставі цих даних; відповідність характеру й інтенсивності стримуючого та коригуючого впливу характеристиці особи та поведінки [184, с. 256].

Заходи індивідуальної профілактики правопорушень, пов'язаних із наркотичними засобами та психотропними речовинами, проводяться планомірно, активно й наступально, з використанням усіх сил і засобів, із тим, щоб виключити формування злочинного умислу, запобігти правопорушенням, пов'язаним із наркотиками, на стадії їх підготовки. У разі виявлення в осіб, що вживають наркотики, психічних відхилень, наявності діагнозу «наркоманія» чи «токсикоманія» індивідуальнопрофілактична дія планується і здійснюється з урахуванням рекомендацій лікаря психіатра-нарколога, а також за його участі у розробці та проведенні заходів медичного характеру за алгоритмом, близьким до форм і методів віктимологічного запобігання злочинності [184, с. 240].

На наш погляд, індивідуальна профілактика підрозділами протидії

наркозлочинності НПУ включає в себе такі етапи:

1) виявлення й постановка на облік осіб, з боку яких через їх антисуспільні погляди й поведінку можна очікувати вчинення, у тому числі й у складі організованих злочинних об'єднань, незаконного виготовлення та/або збуту наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів;

2) організація спостереження й отримання оперативної інформації про поведінку, погляди взятих на облік осіб. Виявлені під час оперативно-розшукової діяльності особи, що становлять оперативний інтерес, після перевірки інформації про них у більшості своїй підлягають профілактичному впливу, крім випадків, коли вони обґрунтовано підозрюються у вчиненні кримінального правопорушення;

3) організація та здійснення комплексу пошукових, оперативно-розшукових та інших заходів із метою недопущення вчинення фігурантами зазначених кримінальних правопорушень. При цьому, у разі наявності інформації щодо особи, відносно якої здійснюється система заходів профілактики, про те, що вона вчинила адміністративне або кримінальне правопорушення, не пов'язане з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, застосовуються заходи щодо її притягнення до адміністративної або кримінальної відповідальності;

4) організація належного аналізу ефективності профілактичних заходів, своєчасне внесення змін у розміщення сил, тактику застосування профілактичних засобів і методів щодо осіб, які підлягають профілактичному впливу.

Враховуючи вищезазначене, вважаємо, що до основних заходів, які здійснюють підрозділи протидії наркозлочинності НПУ щодо профілактики незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, слід віднести:

– заходи профілактики (на загальному рівні): систематичний контроль за поведінкою громадян, схильних до вчинення зазначеної кримінально протиправної діяльності, та осіб, які раніше були засуджені за вчинення

наркозлочинів; здійснення дієвого контролю за поведінкою громадян, які так або інакше опинилися в групі підвищеного кримінального ризику, зокрема особи, які тривалий час не мають постійного джерела прибутків, безробітні, ті, хто веде аморальний протиправний спосіб життя, наркомани тощо; скорочення незаконного попиту на наркотики шляхом проведення заходів профілактики наркоманії;

– заходи профілактики (на індивідуальному рівні): переконання (процес логічного обґрунтування особі думки про відмову від участі одноосібно або у складі групи займатися зазначеною кримінально протиправною діяльністю); заходи обмеження (профілактичний контроль з боку працівників підрозділів протидії наркозлочинності НПУ із залученням громадськості за особами, які в силу своїх антигромадських поглядів можуть брати участь у наркобізнесі); примусу (притягнення особи, щодо якої здійснюється система заходів профілактики, до адміністративної відповідальності або до кримінальної відповідальності за вчинення кримінальних правопорушень, не пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів).

Наведений перелік профілактичних засобів, спрямованих на запобігання незаконному збуту наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, не є вичерпним та потребує постійного вдосконалення.

3.2. Попередження та припинення кримінально протиправних посягань підрозділами протидії наркозлочинності Національної поліції України

Попередження кримінальних правопорушень після їх профілактики є другою формою запобіжної діяльності. Головною ознакою цієї форми запобігання злочинності є те, що її утворюють дії, що застосовуються до конкретних осіб, які вже сформулювали свої наміри вчинити кримінальне

правопорушення. Попередження має місце тоді, коли кримінально протиправна поведінка проходить етап від моменту формування кримінально протиправного мотиву до початку виконання кримінального правопорушення.

На рівні індивідуального запобігання злочинам попередження проявляється як інформування потенційного злочинця про нераціональність спланованого ним кримінального правопорушення [185, с. 107].

У випадку попередження готування тяжкого або особливо тяжкого злочину попередження автоматично перетворюється на наступну, останню форму запобігання – припинення його вчинення. Воно спрямовано на недопущення завершення розпочатого злочину.

Разом із тим, як зазначив В. М. Куц, припинення залишається у сфері запобіжної діяльності за умови, що вчинене в процесі готування діяння не є кримінально караним. Якщо за готування до злочину передбачено кримінальну відповідальність, припинення такого готування слід розцінювати вже не як засіб запобігання, а як правове реагування на його вчинення. Правовим реагуванням, а не запобіганням слід вважати припинення злочину і на стадії замаху на його вчинення, адже замах визнається кримінально караним діянням [185, с. 108].

Головною ознакою попередження та припинення кримінальних правопорушень як одних із форм запобігання злочинності є те, що їх утворюють дії, які застосовуються до конкретних осіб, які виношують намір вже вчинити кримінальне правопорушення [186, с. 145]. Тобто, попередження та припинення кримінальних правопорушень здійснюється правоохоронними органами на індивідуальному рівні стосовно конкретної особи.

Попередження та припинення кримінально протиправних посягань не можливо здійснити без своєчасного виявлення наміру кримінально протиправної діяльності.

При цьому варто мати на увазі, що, крім виявлення караного готування до нього та замаху на його вчинення, науковці під категоріє «виявлення» охоплюють і так зване «розкриття злочину» [74, с. 10].

Слід зазначити, що своєчасне виявлення фактів незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, і осіб, що їх вчинили, притягнення їх до кримінальної відповідальності забезпечує запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень, адже схильні до цього особи, часто відмовляються від свого кримінально протиправного наміру лише через страх можливого покарання.

Практика діяльності підрозділів протидії наркозлочинності НПУ свідчить про те, що більшість кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, виявляються через значний термін. Зазначене свідчить й результати опитування працівників підрозділів протидії наркозлочинності НПУ, зокрема 75 % респондентів вказали на цю обставину [Додаток В].

Одним із основних умов результативності здійснення запобігання є:

- 1) отримання упереджувальної інформації про наміри вчинення цих кримінальних правопорушень на території обслуговування;
- 2) визначення найбільш імовірних територій, місць, де можуть бути вчиненні ці кримінальні правопорушення;
- 3) вивчення негативних процесів із метою виявлення причин та умов, що сприяють зазначеній кримінально протиправній діяльності;
- 4) вивчення осіб, від яких можна очікувати вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів.

Підрозділам протидії наркозлочинності НПУ необхідно для досягнення мети попередження незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів здійснювати такі заходи попередження, як:

- 1) заходи переконання, що засновані на інформації щодо осіб, у яких виникли кримінально протиправні наміри щодо здійснення незаконного збуту наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів;
- 2) заходи обмеження дій цих осіб із метою недопущення початку їх кримінально протиправної діяльності.

З метою запобігання наркобізнесу діяльність підрозділів протидії наркозлочинності НПУ повинна бути спрямована й на виявлення організованих злочинних об'єднань, отримання упереджувальної інформації про їх плани, осіб, які виношують наміри збуту наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, джерела і канали фінансування, забезпечення засобами для здійснення вказаної кримінально протиправної діяльності. При цьому слід враховувати, що в системі запобіжних заходів щодо нейтралізації діяльності членів організованих злочинних об'єднань однією з найбільш дієвих форм є тактика примушення, що містить чинник на випередження, оскільки заснована на процесі психічного або фізичного (превентивного) впливу на свідомість і волю, вчинки й поведінку конкретної особи, яка перебуває на оперативному обліку.

Особливої уваги слід приділяти існуванню на території оперативного обслуговування нарколабораторій.

Про наявність у конкретному місті (районі) підпільних нарколабораторій свідчать дані про:

- наявність серед місцевих споживачів наркотичних засобів чи психотропних речовин осіб, які зловживають напівсинтетичними чи синтетичними речовинами такого роду, але не виготовляють їх самостійно;
- ступінь поширення серед молоді так званих «дискотечних», «тусовочних» і «сексуальних» синтетичних психотропів (ефедрон, «екстазі» тощо) та їхнього попиту на місцевому «чорному» ринку;
- постійне надходження у незаконний обіг наркотичних чи психотропних лікарських засобів за відсутності фактів їхнього розкрадання споживачами наркотиків;
- зростання продажу в спеціалізованих магазинах хімічного лабораторного обладнання (посуд, апаратура), прекурсорів, реагентів чи їхнє розкрадання з об'єктів, де їх використовують;
- наявність акціонерних хіміко-фармацевтичних та біопромислових товариств, яким було відмовлено у видаванні ліцензії щодо діяльності,

пов'язаної з виробництвом наркотичних та психотропних речовин, речовин, включених до таблиць II та III, а також придбання прекурсорів, внесених у таблицю IV Переліку;

– вербування наркоділками висококваліфікованих спеціалістів (хіміки, фармацевти тощо) як керівників підпільних нарколабораторій [187, с. 10-11].

Одним із чинників результативності протидії наркозлочинності є створення дієвої системи такої протидії шляхом використання форм і методів оперативно-розшукової діяльності та негласної роботи під час кримінального провадження з метою отримання своєчасної інформації щодо формування організованих злочинних об'єднань на ранніх стадіях, її використання для їх роз'єднання.

Так, підрозділи протидії наркозлочинності НПУ забезпечуть проведення на території України спеціальних операцій щодо виявлення осіб, які займаються розповсюдженням наркотиків, зокрема у закладах освіти країни та в місцях масового проведення дозвілля молоді, а також інших комплексних заходів, спрямованих на перекриття каналів незаконного надходження наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів; здійснюють заходи щодо припинення нелегального ввезення в Україну, вивезення з України чи транзиту через її територію наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів.

У зв'язку з цим їм надано право:

– організовувати проведення в повному обсязі оперативно-розшукових заходів із виявлення і документування тяжких та особливо тяжких злочинів, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, насамперед учинених злочинними групами осіб, які мають міжрегіональні та міждержавні зв'язки, особливо в їх організованих формах;

– створювати якісну мережу джерел оперативної інформації, здатних здійснювати викриття протиправної діяльності наркоугруповань, а також для організації і проведення оперативних закупок у фізичних і юридичних осіб та контрольованих поставок наркотичних засобів;

– здійснювати провадження в оперативно-розшукових справах щодо осіб та злочинних угруповань насамперед таких, що мають міжнародні та міжрегіональні зв'язки і причетні до вчинення тяжких та особливо тяжких кримінальних правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів;

– проводити контрольовану поставку та оперативну закупку наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів у фізичних та юридичних осіб згідно з положеннями ст. 271 КПК України у порядку, визначеному нормативно-правовими актами МВС України.

Найбільш ефективним методом виявлення та документування кримінально протиправної діяльності наркоділків є оперативна закупка.

На сьогодні правоохоронним органам надано право в межах оперативно-розшукового та кримінального провадження проводити оперативну закупку. Перевагами проведення оперативної закупки порівняно з іншими оперативно-розшуковими заходами (НСРД) є те, що вона є найбільш ефективним засобом виявлення фактів незаконного обігу товарів, предметів, речей, послуг, документів, засобів і речовин у фізичних та юридичних осіб незалежно від форм власності. Наприклад, це стосується, у першу чергу, наркотичних засобів, психотропних речовин або прекурсорів, вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин тощо. Проведення оперативної закупки забезпечує можливість документування фактів незаконного обігу як серед роздрібних торговців, так і реалізаторів-оптовиків.

Відповідно до Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні, затвердженої наказом Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16.11.2012 р. №114/1042/516/1199/936/1687/5, оперативна закупка полягає в імітації придбання або отримання, у тому числі безоплатного, у фізичних та юридичних осіб незалежно від форм власності товару, обіг якого

обмежений чи заборонений законодавством, з метою викриття й документування факту вчинення злочину та особи, яка його вчинила [188].

Слід зазначити, що основними умовами ефективності проведення оперативної закупки є:

- достовірність інформації про факти збуту предметів, що становлять оперативний інтерес (тобто інформація про їх збут має підтвердження з джерел, які заслуговують на довіру);
- дотримання законності;
- наявність оперативно-розшукової справи з метою накопичення, аналізу та систематизації матеріалів оперативного характеру (повідомлень, актів, довідок, рапортів тощо);
- забезпечення конспірації щодо її підготовки й проведення;
- належне фінансове й матеріально-технічне забезпечення;
- певний рівень підготовки учасників операції, наявність розвідувальних можливостей та здібностей кандидатів, яких добирають на роль «покупців»;
- вжиття заходів щодо убезпечення «покупця» й інших учасників операції на всіх етапах її проведення тощо.

З метою встановлення каналів переміщення заборонених предметів оперативним підрозділам правоохоронних органів, у тому числі й підрозділам протидії наркозлочинності НПУ, надано право проводити контрольовано поставку, сутність якої полягає в організації і здійсненні слідчим та оперативним підрозділом контролю за переміщенням (перевезенням, пересиланням, передачею, ввезенням, вивезенням з України чи транзитним переміщенням її територією) товарів, предметів і речовин, у тому числі заборонених до обігу, з метою виявлення ознак злочину та фіксації фактичних даних про протиправні діяння осіб, відповідальність за які передбачена КК України [188].

Приводами для проведення контрольованої поставки є:

а) факти виявлення незаконного переміщення (ввезенням до України, вивезенням за межі України чи переміщенням через територію України транзитом) товару у будь-який спосіб;

б) наявність достатньої інформації, одержаної в установленому законодавством порядку, про підготовку до вчинення кримінального правопорушення, пов'язаного з переміщенням товару, або про осіб, які готують вчинення такого кримінального правопорушення.

Р. Р. Грень, під час дослідження організаційно-правових основ діяльності оперативних підрозділів правоохоронних органів України у протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів встановив, що в 75% випадків контрольованих поставок наркотичних засобів це були факти виявлення оперативними підрозділами Служби безпеки України та НПУ їх незаконного транспортування; 16% склали повідомлення митних органів за фактами виявлення наркотиків у транспортних засобах, вантажах, багажах, ручній поклажі, поштових відправленнях; 7,5% – повідомлення оперативних працівників Державної кримінально-виконавчої служби України та поштових службовців про проходження наркотичних засобів у поштових відправленнях та в передачах засудженим [23, с. 176-177].

Наркодільки усе частіше використовують законспіровані методи розповсюдження наркотичних засобів, при цьому ними застосовуються сучасні досягнення суспільства, зокрема стільникові телефони та мережа Інтернет. Це обумовлено тим, що Інтернет як специфічне соціальне середовище має низку особливостей, які значно ускладнюють контроль з боку правоохоронних структур. До таких особливостей можна віднести відсутність географічних обмежень, відсутність системи автентифікації користувачів, що надає змогу в більшості випадків діяти анонімно.

Як зазначили О. В. Кириченко, О. М. Міщанинець та В. Д. Поливанюк, до способів використання комп'ютерних технологій у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів відносяться такі: 1) приховування інформації щодо поставок партій наркотиків

шляхом криптографічного кодування електронних посилань; 2) шифрування інформації щодо номерів банківських рахунків, баз даних фінансових активів, способів зв'язку зі спільниками, даних обліку торгівельних операцій; 3) шляхом використання неконтрольованих засобів електронного зв'язку для передавання інформації, безпосередньо пов'язаної з проведенням незаконних операцій, у тому числі за допомогою чат-кімнат в Інтернет із обмеженим доступом; 4) «відмивання» доходів від наркобізнесу за допомогою електронних платежів [189, с. 40].

Аналізуючи способи маскуванню та приховування безконтактного збуту наркотичних засобів із використанням мережі Інтернет, автори зазначили, що: під час таких злочинних діянь покупець наркотичних засобів не знає в обличчя збувальника та безпосередньо не контактує з ним під час збуту наркотичних засобів; відсутність фактів фізичної передачі коштів в обмін на наркотичні засоби з рук в руки між збувальником та покупцем унеможливорює здійснення оперативної закупівлі; у поле зору працівників правоохоронних органів не завжди попадають фігуранти (а тільки є доменне ім'я веб-сайту, через який здійснюється зв'язок), а їх особистість залишається невідомою на початковому етапі оперативної розробки [189, с. 12].

У зв'язку з цим методика протидії розповсюдження цих заборонених предметів через мережу Інтернет, як правило, полягає у необхідності попереднього проведення комп'ютерної розвідки з метою виявлення і встановлення осіб, які причетні до вчинення таких кримінальних правопорушень, з подальшим документуванням їх кримінально протиправної діяльності з використанням традиційних методів оперативно-розшукової діяльності.

Виявлення осіб, які пропонують наркотичні засоби через мережу Інтернет, здійснюється, окрім застосування класичних оперативно-розшукових методів, також шляхом самостійного пошуку оголошень або інформаційних повідомлень у мережі Інтернет від осіб, які можуть бути причетні до такої злочинної діяльності. З метою пошуку інформації кримінального характеру в

мережі Інтернет, найдоцільнішим є використання пошукових систем. Це можуть бути як повідомлення на публічних онлайн ресурсах (форуми, дошки оголошень, соціальні мережі, блоги), так і сайти, спеціально створені зловмисниками з метою створення умов для вчинення злочину [190, с. 115].

Очевидно, що головною умовою припинення кримінальних правопорушень, що вчинюються з використанням мережі Інтернет, є встановлення особи злочинця. Так, у жовтні 2019 р. поліцією м. Київ затримано організатора 6 інтернет-крамниць зі збуту наркотиків. У зловмисника було вилучено 7 кг амфетаміну та 10 кг нових психоактивних речовин PVP, призначених для подальшої реалізації, а також припинено пересилку 14 поштових відправлень, з яких вилучено півкілограма суцвіть канабісу, 81 пігулку «Екстезі», 301 марку ЛСД та інші наркотики і психотропи, вартістю понад 2 мільйони гривень.

Встановлення злочинця за допомогою технічних можливостей мережі безпосередньо пов'язано із встановленням місця перебування комп'ютера або комп'ютерів, які використовує зловмисник під час сеансів виходу до мережі Інтернет. Отже, завдання встановлення особи зловмисника напряму пов'язане із встановленням IP-адрес, під якими його комп'ютер працював в Інтернеті.

Процес встановлення особи, яка розповсюджує інформацію в мережі Інтернет, можна умовно поділити на такі етапи:

- 1) пошук інформації в мережі Інтернет щодо фактів збуту наркотичних засобів;
- 2) встановлення провайдера Інтернет послуг, до мережі якого належить IP-адреса, з використанням якої збуваються наркотичні засоби;
- 3) встановлення місця знаходження комп'ютера, який мав доступ до Інтернет у вказаний час під встановленою IP-адресою.

Зазначене сприятиме встановленню осіб, які займаються незаконним збутом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, й тим самим попередити або припинити кримінально протиправну діяльність.

Таким чином, систему заходів припинення кримінально протиправних дій, які спрямовані на недопущення завершення розпочатого кримінального правопорушення, пов'язаного з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, складають:

– заходи, що створюють умови для добровільної відмови особи від продовження кримінально протиправної діяльності;

– заходи, що створюють умови, які виключають можливість чи перешкоджають продовженню розпочатої кримінально протиправної діяльності;

– негайна реакція підрозділів протидії наркозлочинності НПУ у випадках, коли зволікання потягне за собою безпосереднє посягання.

Підсумовуючи слід зазначити, що підрозділам протидії наркозлочинності НПУ під час запобігання на спеціально-кримінологічному рівні кримінальним правопорушенням, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, найбільш доцільно провести такі основні заходи:

1) оздоровлення криміногенної обстановки на об'єктах, де існує збут наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів;

2) залучення громадськості до протидії поширенню наркоманії та розповсюдженню цих засобів і речовин;

3) підвищення рівня нетерпимості громадян до фактів збуту;

4) підвищення рівня індивідуальної профілактики з наркоманами та з особами, які схильні до вчинення цих видів кримінальних правопорушень;

5) перешкоджання потраплянню наркотиків на споживчий ринок (покращання ефективності діяльності правоохоронних органів щодо виявлення та запобігання цим фактам, активізації участі населення у профілактиці наркоманії, систематичного проведення працівниками поліції спільно з громадськістю рейдів із виявлення та запобігання фактам незаконного збуту наркотиків, підвищення ролі закладів освіти, сім'ї у проведенні антинаркотичної роботи серед молоді);

6) проведення регулярних планових оперативних перевірок установ, підприємств, організацій, діяльність яких пов'язана з виробництвом або використанням наркотичних засобів, хімічних реагентів, а також житлового сектора, гуртожитків, місць проведення дозвілля, де можливе немедичне вживання наркотиків тощо;

7) своєчасне виявлення контрабанди наркотиків, викриття системних зв'язків наркобізнесу, припинення корупційних схем, пов'язаних із наркозлочинністю;

8) розроблення заходів, що перешкоджають кримінальній діяльності організованих злочинних об'єднань та корумпованих посадових осіб на підприємствах із виробництва наркотичних засобів;

9) удосконалення правової бази протидії наркозлочинності;

10) організація та здійснення комплексу пошукових, оперативно-розшукових та інших заходів із метою недопущення вчинення цими особами зазначених кримінальних правопорушень;

11) організація належного аналізу ефективності профілактичних заходів, своєчасне внесення змін у розміщення сил, в організацію та тактику застосування профілактичних засобів і методів щодо осіб, які підлягають профілактичному впливу.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

1. Запобіжна діяльність у сфері наркообігу має спрямовуватися за двома основними напрямками: скорочення незаконного попиту на наркотики та скорочення незаконної пропозиції наркотиків. Підрозділи протидії наркозлочинності НПУ є суб'єктами спеціально-кримінологічного запобігання незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, які спрямовують свою діяльність на скорочення незаконної пропозиції цих заборонених предметів.

2. Найбільш ефективною формою здійснення запобігання

наркозлочинності підрозділами протидії наркозлочинності НПУ є її профілактика, яка насамперед повинна бути спрямована на нейтралізацію криміногенних чинників, які з одного боку, сприяють існуванню незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів у країні, а з іншого – поширенню наркоманії у суспільстві.

3. Профілактична робота підрозділів протидії наркозлочинності НПУ повинна бути спрямована на перешкоджання потраплянню наркотиків на споживчий ринок шляхом здійснення таких заходів: недопущення потрапляння на незаконний споживчий ринок наркотичних засобів та психотропних речовин, які знаходяться у законному обігу; систематичне проведення спільно з громадськістю рейдів щодо виявлення та вилучення наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів у місцях ймовірного їх збуту; проведення регулярних планових оперативних перевірок установ, підприємств, організацій, діяльність яких пов'язана з виробництвом або використанням наркотичних засобів, хімічних реагентів, а також житлового сектора, гуртожитків, місць проведення дозвілля, де можливе немедичне вживання наркотиків тощо; систематичне проведення антинаркотичної роботи серед дітей та молоді у закладах освіти; своєчасне виявлення контрабанди наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, викриття системних зв'язків наркобізнесу, припинення корупційних схем, пов'язаних із наркозлочинністю; створення умов, що перешкоджають кримінальній діяльності організованих злочинних об'єднань та корумпованих посадових осіб на підприємствах із виробництва наркотичних засобів; створення перешкод щодо переміщення цих заборонених предметів через територію країни, певної адміністративно-територіальної одиниці.

4. Індивідуальна профілактика підрозділами протидії наркозлочинності НПУ включає в себе такі етапи: 1) виявлення й постановка на облік осіб, з боку яких через їх антисуспільні погляди й поведінку можна очікувати вчинення, у тому числі й у складі організованих злочинних об'єднань, незаконного виготовлення та/або збуту наркотичних засобів, психотропних речовин, їх

аналогів та прекурсорі; 2) організація спостереження й отримання оперативної інформації про поведінку, погляди взятих на облік осіб; 3) організація та здійснення комплексу пошукових, оперативно-розшукових та інших заходів із метою недопущення вчинення фігурантами зазначених кримінальних правопорушень; 4) організація належного аналізу ефективності профілактичних заходів, своєчасне внесення змін у розміщення сил, тактику застосування профілактичних засобів і методів щодо осіб, які підлягають профілактичному впливу.

5. Основними умовами результативності здійснення запобігання є: отримання упереджувальної інформації про наміри вчинення цих кримінальних правопорушень на території обслуговування; визначення найбільш імовірних територій, місць, де можуть бути вчинені ці кримінальні правопорушення; вивчення негативних процесів із метою виявлення причин та умов, що сприяють зазначеній кримінально протиправній діяльності; вивчення осіб, від яких можна очікувати вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів.

6. Для досягнення мети попередження незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів здійснювати такі заходи попередження, як: 1) заходи переконання, що засновані на інформації щодо осіб, у яких виникли кримінально протиправні наміри щодо здійснення незаконного збуту наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів; 2) заходи обмеження дій цих осіб із метою недопущення початку їх кримінально протиправної діяльності.

7. З метою запобігання наркобізнесу діяльність підрозділів протидії наркозлочинності НПУ повинна бути спрямована й на виявлення організованих злочинних об'єднань, отримання упереджувальної інформації про їх плани, осіб, які виношують наміри збуту наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, джерела і канали фінансування, забезпечення засобами для здійснення вказаної кримінально протиправної діяльності.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення й нове виконання наукового завдання, що полягає в комплексному розробленні кримінологічних засад діяльності підрозділів протидії наркозлочинності НПУ, і в науковому обґрунтуванні пропозицій щодо вдосконалення правового регулювання запобіжної діяльності підрозділів боротьби з наркозлочинністю та організації їх роботи. Найбільш важливими результатами є такі:

1. Визначено, що на сьогодні відсутні комплексні монографічні дослідження з питань кримінологічної діяльності підрозділів протидії наркозлочинності НПУ, які відповідали б вимогам сучасності. Незважаючи на вагомий внесок кримінологів у розроблення зазначеної проблематики, питання запобіжної діяльності підрозділів протидії наркозлочинності НПУ є недостатньо розробленими.

Обґрунтовано, що сучасними проблемами кримінологічної діяльності підрозділів протидії наркозлочинності НПУ є: відсутність сучасних комплексних досліджень із вивчення кримінологічних засад діяльності зазначених підрозділів; недосконалість правового регулювання діяльності підрозділів по боротьбі з наркозлочинністю в частині запобігання наркозлочинності; неефективна організація діяльності підрозділів по боротьбі з наркозлочинністю щодо запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів; недостатній рівень протидії підрозділами по боротьбі з наркозлочинністю кримінальним правопорушенням, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів, низький рівень їх виявлення, що, у свою чергу, сприяє повторенню вчинення з боку наркоділків нових кримінально протиправних діянь.

2. Понятійно-категоріальний апарат у сфері діяльності підрозділів протидії наркозлочинності НПУ щодо запобігання кримінальним

правопорушенням складають такі категорії, як: «наркозлочинність», «наркобізнес», «наркоманія», «антинаркотична безпека». Визначено, що антинаркотична безпека – це стан захищеності особи, суспільства та держави від кримінально протиправних посягань та інших кримінологічних загроз, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, а також наслідків, пов'язаних із цими загрозами.

3. Визначено, що запобіжна діяльність підрозділів протидії наркозлочинності НПУ – це діяльність підрозділів по боротьбі з наркозлочинністю та інших підрозділів кримінальної поліції (карного розшуку, стратегічних розслідувань), які систематично, комплексно проводять пошукові, оперативно-розшукові, адміністративні, кримінально-процесуальні та інші заходи (дії) превентивного призначення, спрямовані на окремі групи та конкретних осіб, які схильні до вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, та/або мають кримінально протиправні наміри щодо їх вчинення, або розпочали кримінально протиправну діяльність із метою мінімізації криміногенних чинників та корекції поведінки осіб, схильних до вчинення цих правопорушень, недопущення вчинення кримінальних правопорушень на різних стадіях кримінально протиправної діяльності, а також мінімізації наркоманії в країні.

4. За результатами аналізу тенденцій розповсюдження кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, з'ясовано, що сучасний стан існування наркозлочинності в країні характеризується негативними тенденціями щодо поширення цього суспільно небезпечного явища. Кількісні показники не відображають реального стану розповсюдження зазначеного явища, оскільки кримінальні правопорушення, пов'язані з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, характеризуються високою латентністю, якій притаманно природна латентність.

Констатовано, що однією із умов покращання наркоситуації в країні є запобіжний вплив на причини й умови, що сприяють незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, у тому числі з урахуванням регіональних особливостей наркозлочинності.

5. Обґрунтовано, що для вдосконалення механізму правового регулювання запобіжної діяльності підрозділів протидії наркозлочинності НПУ необхідно: 1) розроблення та прийняття нормативно-правового акту, який би регламентував загальні засади протидії злочинності, який безпосередньо повинен мати превентивне значення, а також Закону України «Про профілактику алкоголізму, наркоманії та токсикоманії»; 2) на регіональному рівні прийняття комплексних програм профілактики незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів. Програми повинні бути спрямовані, у першу чергу, на профілактику незаконного збуту цих засобів та речовин із урахуванням соціально-демографічного та економічного розвитку регіону; 3) розроблення та прийняття нормативно-правового акту МВС України, який би регламентував діяльність кримінальної поліції в цілому та окремих його оперативних підрозділів щодо запобігання кримінальним правопорушенням; 4) розроблення та прийняття нормативно-правового акту НПУ, який би регламентував структурно-функціональну побудову підрозділу боротьби із наркозлочинністю, його основні завдання та функції, загальні засади діяльності цього підрозділу щодо протидії наркозлочинності, у тому числі й щодо запобігання їй; 5) передбачення в Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні питання щодо взаємодії органів досудового слідства та оперативних підрозділів під час запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів.

6. До основних напрямів підвищення ефективності організації запобіжної

діяльності підрозділів протидії наркозлочинності НПУ віднесено: систематичне здійснення аналізу результатів роботи підрозділів протидії наркозлочинності НПУ щодо виявлення й запобігання кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів; посилення управлінського впливу на планування заходів щодо запобігання цим кримінальним правопорушенням; створення системи критеріїв оцінки запобіжної діяльності підрозділів протидії наркозлочинності НПУ; створення Єдиної інформаційної системи правоохоронних органів, яка б включала в себе не лише статистичні дані щодо злочинності або окремих її видів, а й дані щодо кримінологічних чинників злочинності та її окремих видів.

Окреслено критерії оцінки запобіжної діяльності підрозділів протидії наркозлочинності: 1) думка громадськості щодо роботи зазначених підрозділів і стан наркозлочинності та наркоманії на території оперативного обслуговування (на підставі аналізу матеріалів соціологічного опитування, засобів масової інформації, правозахисних організацій та інших недержавних установ тощо); 2) кількість виявлених підрозділами протидії наркозлочинності осіб, від яких у зв'язку з їх кримінально протиправною діяльністю в минулому, антигромадським способом життя або поведінкою можна очікувати вчинення наркозлочинів та стан профілактичної роботи з ними; 3) кількість фактів попередження підрозділами протидії наркозлочинності кримінальних правопорушень щодо осіб, які мали намір вчинити збут наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів; 4) кількість виявлених зазначених кримінальних правопорушень, які були припинені працівниками оперативних підрозділів на стадії готування чи замаху; 5) кількість виявлених та притягнутих до кримінальної відповідальності осіб, які входили до складу організованих груп і злочинних організацій, та займалися наркобізнесом; 6) кількість виявлених нарколабораторій на території оперативного обслуговування; 7) кількість виявлених каналів розповсюдження наркотиків, у тому числі з використанням мережі Інтернет, зі встановленням легалізації (відмивання) коштів, здобутих від незаконного обігу наркотиків.

7. Доведено, що найбільш дієвими заходами профілактики, попередження та припинення кримінально протиправних посягань підрозділами протидії наркозлочинності НПУ є:

– заходи профілактики (на загальному рівні): систематичний контроль за поведінкою громадян, схильних до вчинення зазначеної кримінально протиправної діяльності, та осіб, які раніше були засуджені за вчинення наркозлочинів; здійснення дієвого контролю за поведінкою громадян, які так або інакше опинилися в групі підвищеного кримінального ризику, зокрема особи, які тривалий час не мають постійного джерела прибутків, безробітні, ті, хто веде аморальний протиправний спосіб життя, наркомани тощо; скорочення незаконного попиту на наркотики шляхом проведення заходів профілактики наркоманії;

– заходи профілактики (на індивідуальному рівні): переконання (процес логічного обґрунтування особі думки про відмову від участі одноосібно або у складі групи займатися зазначеною кримінально протиправною діяльністю); заходи обмеження (профілактичний контроль з боку працівників підрозділів протидії наркозлочинності НПУ із залученням громадськості за особами, які в силу своїх антигромадських поглядів можуть брати участь у наркобізнесі); примусу (притягнення особи, щодо якої здійснюється система заходів профілактики, до адміністративної відповідальності або до кримінальної відповідальності за вчинення кримінальних правопорушень, не пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів);

– заходи попередження: заходи переконання, що засновані на інформації щодо осіб, у яких виникли кримінально протиправні наміри щодо здійснення незаконного збуту наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів; заходи обмеження дій цих осіб із метою недопущення початку їх кримінально протиправної діяльності;

– заходи припинення кримінально протиправних дій, які спрямовані на недопущення завершення розпочатого кримінального правопорушення: заходи,

що створюють умови для добровільної відмови особи від продовження кримінально протиправної діяльності; заходи, що створюють умови, які виключають можливість чи перешкоджають продовженню розпочатої кримінально протиправної діяльності; негайна реакція підрозділів протидії наркозлочинності НПУ у випадках, коли зволікання потягне за собою безпосереднє посягання.

8. Аргументовано, що запобігання незаконному збуту наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів на спеціально-кримінологічному рівні здійснюється шляхом проведення таких основних заходів: 1) оздоровлення криміногенної обстановки на об'єктах, де існує збут наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів; 2) залучення громадськості до протидії поширенню наркоманії та розповсюдженню цих засобів і речовин; 3) підвищення рівня нетерпимості громадян до фактів збуту; 4) підвищення рівня індивідуальної профілактики з наркоманами та з особами, які схильні до вчинення цих видів кримінальних правопорушень; 5) перешкоджання потраплянню наркотиків на споживчий ринок (покращання ефективності діяльності правоохоронних органів щодо виявлення та запобігання цим фактам, активізації участі населення у профілактиці наркоманії, систематичного проведення працівниками поліції спільно з громадськістю рейдів із виявлення та запобігання фактам незаконного збуту наркотиків, підвищення ролі закладів освіти, сім'ї у проведенні антинаркотичної роботи серед молоді); 6) проведення регулярних планових оперативних перевірок установ, підприємств, організацій, діяльність яких пов'язана з виробництвом або використанням наркотичних засобів, хімічних реагентів, а також житлового сектора, гуртожитків, місць проведення дозвілля, де можливе немедичне вживання наркотиків тощо; 7) своєчасне виявлення контрабанди наркотиків, викриття системних зв'язків наркобізнесу, припинення корупційних схем, пов'язаних із наркозлочинністю; 8) розроблення заходів, що перешкоджають кримінальній діяльності організованих злочинних об'єднань та корумпованих посадових осіб на підприємствах із виробництва

наркотичних засобів; 9) удосконалення правової бази протидії наркозлочинності; 10) організація та здійснення комплексу пошукових, оперативно-розшукових та інших заходів із метою недопущення вчинення цими особами зазначених кримінальних правопорушень; 11) організація належного аналізу ефективності профілактичних заходів, своєчасне внесення змін у розміщення сил, в організацію та тактику застосування профілактичних засобів і методів щодо осіб, які підлягають профілактичному впливу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінологія: Загальна та Особлива частини: підруч. / І. М. Даньшин, В. В. Голіна, О. Г. Кальман, О. В. Лисодєд; за ред. І. М. Даньшина. Харків : Право, 2003. 352 с.
2. Рашевський С. П. Регіональна модель запобігання наркозлочинності (за матеріалами Дніпропетровської області) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Дніпро, 2017. 248 с.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 06.11.2020).
4. Тимошенко В. А. Формування системи національної та міжнародної протидії сучасному наркобізнесу : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2006. 36 с.
5. Гладкова Є. О. Кримінологічні засади стратегії й тактики протидії наркозлочинності в Україні : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2006. 35 с.
6. Вербенський М. Г. Транснаціональна злочинність: кримінологічна характеристика та шляхи запобігання : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Дніпропетровськ, 2010. 503 с.
7. Пономаренко Ю. Г. Кримінологічна характеристика та попередження злочинів у сфері незаконного наркообігу : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2004. 19 с.
8. Наркозлочинність: кримінологічна характеристика та запобігання : наук.-практ. посіб. ; за ред. А. П. Закалюка. Київ : Юрінком Інтер, 2006. 296 с.
9. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика : У 3 кн. Кн. 2: Кримінологічна характеристика та запобігання вчиненню окремих видів злочинів. Київ : Видавничий Дім "Ін Юре", 2007. 712 с.
10. Павленко Р. М. Попередження органами внутрішніх справ

незаконного виробництва наркотичних засобів та психотропних речовин : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2004. 19 с.

11. Бабенко А. М. Запобігання органами внутрішніх справ незаконному культивуванню наркотиковмісних рослин : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2007. 21 с.

12. Бублейник В. А. Боротьба з незаконним збутом наркотичних засобів: кримінально-правовий і кримінологічний аспект : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Дніпропетровськ, 2007. 239 с.

13. Баклан І. В. Кримінологічна характеристика та попередження злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, що вчинюються неповнолітніми : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2007. 18 с.

14. Штанько Д. О. Організаційно-правові засади протидії незаконному обігу наркотичних засобів та психотропних речовин серед молоді : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2003. 18 с.

15. Доброрез І. О. Кримінологічна характеристика та попередження незаконного виробництва, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без мети збуту (за матеріалами Автономної Республіки Крим) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2005. 19 с.

16. Пшеничний В. Г. Запобігання поширенню наркотизму в Україні (кримінологічна та кримінально-правова характеристика) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2005. 19 с.

17. Раєцька Л. В. Кримінологічні засади протидії наркоманії в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2007. 22 с.

18. Лужецька Н. А. Механізми реалізації державної політики протидії та запобігання наркоманії : дис. ... канд. наук з держ. управл. : 25.00.02. Одеса, 2018. 239 с.

19. Коцур М. М. Правове регулювання протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів (історико-правове

дослідження) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Івано-Франківськ, 2020. 20 с.

20. Давидова М. М. Запобігання схиланню до вживання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів в Україні : дис. ... д-ра філософії : 081 – Право. Київ, 2020. 297 с.

21. Тимошенко В. А., Яценко В. А., Дрьомов С. В., Буяльський В. Ф. Гуманізації державної політики щодо людей, які вживають наркотики : монограф. Київ : Логос, 2017. 326 с.

22. Карпенко Є. М. Запобігання незаконному обігу наркотичних засобів міжнародними правоохоронними організаціями (на матеріалах Інтерполу та Європолу) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2011. 19 с.

23. Грень Р. Р. Організаційно-правові основи діяльності оперативних підрозділів правоохоронних органів України у протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Львів, 2017. 264 с.

24. Кузик В. В. Стан наукової розробленості кримінологічних засад діяльності підрозділів протидії наркозлочинності Національної поліції України. *Юридична наука*. 2019. № 12. Т. 2. С. 145–149.

25. Керимов Д. А. Методология права (предмет, функции, проблемы философии права) : монограф. 2-е изд. Москва : Аванта+, 2001. 560 с.

26. Важинський С. Е., Щербак Т. І. Методика та організація наукових досліджень : навч. посіб. Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2016. 260 с.

27. Бачинин В. А. Энциклопедия философии и социологии права. Санкт-Петербург : Издательство Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2006. 1093 с.

28. Зеленецкий В. С. Общая теория борьбы с преступностью : Концептуальные основы : монограф. Харьков : Основа, 1994. 321 с.

29. Кириченко О. В. Категоріально-понятійний апарат у сфері оперативно-розшукової протидії злочинам проти громадської безпеки. *Evropsky politicky a pravni diskurz*. 2015. № 2 (вид. 2). С. 315–320.

30. Литвак О. М. Державний вплив на злочинність: Кримінологічно-

правове дослідження. Київ : Юрінком Інтер, 2000. 280 с.

31. Долгова А. И. Здоровье нации и национальная безопасность как криминологическая проблема. *Безопасность и здоровье нации в аспекте преступности*. Москва : Криминологическая Ассоциация, 1996. С. 3–12.

32. Албул С. В. До питання актуалізації напрямів наукових досліджень оперативно-розшукової протидії наркозлочинності в Україні. URL : <http://dspace.oduvs.edu.ua/bitstream/123456789/845/1/Albul-Narko.pdf> (дата звернення: 13.12.2019).

33. Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними : Закон України від 15.02.1995 № 62/95-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/62/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 10.08.2020).

34. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 10.12.2020).

35. Кримінальне право України. Особлива частина : підруч. ; за заг. ред. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Київ ; Харків : Юрінком Інтер-Право, 2002. 494 с.

36. Книженко С. О., Деменко Т. В. Криміналістична класифікація злочинів, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів. *Форум права*. 2012. № 4. С. 470-474. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2012_4_77 (дата звернення: 03.09.2017).

37. Організований наркобізнес (поняття, форми, підстави кримінальної відповідальності / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, Л. В. Дорош та ін. ; за заг. ред. Ю. В. Бауліна, Л. В. Дорош. Харків : Право, 2005. 256 с.

38. Прохорова М. Л. Наркотизм: уголовно-правовое и криминологическое исследование. Санкт-Петербург : Изд-во «Юридический центр Пресс», 2002. 287 с.

39. Міщанинець О. М. Деякі аспекти характеристики злочинної діяльності, пов'язаної з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів. *Актуальні питання оперативно-*

розушукової протидії злочинам : матер. наук.-практ. семінару (Дніпропетровськ, 16 трав. 2014 р.). Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2014. С. 81–84.

40. Кузик В. В. Класифікація наркозлочинів. *Актуальні питання оперативно-розушукової протидії злочинам* : матер. наук.-практ. семінару (Дніпро, 25 трав. 2016 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. С. 22–26.

41. Закон України від 15.02.1995 № 60/95-ВР «Про обіг в Україні наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/60/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 14.11.2020).

42. Единая конвенция о наркотических средствах 1961 года с поправками, внесенными в нее в соответствии с Протоколом от 25.03.1972 г. о поправках к Единой конвенции о наркотических средствах 1961 года. URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_177/page3 (дата звернення: 19.11.2019).

43. Конвенция о психотропных веществах от 21.02.1971. URL : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_176 (дата звернення: 19.11.2019).

44. Конвенція ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин : Конвенція ратифікована Постановою Верховної Ради України від 25.04.1991 № 1000-XII. URL : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_096/page2 (дата звернення: 19.11.2019).

45. Про затвердження переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів : Постанова Кабінету Міністрів України від 06.05.2000 № 770. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/770-2000-%D0%BF#Text> (дата звернення: 13.11.2020).

46. Міщанинець О. М. Співучасть у злочинах, вчинених у сфері організованого наркобізнесу. *Бюлетень обміну досвідом роботи*. 2011. №185. С. 101–107.

47. Міжнародна поліцейська енциклопедія : у 10 т. ; відп. ред. : В. В. Коваленко, Є. М. Моїсєєв, В. Я. Тацій, Ю. С. Шемшученко. Київ : Атіка,

2010. Т. VI. Оперативно-розшукова діяльність поліції (міліції). 1128 с.

48. Тимошенко В. А. Наркобізнес: національна та міжнародна протидія новим викликам : монограф. Київ, 2006. 456 с.

49. Сергатий М. О. Основи оперативної розробки організованих груп, що займаються незаконним обігом наркотиків : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 21.07.04. Харків, 2002. 17 с.

50. Євдокімов С. В. Наркобізнес – глобальна проблема ХХІ століття. *Шляхи розвитку оперативно-розшукової діяльності в сучасних умовах* : матер. наук.-практ. конф. (Харків, 28 листоп. 2009 р.). Харків : Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2009. С. 62–64.

51. Вербенський М. Г., Расюк Е. В. Ознаки сучасних транснаціональних злочинних організацій та транснаціонального наркобізнесу. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2007. № 3. С. 12–23.

52. Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 23.12.2005 № 13. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0013700-05#Text> (дата звернення: 14.06.2020).

53. Водько Н. П. Уголовно-правовая борьба с организованной преступностью : науч.-практ. пособ. Москва : Юриспруденция, 2000. 73 с.

54. Кримінальне право України. Загальна частина : підруч. ; за ред. А. С. Беніцького, В. С. Гуславського, О. О. Дудорова, Б. Г. Розовського. Київ : Істина, 2011. 1121 с.

55. Кириченко О. В., Міщанинець О. М. Кримінально-правові засоби протидії незаконному збуту наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, що вчинюються організованими групами та злочинними організаціями. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. Спеціальний випуск 1 (№ 91) «Протидія наркозлочинності в Україні та у світі: проблеми та шляхи їх вирішення». С. 52–

56.

56. Севрук В. Г., Павленко С. О. Заходи протидії транснаціональному наркобізнесу, що вчиняється представниками окремих етнічних груп. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2015. № 2 (10). С. 193–203.

57. Наркоманія в Україні. URL : profilaktyka-narkom.narod.ru>nar_ua.html (дата звернення: 19.07.2019).

58. Права людини в галузі охорони здоров'я – 2015-2016 (перша половина) : Доповідь правозахисних організацій / упоряд. А. О. Роханський. Харків: ТОВ «Видавництво «Права людини»», 2016. 107 с.

59. Музика А. А., Горох О. П. Наркоманія і незаконний обіг наркотичних засобів як злободенна проблема національної безпеки України. *Протидія наркозлочинності: вітчизняний та міжнародний досвід співпраці правоохоронних та судових органів* : матер. україн.-німець. наук.-практ. конф. (Донецьк, 26-27 трав. 2011 р.). Донецьк : Донец. юрид. ін-т ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2011. С. 7–12.

60. Звіт щодо наркотичної та алкогольної ситуації в Україні за 2020 рік (за даними 2019 року). URL : <https://www.emcdda.europa.eu/system/files/attachments/13559/Zvit-shhodo-narkotyktiv-ta-alkogolyu-za-2020-rik.pdf> (дата звернення: 17.12.2020).

61. Мирошниченко А. А., Музика А. А. Уголовно-правовая борьба с наркоманией. Одеса : Вища школа, 1988. 340 с.

62. Методические рекомендации по организации борьбы с распространением наркомании / Сост. В. П. Гребнев, А. И. Шевченко. Днепропетровск : Днепрот. типограф. УВД облсполкома, 1986. 71 с.

63. Про національну безпеку : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 23.10.2018).

64. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України» : Указ

Президента України від 14.09.2020 № 392/2020. URL : <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037> (дата звернення 25.11.2020).

65. Панов М., Тихий В. Безпека як фундаментальна категорія в методології правознавства (до постановки проблеми). *Вісник Академії правових наук України*. 2000. №3 (22). С.10–16.

66. Кириченко О. В. Теоретичні підходи до визначення категорії «безпека». *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2013. № 2. С. 368–375.

67. Юридична енциклопедія : у 6 т. / редкол. : Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Київ : Укр. енцикл., 1998. Т. 1. : А–Г. 672 с.

68. Данільян О. Г., Дзьобань О. П., Панов М. І. Національна безпека України: сутність, структура та напрямки реалізації : навч. посіб. Харків : Фоліо, 2002. 285 с.

69. Білоусова О. О. Поняття і ознаки кримінальної безпеки країни. *Форум права*. 2011. № 1. С. 83–87. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2011_1_17 (дата звернення: 12.08.2019).

70. Скулиш Є. Кримінологічна безпека в системі національної безпеки України. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2010. № 2. С. 47–51.

71. Мозоль А. С. Загальна характеристика та види об'єктів кримінологічної безпеки. *Право і безпека*. 2017. № 4 (67). С. 117–122.

72. Кузик В. В. Антинаркотична безпека як кримінологічна категорія. *Актуальні питання оперативно-розшукової протидії злочинам* : матер. наук.-практ. семінару (Дніпро, 19 трав. 2018 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2018. С. 165–168.

73. Кримінологія : підруч. / В. В. Голіна, Б. М. Головкін, М. Ю. Валуйська та ін. ; за ред. В. В. Голіни, Б. М. Головкіна. Харків : Право, 2014. 440 с.

74. Міщенко С. Г. Роль кримінальної юстиції в протидії злочинності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08. Київ, 2011. 19 с.

75. Бандурка О. М., Литвинов О. М. Протидія злочинності та профілактика злочинів : монограф. Харків : Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2011. 308 с.

76. Бандурка О. М., Литвинов О. М. Система протидії злочинності: поняття та сутність. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2015. № 2 (10). С. 168–175.

77. Кириченко О. В. Зміст категорії «протидія злочинності». *Актуальні проблеми правоохоронної діяльності та юридичної науки* : матер. Міжн. наук.-практ. конф. (Дніпропетровськ, 19-20 верес. 2013 р.). Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2013. С. 163–166.

78. Куц В. М. Механізм запобігання злочинності: теоретичний аспект. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2018. С. 20–27.

79. Кириченко О. В. Место оперативно-розшукового противодействия в системе противодействия преступности. *Leges si Viata*. 2014. № 7/2. С. 58–61.

80. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18.02.1992 № 2135-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text> (дата звернення: 24.11.2020).

81. Білічак О. А. Теорія і практика проведення негласних слідчих (розшукових) дій оперативними підрозділами СБ України : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2015. 33 с.

82. Куц В. М., Кириченко О. В. Неправдиве повідомлення про загрозу громадській безпеці (кримінально-правова характеристика та заходи протидії) : монограф. Київ–Харків : Харків юридичний, 2006. 212 с.

83. Фоменко А. Є. Чинники, які сприяють наркозлочинності, та деякі напрями превентивної діяльності правоохоронних органів. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. Спеціальний випуск 1 (№ 91) «Протидія наркозлочинності в Україні та у світі: проблеми та шляхи їх вирішення». С. 159–163.

84. Заросинський Ю., Рощина І. Запобігання злочинам : деякі питання теорії і практики. *Право України*. 2003. № 10. С. 78–81.

85. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: У 3 кн. Кн.1 : Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. Київ : Видавничий Дім "Ін Юре", 2007. 424 с.

86. Юхно О. О. Теорія та практика оперативно-розшукового запобігання злочинам органами внутрішніх справ : монограф. Одеса : Інтерпринт, 2010. 368 с.

87. Голіна В. В. Запобігання злочинності (теорія і практика) : навч. посіб. Харків : Нац. юрид. акад. України, 2011. 120 с.

88. Кириченко О. В., Хмеленко В. В. Принципи оперативно-розшукового запобігання злочинам : монограф. Київ : Центр учбової літератури, 2020. 160 с.

89. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18.02.1992 № 2135-ХІІ. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text> (дата звернення: 24.10.2020).

90. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення: 15.01.2021).

91. Про затвердження Положення про Національну поліцію : Постанова Кабінету Міністрів України від 28.10.2015 № 877. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-2015-%D0%BF#Text> (дата звернення: 15.01.2021).

92. Про затвердження структури Національної поліції України : Наказ Національної поліції України від 06.11.2015 № 1.

93. Про ліквідацію територіального органу Національної поліції : Постанова Кабінету Міністрів України від 02.09.2019 № 841. URL : <https://kmu.gov.ua/nras/pro-likvidaciyu-teritorialnogo-organy-m841nacionalnoyi-policiyu> (дата звернення: 30.11.2019).

94. Про внесення змін до Положення про Департамент внутрішньої безпеки Національної поліції України : Наказ Національної поліції України від 15.04.2017 № 361.

95. Про затвердження Положення про Департамент захисту інтересів

суспільства і держави : Наказ Національної поліції України від 15.04.2020 № 297.

96. Про затвердження Положення про Департамент міграційної поліції Національної поліції України : Наказ Національної поліції України від 22.01.2021 № 52.

97. Про утворення територіального органу Національної поліції : постанова Кабінету Міністрів України від 29.04.2020 № 322. URL : <https://kmu.gov.ua//npas/pro-utvorenniya-teritorialnogo-organu-a322> (дата звернення: 26.08.2020).

98. Кириченко О. В. Кримінальна поліція як суб'єкт оперативно-розшукової протидії злочинам проти громадської безпеки. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2015. № 4. С. 254–260.

99. Про затвердження Положення про управління по боротьбі з незаконним обігом наркотиків МВС України : Наказ МВС України від 15.03.1997 № 166 (втратив чинності).

100. Про утворення Департаменту боротьби з незаконним обігом наркотиків МВС України : Наказ МВС України від 20.07.2002 № 730 (втратив чинності).

101. Про затвердження Положення про Департамент протидії наркозлочинності Національної поліції України : Наказ Національної поліції України від 17.11.2015 № 95 (втратив чинності).

102. Про затвердження Положень про управління Департаменту протидії наркозлочинності Національної поліції : Наказ Департаменту протидії наркозлочинності Національної поліції України від 28.12.2015 № 6 (втратив чинності).

103. Про затвердження Змін до структури Національної поліції : наказ Національної поліції України від 27.12.2016 № 1369.

104. Про затвердження Положення про Департамент карного розшуку Національної поліції України : наказ Національної поліції України від

13.07.2020 № 558.

105. Про затвердження Положення про Департамент стратегічних розслідувань Національної поліції України : наказ Національної поліції України від 23.10.2019 № 1077.

106. Кіреєв К. На Дніпропетровщині поліцейські вилучили 15 кг канабісу на суму близько 300 тисяч гривень. URL : <https://suspihne.media/97061-na-dnipropetrovsini-policejski-vilucili-narkotiki-na-sumu-blizko-300-tis-griven/> (дата звернення: 18.01.2021).

107. Подробиці погоні в Житомирі: затримали військових-розвідників, які виготовляли і збували наркотики, вилучили «товару» на 1 млн. грн. URL : https://www.zhitomir.info/news_197369.html (дата звернення: 18.01.2021).

108. Кузик В. В. Підрозділи протидії наркозлочинності Національної поліції України як суб'єкти запобігання злочинності. *Юридична наука*. 2020. № 5. С. 202–206.

109. Жалинский А. Э. Условія ефективності профілактики преступлений. Москва : ВНИИ МВД СССР, 1978. 152 с.

110. Кириченко О. В. Умови ефективності оперативно-розшукової протидії злочинам проти громадської безпеки. *Оперативно-розшукова діяльність органів внутрішніх справ : проблеми теорії та практики* : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (Дніпропетровськ, 27 верес. 2013 р.). Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2013. С. 68–70.

111. Статистична інформація Офісу Генерального прокурора. URL : <https://www.gp.gov.ua/ua/1stat> (дата звернення: 18.01.2021).

112. Інформаційно-аналітичний огляд про результати роботи органів і підрозділів Національної поліції України з протидії наркозлочинності за січень-грудень 2018 року. Київ : Департамент протидії наркозлочинності Національної поліції України, 2019. 9 с.

113. Аналітична довідка з протидії наркозлочинності упродовж 12 місяців 2019 року. Київ : Департамент протидії наркозлочинності Національної поліції України, 2020. 7 с.

114. Аналітична довідка по боротьбі з наркозлочинністю за 12 місяців 2020 року. Київ : Департамент боротьби з наркозлочинністю Національної поліції України, 2021. 7 с.

115. Бабенко А. М. Сучасний стан і тенденції наркозлочинності, вбивств та самогубств у містах і сільських районах України: кримінологічний вимір та запобігання. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. Спеціальний випуск № 1 «Протидія наркозлочинності в Україні та у світі: проблеми та шляхи їх вирішення». С. 16–26.

116. Кримінального провадження № 12020100000000286, відкрите за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 307 КК України.

117. Кириченко О. В., Міщанинець О. М., Поливанюк В. Д. Сучасні проблеми виявлення та документування злочинної діяльності осіб, які розповсюджують наркотики за допомогою всесвітньої мережі Інтернет. *Протидія злочинності у сфері інтелектуальної власності та комп'ютерних технологій органами внутрішніх справ: стан, проблеми та шляхи їх вирішення* : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (Донецьк, 23 листоп. 2012 р.). Донецьк : Донец. юрид. ін.-т МВС України, 2013. С. 39–42.

118. Виявлення та ліквідація підпільних лабораторій з виготовлення наркотичних засобів та психотропних речовин : метод. реком. / Г. В. Пасічник, М. С. Хруща, В. М. Жмінко та ін. Київ : РВВ МВС України, 2000. 35 с.

119. Кириченко О. В., Міщанинець О. М. Кримінологічна характеристика незаконного збуту наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, що вчинюється організованими групами та злочинними організаціями. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2015. № 1. С. 295–303.

120. Буковський Ю. Д., Бобій А. В. Стан оперативно-службової діяльності органів та підрозділів Національної поліції України у сфері протидії наркозлочинності за 2017 рік. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. Спеціальний випуск № 1 «Протидія

наркозлочинності в Україні та у світі: проблеми та шляхи їх вирішення». С. 41–45.

121. Кіхтенко А. О. Вступне слово начальника Департаменту протидії наркозлочинності Національної поліції України. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. Спеціальний випуск № 1 «Протидія наркозлочинності в Україні та у світі: проблеми та шляхи їх вирішення». С. 12–15.

122. Грень Р. Р. Сучасний стан злочинності в Україні у сфері обігу наркотичних засобів. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 2. С. 197–200.

123. Даньшин І. М., Голіна В. В., Валуйська М. Ю. Кримінологія: Загальна та Особлива частина : підруч. 2-ге вид. Харків : Право, 2009. 288 с.

124. Кримінологія : навч. посіб. / О. М. Джужа, В. В. Василевич, Ю. Ф. Іванов та ін.; за заг. ред. О. М. Джужи. Київ : Прецедент, 2006. 198 с.

125. Кудрявцев В. Н., Эминов В. Е. Криминология : учеб. 2-е изд. Москва : Юристъ, 1999. 678 с.

126. Кузик В. В. Стан протидії наркозлочинності підрозділами протидії наркозлочинності Національної поліції України. *Юридична наука*. 2020. № 6. С. 188–191.

127. Тацій В. Я. Вступне слово ректора Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. Спеціальний випуск № 1 «Протидія наркозлочинності в Україні та у світі: проблеми та шляхи їх вирішення». С. 8–11.

128. Криминология : учеб. ; под ред. Н. Ф. Кузнецовой, Г. М. Миньковского. Москва : Издательство БЕК, 1998. 566 с.

129. Курс криминології: Загальна частина : підруч.: у 2-х кн. / О. М. Джужа, П. П. Михайленко, О. Г. Кулик та ін. ; за заг. ред. О. М. Джужи. Київ : Юрінком Інтер, 2001. 352 с.

130. Антинаркотична профілактика : навч. посіб. / В. В. Черней, О. М. Стрільців, Е. В. Расюк та ін. ; за ред. В. В. Чернея. Київ : Нац. акад. внутр.

справ, 2013. 180 с.

131. Конституція України від 28.06.1996. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 03.04.2020).

132. Ониськів М. Глобалізація і право творення. *Право України*. 2002. № 9. С. 10–14.

133. EU Drugs Strategy (2013-20). *Official Journal of the European Union*. С 402/1. URL : <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A52012XG1229%2801%29> (дата звернення: 07.08.2020).

134. Джужа О. М., Піщенко Г. І., Пшеничний В. Г., Стрільців О. М. Міжнародно-правові заходи запобігання наркотизму : наук. посіб. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2004. 143 с.

135. Павленко Т. А. Щодо визначення поняття «політика у сфері боротьби зі злочинністю». *Питання боротьби зі злочинністю* : Збірник наук. праць. Вип. 20. Ред. кол.: В.І. Борисов та ін. Харків: Право, 2010. С. 86–94.

136. Головкін Б. М. Антинаркотична політика держави: напрями вдосконалення. *Науковий Вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2012. № 4. С. 151–158.

137. Гладкова Є. О. Правоохоронна складова протидії наркозлочинності. *Підготовка охоронців правопорядку в Харкові (1917–2017 рр.)* : зб. наук. ст. і тез доп. на наук.-практ. конф. до 100-річчя підготовки охоронців правопорядку в Харкові (Харків, 25 листоп. 2017 р.). Харків : Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2017. С. 89-90.

138. Буткевич С. А. Запобігання наркоманії і протидія наркозлочинності (досвід Республіки Таджикистан). *Юридичний науковий електронний журнал*. 2014. № 1. С. 100-104. URL : <http://lsey.org.ua/index.php/arkhiv-nomeriv> (дата звернення: 12.09.2018).

139. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері протидії поширенню наркоманії, боротьби з незаконним обігом наркотичних

засобів, психотропних речовин і прекурсорів на 2011-2015 роки : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 13.09.2010 № 1808-р (втратила чинності). URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1808-2010-p> (дата звернення: 14.09.2017).

140. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів на 2002-2010 роки : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24.01.2002 № 26. *Офіційний вісник України*. 2002. № 5. Ст. 197 (втратила чинності).

141. Про схвалення Концепції створення системи моніторингу ситуації у сфері протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.10.2011 № 1193-р (втратила чинності). URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1193-2011-p> (дата звернення: 14.09.2017).

142. Про схвалення Стратегії державної політики щодо наркотиків на період до 2020 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 28.08.2013 № 735-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/735-2013-%D1%80#Text> (дата звернення: 24.06.2020).

143. Проект Стратегії державної політики щодо наркотиків на період до 2030 року. URL : <https://moz.gov.ua/uploads/skeditor/Громадське%20обговорення/2021/05/18/Стратегія.pdf> (дата звернення: 05.01.2021).

144. Коломієць Н. В. Актуальні питання протидії наркоманії. *Актуальні проблеми юридичної науки та практики*. 2016. № 1 (2). С. 35-38.

145. Про профілактику алкоголізму, наркоманії та токсикоманії : проект Закону України, реєстр. № 2194 від 07.03.2008. URL : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JF1OY00B.html (дата звернення: 13.12.2019).

146. Троянський О. А. Адміністративно-запобіжні заходи в діяльності правоохоронних органів України (організаційно-правовий аспект) : автореф.

дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07. Київ, 2009. 20 с.

147. Ботвінов Р. Здійснення правоохоронної діяльності органами державної влади: сутність та ознаки. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2016. Вип. 4 (31). С. 44–50.

148. Гусєва К. А. Запобігання злочинам як головний стратегічний напрям функціонального реформування діяльності органів внутрішніх справ. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2010. № 4. С. 234–240.

149. Про затвердження Порядку організації проведення профілактичних заходів: Наказ Національної поліції України від 27.12.2016 №1377.

150. Про затвердження Настанови про діяльність органів і підрозділів внутрішніх справ України з попередження злочинів: Наказ МВС України від 25.06.2001 № 507 (втратив чинності).

151. Про організацію та порядок проведення оперативно-профілактичних заходів: наказ МВС України від 04.07.2008 №324 (втратив чинність).

152. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушення, їх виявленні та розслідуванні : Наказ МВС України від 07.07.2017 № 575. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17#Text> (дата звернення: 11.01.2021).

153. Кузик В. В. Правове регулювання запобіжної діяльності підрозділів протидії наркозлочинності Національної поліції України. *KELM*. 2020. № 3-3. С. 172–176.

154. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол. Ю.С. Шемшученко та ін. Київ : Укр. енцикл., 2002. Т.4: Н–П. 720 с.

155. Лекарь А. Г. Основы организации предотвращения преступлений органами внутренних дел : учеб. пособ. Ташкент : Типография ХОЗУ МВД УзССР, 1988. 44 с.

156. Вплив програм замісної підтримуючої терапії на криміногенну

ситуацію у державі: Аналітичний звіт за результатами наукового дослідження / О. М. Джужа, О. М. Стрільців, С. В. Дворяк, А. П. Толопіло, В. Г. Ожогова та ін. ; за ред. О. М. Джужі. Харків : Права людини, 2012. 82 с.

157. Карпенко Є. М. Діяльність правоохоронних органів країн Європейського Союзу щодо запобігання незаконному обігу наркотичних засобів. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. Вип. 3. С. 161–165.

158. Коваленко А. В. Теоретико-прикладні засади кримінологічного забезпечення поліцейської діяльності в Україні : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Дніпро, 2020. 32 с.

159. Про заходи щодо забезпечення особистої безпеки громадян та протидії злочинності : Указ Президента України від 10.07.2005 № 1119/2005 [Електронний ресурс]. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1119/2005#Text> (дата звернення: 11.01.2021).

160. Про затвердження Порядку проведення оцінки рівня довіри населення до Національної поліції : постанова Кабінету Міністрів України від 07.02.2018 № 58 [Електронний ресурс]. URL : <https://www.kmu.gov.ua/npras/pro-zatverdzhennya-poryadku-provedennya-ocinki-rivnya-doviri-naselennya-do-nacionalnoyi-politsiyi> (дата звернення: 11.01.2021).

161. Литвинов О. М. Зміст та основні напрямки взаємодії правоохоронних органів і громадських формувань у протидії злочинності. *Актуальні проблеми участі населення та громадських формувань в охороні громадського порядку і безпеки громадян у сучасних умовах* : матер. наук.-практ. семінару (м. Харків, 29 березня 2007 р.). Харків : Вид-во Харк. нац. ун-ту внутр. справ, 2007. С. 30–31.

162. Про затвердження Положення про Державну службу України з лікарських засобів та контролю за наркотиками : постанова Кабінету Міністрів України від 12.08.2015 № 647 [Електронний ресурс]. URL : <https://www.dls.gov.ua/держлікслужба/про-держлікслужбу/положення-про-держлікслужбу/> (дата звернення: 13.05.2020).

163. Корнієнко В. В. Напрямки взаємодії органів внутрішніх справ з громадськістю у сфері попередження правопорушень серед неповнолітніх. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2008. № 4. С. 206-212.

164. Христов О. Л. Особливості використання допомоги громадськості під час виявлення і розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним обігом наркотиків. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. Спеціальний випуск № 1 (91). С. 163-170.

165. Пазиніч І. І., Кириченко О. В. Актуальні проблеми запобіжної діяльності оперативних підрозділів органів внутрішніх справ України. *Сторіччя розшуку: історія, сучасність, перспективи* : матер. Міжн. наук.-практ. конф. (Одеса, 24 жовт. 2008 р.). Одеса : Одес. держ. ун-т внутр. справ, 2008. С. 162-163.

166. Бандурка О. М., Давиденко Л. М. Преступность в Украине: причины и противодействие : монограф. Харьков : Гос. спец. изд-во "Основа", 2003. 368 с.

167. Вилкс А. Торговля людьми и их органами: криминологические, политические и социальные аспекты проблемы. Взгляд на криминальные реалии XXI века; пер. с англ. Тэсс Л. Рига, 2005. 114 с.

168. Кондратьев Я. Ю., Хахановський В. Г. Нормативно-правова база інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності оперативних підрозділів міліції. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України*. 2003. №3. Ч.2. С. 53.

169. Титаренко О. О. Державне програмування протидії злочинності в Україні : монограф. Харків : Промарт, 2019. 698 с.

170. Кузик В. В. Організація запобіжної діяльності підрозділів протидії наркозлочинності Національної поліції України. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. Вип. 1. Т. 2. С. 133–137.

171. Денисов С. Ф., Напиральська О. І. Формування злочинної поведінки молоді через засоби масової комунікації : монограф. Запоріжжя : Просвіта,

2012. 323 с.

172. Голіна В. В. Кримінологічна профілактика злочинів. *Радянське право*. 1990. № 8. С. 45–48.

173. Підгорна О. Правові засоби подолання насильства у сімейних стосунках. *Роль органів внутрішніх справ у сфері запобігання та протидії насильству в суспільстві* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. Львів : Львів. ін.-т внутр. справ при НАВС України, 2000. С. 102–107.

174. Никифорчук Д. Й., Панок В. Г., Стрільців О. М. Антинаркотична профілактична робота в навчальних закладах : метод. реком. Київ : Нац. акад. внутр. справ, Наук.-метод. центр практ. психол. і соц. роботи Акад. педаг. наук України, 2004. 64 с.

175. Гуманізація державної політики щодо людей, які вживають наркотики (результати дослідження кримінологічних та морально-етичних аспектів боротьби з незаконним обігом наркотиків в Україні та її наслідків. Євразійський інститут наркополітики, Міжнародний фонд «Відродження». 10 с.

176. Про схвалення Стратегії державної політики щодо наркотиків на період до 2020 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 28.02.2013 № 735-р [Електронний ресурс]. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/735-2013-%D1%80#Text> (дата звернення: 17.09.2019).

177. Моніторинговий кримінологічний аналіз злочинності в Україні (2009–2013 роки) : монограф. / Блажівський Є. М., Козьяков І. М., Книженко О. О., Литвак О. М., Ярмиш О. Н. та ін. Київ : Вид. центр НАПУ, 2014. 673 с.

178. Тимошенко В. Кримінологічна характеристика наркобізнесу – її сутність та призначення. *Право України*. 2006. № 7. С. 89–93.

179. Гладкова Є. О. Зміст стратегії протидії наркозлочинності. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. Вип. 5. Т. 2. С. 201-205.

180. Кириченко О. В., Шевченко О. А. Оперативно-розшукова профілактика злочинів як вид діяльності ОВС України. *Вісник Запорізького юридичного інституту ДДУВС*. 2009. № 2. С.199–206.

181. Шестаков Д. А. Криминология: Новые подходы к преступлению и преступности: Криминогенные законы и криминологическое законодательство. Противодействие преступности в изменяющемся мире : учеб. 2-е изд. перераб. и доп. Санкт-Петербург : Изд. Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2006. 561 с.

182. Кириченко О. В. Класифікація заходів оперативно-розшукової профілактики. *Попередження злочинів суб'єктами оперативно-розшукової діяльності* : матер. наук.-практ. конф. (Харків, 17 груд. 2010 р.). Харків : Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2010. С. 91–93.

183. Расюк Е. В. Криминологічна характеристика та запобігання транснаціональному наркобізнесу в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2005. 20 с.

184. Гладкова Є. О. Стратегія й тактика протидії наркозлочинності в Україні : монограф. Харків : Панов, 2019. 416 с.

185. Куц В. М. Протидія злочинності: сутність і зміст. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2016. № 4. С. 103-112.

186. Кириченко О. В. Предотвращение преступлениям в системе противодействия преступности. *Актуальные проблемы теории и истории права и государства на современном этапе* : сб. науч. тр. IX Международной науч.-практ. конф. (Костромской государственной технологической университет) ; отв. ред. А.С. Евстегнеев. Кострома : Изд-во Костром. гос. технол. ун-та, 2012. С. 144-147.

187. Виявлення та ліквідація підпільних лабораторій з виготовлення наркотичних засобів та психотропних речовин : метод. реком. / Г. В. Пасічник, М. С. Хруща, В. М. Жмілько та ін. Київ : РВВ МВС України, 2000. 35 с.

188. Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні : наказ Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства

юстиції України від 16.11.2012 р. №114/1042/516/1199/936/1687/5 [Електронний ресурс]. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12#Text> (дата звернення: 12.03.2020).

189. Кириченко О. В., Міщанинець О. М., Назаренко В. В., Поливанюк В. Д. Методика виявлення та документування злочинної діяльності осіб, які розповсюджують наркотики за допомогою всесвітньої мережі Інтернет : метод. реком. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2012. 55 с.

190. Кириченко О. В., Міщанинець О. М. Пошук інформації у мережі Інтернет, пов'язаної з незаконними обігом наркотичних засобів. *Боротьба з інтернет-злочинністю* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (Донецьк, 12-13 червня 2013 р.). Донецьк : ДЮІ МВС України, 2013. С. 115-117.

ДОДАТКИ**ДОДАТОК А****СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ТА ВІДОМОСТІ
ПРО АПРОБАЦІЮ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЇ**

ДОДАТОК А 1

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, у яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Кузик В. В. Організація запобіжної діяльності підрозділів протидії наркозлочинності Національної поліції України. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. Вип. 1. Том 2. С. 133–137.

2. Кузик В. В. Стан наукової розробленості кримінологічних засад діяльності підрозділів протидії наркозлочинності Національної поліції України. *Юридична наука*. 2019. № 12. Том 2. С. 145–149.

3. Кузик В. В. Підрозділи протидії наркозлочинності Національної поліції України як суб'єкти запобігання злочинності. *Юридична наука*. 2020. № 5. С. 202–206.

4. Кузик В. В. Стан протидії наркозлочинності підрозділами протидії наркозлочинності Національної поліції України. *Юридична наука*. 2020. № 6. С. 188–191.

5. Кузик В. В. Правове регулювання запобіжної діяльності підрозділів протидії наркозлочинності Національної поліції України. *KELM*. 2020. № 3-3. С. 172–176 (Республіка Польща).

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації та додатково відображають її наукові результати:

1. Кузик В. В. Класифікація наркозлочинів. *Актуальні питання оперативно-розшукової протидії злочинам* : матер. наук.-практ. семінару (Дніпро, 25 трав. 2016 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. С. 22–26.

2. Кузик В. В. Антинаркотична безпека як кримінологічна категорія. *Актуальні питання оперативно-розшукової протидії злочинам* : матер. наук.-практ. семінару (Дніпро, 19 трав. 2018 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2018. С. 165–168.

ДОДАТОК А 2

ВІДОМОСТІ ПРО АПРОБАЦІЮ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЇ

Підсумки розроблення проблеми в цілому, окремі її аспекти, одержані узагальнення і висновки оприлюднено автором на всеукраїнських науково-практичних семінарах:

– «Актуальні питання оперативно-розшукової протидії злочинам»
(м. Дніпро, 25 травня 2016 р.);

– «Актуальні питання оперативно-розшукової протидії злочинам»
(м. Дніпро, 19 травня 2018 р.).

ДОДАТОК Б

**СТАТИСТИЧНІ ДАНІ
ЩОДО ЗАРЕЄСТРОВАНИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ,
ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ НЕЗАКОННИМ ОБІГОМ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ,
ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН, ЇХ АНАЛОГІВ ТА ПРЕКУРСОРІВ,
В УКРАЇНІ**

Період часу	Кількість зареєстрованих кримінальних правопорушень в Україні	Кількість зареєстрованих кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів	Питома вага кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів у структурі злочинності, %
2013	563560	33982	6,03
2014	529139	30494	5,76
2015	565182	25908	4,58
2016	592604	23029	3,89
2017	523911	29010	5,54
2018	487133	27007	5,54
2019	444130	28774	6,48
2020	360622	27437	7,6

ДОДАТОК В

**МАТЕРІАЛИ ОПИТУВАННЯ
ПРАЦІВНИКІВ ПІДРОЗДІЛІВ ПРОТИДІЇ НАРКОЗЛОЧИННОСТІ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ**

У дослідженні брали участь 279 працівників Департаменту боротьби з наркозлочинністю, підрозділів по боротьбі з наркозлочинністю та інших підрозділів кримінальної поліції ГУНП в Дніпропетровській, Донецькій, Закарпатській, Запорізькій, Івано-Франківській, Київській, Кіровоградській, Луганській, Львівській, Миколаївській, Одеській, Рівненській, Харківській, Херсонській області та м. Київ.

Результати опитування працівників підрозділів протидії наркозлочинності:

№	Питання	Варіанти відповіді	Відповіді респондентів, %
1.	Як Ви оцінюєте ефективність організації запобіжної діяльності підрозділів по боротьбі з наркозлочинністю та інших підрозділів кримінальної поліції щодо протидії наркозлочинності?	1.1. Достатньо. 1.2. Недостатньо.	38 62
2.	Назвіть кримінальні правопорушення, які вчинюються на ґрунті наркоманії різні та є найбільш розповсюдженими?	Варіанти відповідей респондентам не надавалося (<i>було запропоновано надати власний варіант відповіді</i>).	Вбивства, заподіяння тілесних ушкоджень, зґвалтування, крадіжки, грабежі, розбої, хуліганство
3.	Чи відображають повною мірою статистичні дані реальної поширеності кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом	3.1. Так. 3.2. Ні.	2 98

	наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів?		
4.	Який, на Вашу думку, у майбутньому буде стан незаконного збуту наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів?	4.1. Спостерігатиметься зростання кількості кримінальних правопорушень цього виду. 4.2. Кількість випадків вчинення цих кримінальних правопорушень скорочуватиметься. 4.3. Ситуація буде стабільною без різких коливань	57 11 32
5.	Як Ви оцінюєте сучасний стан правового регулювання запобіжної діяльності підрозділів протидії наркозлочинності НПУ? Якщо буде надана відповідь «незадовільний», то зазначте сферу правового регулювання за видами нормативно-правового акту.	5.1. Задовільний. 5.2. Незадовільний: а) законодавче регулювання; б) правове регулювання у підзаконних актах.	45 55 38 62
6.	Чи негативно сприяє відсутність критеріїв оцінки діяльності підрозділів протидії наркозлочинності НПУ на встановлення сучасного стану протидії злочинності і виявленню негативних тенденцій діяльності цих підрозділів?	6.1. Так. 6.2. Ні.	75 25
7.	Як Ви оцінюєте ефективність взаємодії підрозділів протидії наркозлочинності з іншими підрозділами НПУ (іншими підрозділами	7.1. Достатньо 7.2. Недостатньо 7.3. Не дали відповідь	37 52 11

	кримінальної міліції, слідчими підрозділами тощо) під час протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів?		
8.	Як Ви оцінюєте ефективність взаємодії підрозділів протидії наркозлочинності НПУ з іншими правоохоронними органами та судом під час протидії наркозлочинності?	8.1. Достатньо 8.2. Недостатньо 8.3. Відсутня взаємодія	29 65 6
9.	Чи можна визнати запобіжну діяльність підрозділів протидії наркозлочинності НПУ ефективною?	9.1. Так. 9.2. Ні	30 70
10.	Чи проводяться систематично підрозділом, де Ви працюєте, заходи щодо профілактики наркозлочинності та наркоманії на території оперативного обслуговування?	10.1. Так. 10.2. Ні. 10.3. Не дали відповідь	14 78 8
11.	Назвіть терміни виявлення ознак кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів?	11.1. На етапі готування чи замаху. 11.2. Відразу після вчинення кримінального правопорушення. 11.3. Через значний термін	7 18 75

ДОДАТОК Г**АКТИ
ВПРОВАДЖЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ
ДИСЕРТАЦІЙНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ**

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор
Вищого навчального
приватного закладу «Дніпровський
гуманітарний університет»

Жанна ЗАЙЦЕВА

2021

АКТ

28 січня 2021 р.

м. Дніпро

Про впровадження в освітній процес Вищого
навчального приватного закладу
«Дніпровський гуманітарний університет»
результатів дисертаційного дослідження
Кузика В'ячеслава Васильовича

Уклала комісія у складі:

голови:

декана факультету права та психології ВВПЗ
«Дніпровський гуманітарний університет»
кандидата юридичних наук, доцента
Алфьорової Т.М.;

членів комісії:

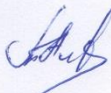
завідувача кафедри права факультету права та
психології ВВПЗ «Дніпровський гуманітарний
університет» кандидата юридичних наук,
доцента Лежнєвої Т.М.,

начальника навчально-методичного відділу
ВВПЗ «Дніпровський гуманітарний
університет» Акімової О.О.;

про те, що основні положення дисертаційного дослідження здобувача
Науково-дослідного інституту публічного права Кузика В'ячеслава
Васильовича «Кримінологічні засади діяльності підрозділів протидії
наркозлочинності Національної поліції України» на здобуття наукового
ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.08 – кримінальне
право та кримінологія; кримінально-виконавче право у виді методичних
рекомендацій впроваджені до освітнього процесу Вищого навчального
приватного закладу «Дніпровський гуманітарний університет» та
використовуються під час проведення лекційних і семінарських (практичних)
занять з навчальних дисциплін «Кримінологія» та «Міжнародні стандарти в

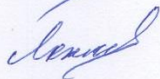
галузі кримінального судочинства та запобігання злочинності», а також можуть використовуватися при підготовці підручників, навчальних посібників, курсів лекцій та інших навчально-методичних матеріалів

Голова комісії

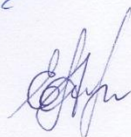

Тетяна АЛФЬОРОВА

Члени комісії:

Тетяна ЛЕЖНЄВА

Олена АКІМОВА

ЗАТВЕРДЖУЮ

Начальник УБН в Рівненській
області ДБН НПУ

підполковник поліції

Євгеній ДЖИГАР

2021

АКТ

Про впровадження у діяльність
підрозділу УБН в Рівненській області
ДБН НПУ

Комісія у складі:

- 1) начальника Управління боротьби з наркозлочинністю в Рівненській області підполковника поліції Джигара Є.А. (голова);
- 2) заступника начальника Управління боротьби з наркозлочинністю в Рівненській області – начальника 1-го відділу ДБН НПУ підполковника поліції Зеленкова О.І.;
- 3) заступника начальника Управління боротьби з наркозлочинністю в Рівненській області – начальника 2-го відділу ДБН НПУ підполковника поліції Згабюка І.В.

склали цей акт про те, що Управлінням боротьби з наркозлочинністю в Рівненській області впроваджено у діяльність підрозділів боротьби з наркозлочинністю матеріали дисертаційного дослідження здобувача Науково-дослідного інституту публічного права Кузика В'ячеслава Васильовича «Кримінологічні засади діяльності підрозділів протидії наркозлочинності Національної поліції України» у виді методичних рекомендацій.

Голова комісії

Є.А. Джигар

Члени комісії

О.І. Зеленков

І.В. Згабюк